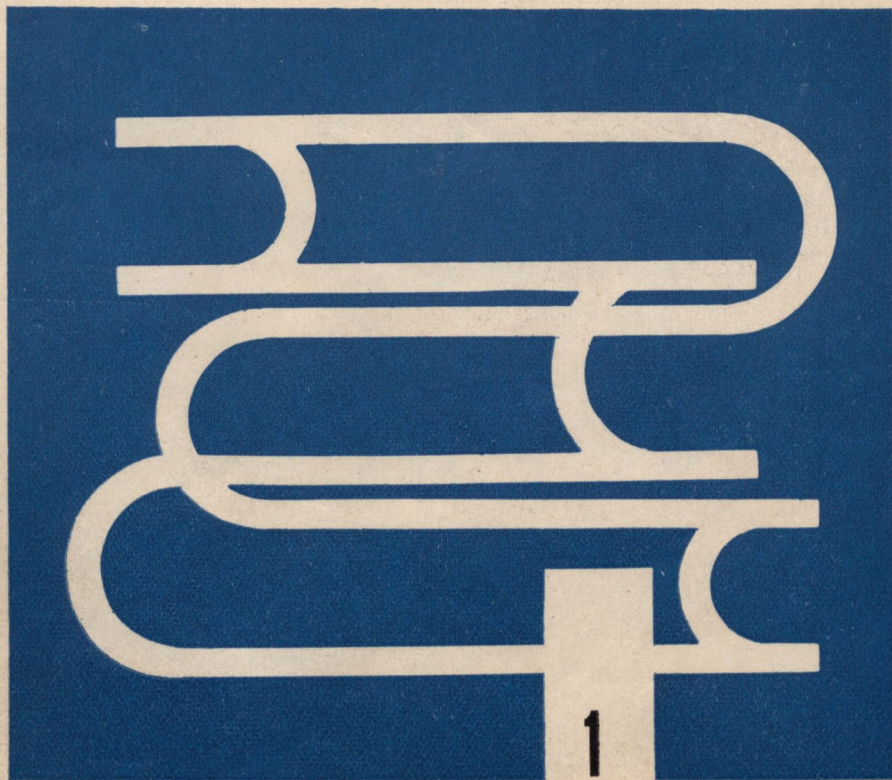


Szentgyörgyi Ferenc

KÖNYVTÁROS

KÖNYVTÁRSZAKKÖZMŰVELŐ
OSZK



1
1972. JANUÁR



Az új Mohácsi Városi-Járási Könyvtár felnőtt részlege (MTI Fotó — Bajkor József felvételei)



TARTALOM

FARKAS LÁSZLÓNÉ: 1972 nemzetközi könyvév	3
25 éves a Der Bibliothekar (-ő -a)	6
SZENTE FERENC: A távlati tervezés: lelkiismeretes felkészülés a jövőre	7
SALLAI ISTVÁN: Miért kiváló a Kaposvári Megyei Könyvtár?	10
Vita a klubkönyvtárakról (Csongor Rózsa, Bagi János, Szabó Gyula)	15
Sajtótájékoztató a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban	22
LACZKÓ ANDRÁS: A szakmunkástanulók érdeklődése a műszaki szakkönyvek iránt	23
URBÁN LÁSZLÓ: A zeneműtárak gyűjtőkörének összehangolása	26
UROSEVICS DANILÓ: Az első délszláv olvasókörök Magyarországon	28
Pótlások a lexikonhoz (2.) (Gyuris György — Marti Gizella)	31
HÉTHY ZOLTÁN: Barcsa János (Könyvtárosok és bibliográfusok)	35
Iskola és könyvtár (Eördögh Endre)	36
Győr költői ünnepe — és könyvtára	37
Könyvtári szállítóberendezés, amelyre érdemes figyelni (Dr. Tombor Tibor)	38
Kölcsönzés gép segítségével (P. A. — W. S.)	39
Új könyvtári vonatkozású rendeletek	41
Hírek	9, 42
Pályázatok	42

TÁJÉKOZTATÓ

„Kultúránk mérföldkövei” (F. L.)	43
TÜSKÉS TIBOR: Gyermekkönyvek illusztrációi	45
BENKÓNÉ BARTHA ILONA: Budapesti gyermekkönyvtárosok és olvasók véle- ménye a „Kincskereső”-ről	49
Szindbád születése (Krády Zsuzsa)	53

KÖNYVEKRŐL

Irodalmi arcképek két példaadó esszékötetben (Katona Jenő)	55
Régi hidak, udvarházak és kastélyok (Szió Rezső)	57

K É Z I K Ö N Y V T Á R

DOLMÁNYOS ISTVÁN: A Szovjetunió története (Vida Sándor) 59

K Ö N Y V T Á R I S Z A K I R O D A L O M

A könyv útja Pest megyében (Arató Ania) 60

Könyvtári híradók 61

Könyvtári kiadványok 64

AZ ÚJ BORÍTÓT SZIRÁCZKY GYULA DEBRECENI GRAFIKUSMŰVÉSZ TERVEZTE

A HÁTLAGON KOVÁCS GYULA EX LIBRISE

Из содержания

Ласло Фаркаш: Планы библиотек по случаю международного года книг и чтения (3);

Ференц Сенте: Массовые библиотеки, подведомственные советам и перспективное планирование (7);

Ласло Урбан: Согласование профилей нотных отделов библиотек (26);

Данило Урошевич: Первые южно-славянские читательские кружки в Венгрии в XIX веке (28);

Тибор Тюшкеш: Иллюстрации детских книг (45).

From the contents

Mrs László Farkas: Library plans for the International Book Year (3);

Ferenc Sente: Public libraries and perspective planning (7);

László Urbán: Coordination of building collections in music libraries (26);

Danilo Uroševics: The first southern slavonic reading circles in Hungary in the 19th century (28);

Tibor Tüskés: Illustrations for children's books (45)

Aus dem Inhalt

Frau L. Farkas: Bibliothekspläne auf das internationale Jahre des Buches und des Lesens (3);

Ferenc Sente: Die allgemeinbildenden Rätebibliotheken und die Perspektivplanung (7); *László Urbán*: Zur Koordination der Sammelgebiete der Musikabteilungen (26);

Danilo Uroševics: Die ersten südslawischen Lesekreise in Ungarn im XIX. Jahrhundert (28);

Tibor Tüskés: Kinderbuchillustrationen (45).

Cikkeink szerzői

Bagi János, a Pest megyei Könyvtár munkatársa; *Benkőné Bartha Ilona*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Csongor Rózsa*, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár igazgatója; *Farkas Lászlóné*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Gyuris György*, a szegedi Városi Somogyi Könyvtár munkatársa; *Héthy Zoltán*, a debreceni Déri Múzeum könyvtárosa; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Krúdy Zsuzsa* könyvtáros; *Laczkó András* szakmunkás-képző intézeti tanár, Nagyatád; *Marti Gizella*, a szegedi Városi Somogyi Könyvtár munkatársa; *Sallai István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fősztályvezetője; *Szabó Gyula*, az Encsi Járás Könyvtár igazgatója; *Szente Ferenc*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Szif Rezső* művészettörténész; *Dr. Tombor Tibor*, a Széchenyi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Tüskés Tibor* író, Pécs; *Urbán László*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Uroševics Danilo*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint.

71.7067 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

1972 NEMZETKÖZI KÖNYVÉV

A Könyvtáros az elmúlt év júliusában beszámolt arról, hogy az UNESCO kezdeményezésére 1972 *nemzetközi könyvév*, a *könyv és olvasás éve* lett. Jelszava: „Könyvet mindenki kezébe!” A könyvév meghirdetését az a fölismerés diktálta, hogy az olvasás, a művelődés *létkérdéssé vált a modern társadalmak életében*, s ez a tény a könyvkiadás és könyvterjesztés egész szervezetére nézve konzekvenciákat tartalmaz valamennyi ország számára. A világ egyik felét ma a könyv-éhség jellemzi: az írástudatlanság határainak visszaszorulása egyszersmind azt is jelenti, hogy az írni-olvasni épp hogy megtanult tömegeknek biztosítani kell tudásuk fönttartásának lehetőségeit, mert gyakorlás nélkül újra analfabétákká válnak. A civilizált világ problémája más: a könyv, a tudás fontosságának, a *tudás felelősségének* megéreztetése okoz gondot. A tudományos-technikai forradalmat még nem követte *minőségi változás az emberiség tudatában*, s ez a helyzet hovatovább az emberiség egzisztenciális problémáit veti föl és veszélyeket rejt magában. Információrobbanásról gyakran esik szó, de arról már kevesebb, hogy az információ-bőség nem csupán mennyiségi probléma, hanem egyre inkább minőségi változást kíván az ismeretek földolgozásában is. Egyik gond a tájékozódás technikájának tökéletesítése, a gyors és megbízható információszerzés optimális módjának megtalálása. A másik és talán még nagyobb föladat annak az ellentmondásnak feloldása, amely abból fakad, hogy a jól informált ember is könnyen lehet egészen tájékozatlan, ha nincs *áttekintése a szerzett információk felett*, s nem tudja a fejében szerves egészé formálni ismereteit. Mindez lényegesen megnöveli a kérdés súlyát, s aláhúzza a legszélesebb közvélemény orientálásának szükségességét. Az UNESCO célja épp ezért nem egyszerűen egy év tartamára szóló kampány meghirdetése volt, hanem *tartós és sztvós*, sokoldalú tevékenység kezdetének szorgalmazása. 1971 szeptemberében *U-Thant* ENSZ főtitkár üzenetét intézett az UNESCO főigazgatójához, amelyben méltatta az UNESCO huszonöt éves tevékenységét, majd hozzáfűzte: „Az UNESCO a nemzetközi könyvévet is azért hirdette meg, mert felismerte, hogy a rádió és a televízió elterjedése után is *a szó a leglényegesebb eszköz* az ember számára tudása megőrzésében és a gondolatok közlésében”. A könyvév tartalma alatt, illetve már 1971 szeptemberétől az UNESCO havonként jelentet meg híradót, amelyben a könyvév nemzetközi és nemzeti tevékenységéről, eseményeiről közöl rendszeres tudósítást. Az első számnak a könyvév céljáról írt cikkéből idézünk: „Mindenütt égető szükség van a nyomtatott szónak a tudás és haladó gondolat átadásában játszott fontos szerepét elismerő *nemzeti könyvpolitika* kialakítására.”

A könyvév fő témái, amelyeket az UNESCO mintegy csomópontként jelölt meg a tagállamok tevékenysége számára:

- a könyvírás és -fordítás ösztönzése szerzői jogdíj-fizetéssel;
- a könyvkiadás és könyvterjesztés, valamint a könyvtárak fejlesztése;
- az olvasási igény fejlesztése;
- a könyv szerepének növelése az oktatásban, a nemzetközi egyetértés és békés együttműködés szolgálatában.

Ezt a programot igyekszik jelképezni a nemzetközi könyvév *emblémája* is, *Michel Olyff* belga grafikus munkája. A művész a könyv révén megvalósítható *nemzetközi együttműködést* és a könyvnek az emberiség fejlődésében betöltött szerepét kívánta jelezni.

A program születése óta eltelt évben világszerte igen sokféle elgondolás, terv és javaslat készült annak érdekében, hogy az egyes országok saját helyzetük, megoldandó feladataik szerint a leghasznosabb lépéseket tegyék meg könyvpolitikájuk alakítása, nemzeti könyvkultúrájuk növelése érdekében.

Az UNESCO-hoz érkező hírek szerint a legtöbb tagállam igen komolyan vette a fölhívást és sok helyen kezdtek hozzá nagyszabású tervek megvalósításához. Számos tagország nemzetközi könyvévi bizottságot alakított, amelynek tagjai általában a Művelődésügyi Minisztériumot, a könyvtári szervezeteket, UNESCO-bizottságokat és különböző szövetségeket (újságírói, művészeti) képviselik. A bizottságok célja mindenütt a nemzetközi és nemzeti könyvévvel összefüggő tevékenység szervezése, irányítása, összehangolása.

A könyvkultúra fejlesztéséért Magyarországon sok minden történt eddig is, és persze bőven van megoldandó feladat ma is. E tennivalók fontosságát fölílmerve nálunk is megalakult a nemzetközi könyvvé operatív bizottsága, amelynek feladata a *magyar könyv születésének félezredik évfordulóját* ünneplő akciók előkészítése és megszervezése is, tehát tevékenysége nem szűnik meg az 1972. év végén, hanem 1973-ban is folytatódik. A bizottság tagjai között a könyvtárak, a könyvkiadás és a könyvterjesztés, valamint az állami közművelődési irányítás képviselőin kívül megtaláljuk a Tudományos Akadémiát, az Írószövetséget, a szakszervezeteket, a Hazafias Népfrontot, a TIT, a Rádió és Televízió, a Kulturális Kapcsolatok Intézetét, a Magyar UNESCO Bizottság vezető munkatársait. A bizottság elnöke a Kiadói Főigazgatóság vezetője, *dr. Marczali László*.

A bizottság összetétele is arra utal, hogy *művelődési életünk egészét érintő* kérdéssel van szó, amelyben az oktatásügynek, a művelődési intézményeknek és a tömegközlelési fórumoknak egyaránt akad tennivalójuk. A bizottság célja a sokágú könyvvé tevékenység szervezése, koordinálása és figyelemmel kísérése. Az év végén — év elején készült programtervek természetesen számításba veszik az *IFLA és a FID augusztus—szeptemberi budapesti kongresszusainak* témáit és időpontját is. A könyvvé látványos, kiemelkedő akciói a téli könyvvásár, az ünnepi könyvhét s az említett kongresszusok idején zajlanak le: több kiadvány, kiállítás és hazai tudományos tanácskozás idejét ezek a dátumok befolyásolják.

Természetesen a *könyvtárak* is fontos feladatot vállaltak a könyvvé sikere és haszna érdekében, hiszen a könyvtárak munkájának célja az *olvasó ember típusának általánossá válása*: az olvasó nép. 1971 második felében valamennyi könyvtári hálózat programtervet készített a nemzetközi könyvvé. A tervek azt mutatják, hogy a hálózatok többsége valóban olyan széles értelemezti feladatát, ahogyan az a könyvtári felhívásban szerepel. A közvélemény tájékoztatása, a könyvtári munka fejlesztése, a munka feltételeinek javítása a legfőbb szempont, s így a program többnyire nem a napi munkán kívüli, külön teher, hanem *része a folyamatos erőfeszítéseknek*, a folyamatok tartalmi munkának. Figyelemre méltó, hogy több helyütt már a tervek készítésekor is együttműködnek a szakkönyvtári, tanácsai és szakszervezeti hálózatok, így eleve elkerülnek minden fölösleges párhuzamosságot, munkájuk kiegészíti egymást. (*Borsod megyében* pl. közösen készített tervet a megyei, a városi és az SZMT-könyvtár a Nehézipari Műszaki Egyetem könyvtárával: meghatározták a tennivalókat a város, illetve a megye területén, s azután a felek profilja és lehetőségei szerint megosztották a feladatokat.)

A könyvtárugy fejlesztési kérdéseinek különös időszerűséget ad, hogy ország-szerte most készülnek a távlati településfejlesztési tervek, s természetesen a könyvtárfejlesztési tervek is. Több könyvvé tervben szerepel a *könyvtárugy fejlesztése* érdekében elgondolt program: a megyei tanács művelődésügyi osztálya és a megyei könyvtár tanácskozásain kívül a megye állami és pártvezetői számára rendezett értekezlet. *Vas megyében* a távlati fejlesztési terv megyei vitája után az A—B—C típusú könyvtárak fenntartóit is összehívják a tennivalók részletes megvitatására. Hasonló tervek szerepelnek *Komárom, Zala és Békés* megye programjában is, *Nógrádban* pedig a községi tanácselnökök továbbképzési programjába szintén bevették a könyvtári ellátás kérdéseit, s a községi tsz-elnökök, tanácsitkárok pártiskolai foglalkozásai során is szóba hozzák a könyvtárugyet. Ezek az erőfeszítések bizonyára haszonnal járnak, s az adott területen hozzásegítenek ahhoz, hogy a könyv és az olvasás, a művelődés fontossága valóban a köztudatban legyen.

Több megye készül *új intézmény avatására*, illetve erőfeszítéseket tesznek újabb építési lehetőségek megteremtésére. Az év legnagyobb gyarapodása az új *Miskolci Megyei Könyvtár* átadása lesz, de *Nógrádban, Baranyában* és a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* hálózatában is megkezdik működését néhány új, vagy felújított könyvtár. A könyvtáratavátás mindenütt könyvvé esemény is egyben — sokhelyütt kiállítással, konferenciával egybekötve. Mindez igen nagyjelentőségű, hiszen a könyvvé céljainak széles körű tudatosítása, s az olvasási kultúra fejlődése csak akkor várható, ha a *gazdasági és társadalmi vezetők* is mindenütt sorompóba lépnek, s természetesen a művelődésügy munkásai is megtesznek mindent a maguk területén. Ettől függ az összes könyvvé akció hatása, sikere is.

Sok könyvtár tervező a *könyvtári munka hatékonyságát* célzó intézkedések bevezetését. Az *Állami Gorkij Könyvtár* tájékoztató szolgálatának, audio-stúdiójának és zeneműtárujának fejlesztését kezdi meg, s szolgáltatásainak hatását is igyekszik felmérni az olvasói igények tükrében. A *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára* a történeti dokumentumok állagmegőrzési kérdéseinek vizsgálatát, s a magyar tudományt reprezentáló kiadványok erőteljes külföldi terjesztését határozta el. Több szakkönyvtár dolgozik a gyűjtőkori kooperáció egyes kérdéseinek megoldásán s a cserekapcsolatok bővítésén.

Igen sok konferencia, tudományos ülés, tanácskozás lesz 1972-ben: részben eleve a könyvév kapcsán összehívott tanácskozások, részben különböző társulati üléseknek, helyi írók-költők emlékünnepeiknek a könyvévi témákkal bővített alkalmi ezek. Általában azt a törekvést mutatják a tervek, hogy a könyvtári hálózatok mindenütt igyekezzenek a szakemberek legszélesebb körét informálni és bevonni a könyv és olvasási kultúra fejlesztéséért folyó munkába, s nem mulasztják el a lakosság tájékoztatását sem: könyv-, irodalom-, olvasásnépszerűsítő, könyvtörténeti stb. előadásokat és előadássorozatokat szerveznek csaknem minden megyében. A könyvévi témák a művelődésügy olyan széles területét érintik, hogy erőltetés nélkül szinte minden kulturális esemény kapcsán beszélni lehet róluk. A különféle tudományos tanácskozások fő témái: „A könyv- és a könyvtárkultúra a társadalom életében”, olvasáspedagógiai kérdések, szaktudományi kutatás és a szakkönyvtárak forrásanyaga. A nagyobb konferenciákat természetesen az IFLA és FID-kongresszus idejéhez és témáihoz kell igazítani, ezért még pontosan nem rögzítették a részleteket. A kongresszusok idején azonban várhatóan már fel lehet mutatni ezeknek a tanácskozásoknak az eredményeit. A tanácskozások sajátos fajtáját jelentik a könyvtárosok számára szervezett továbbképzések és tanfolyamok, amelyeket sokhelyütt terveznek, ezért felsorolni sem tudjuk őket.

Igen sok pályázati felhívás szerepel a tervek között. A különféle diákpályázatok a könyvtár, illetve a helyi művelődésügyi osztály vagy az iskolák hirdetik meg. Nagy pozitívuma a legtöbb diákpályázati felhívásnak, hogy teret enged a személyes olvasmányélmények érvényesülésének. Sok más mellett ilyen cím is szerepel köztük: „A könyv és én”. Sok a gyermekrajz-pályázat is.

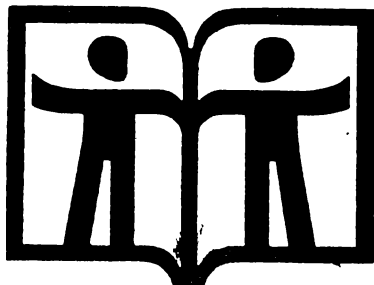
Igen hasznosak a pedagógusok, a könyvtárosok számára hirdetett pályázatok: jó előkészítéssel és szervezéssel szakmai hasznot hajthatnak az olvasáspedagógia módszereivel, a könyv, könyvtár, olvasó kapcsolatával stb. foglalkozó pályázati munkák.

Nagyon fontos vállalkozás, amelynek eredménye egészen közvetlen országos hasznot is jelenthet, a Békés megyében meghirdetett *amatőrfilm-pályázat*. A megyei művelődésügyi osztály (a könyvtár felkérésére) a következő témákat jelölte meg: „Az ember és a könyv”, „A könyv története”, „A könyv útja — készítése, terjesztése, használata”, „Az olvasó ember”, „Könyvtárról-könyvtárra”, „A könyv és az oktatás”, „Könyvek a tanyavilágban”, „500 éves a magyar könyv — 1973”. A legsikerültebb pályaműveket igen jó lenne országosan terjeszteni, hiszen hatásos a régóta hiányzó dologról van szó. Idekívánkozik egy másik ritka kezdeményezés is: *Pest megye kerámia emlék-plakettet* készített a könyvév alkalmából, s a könyvkultúra érdekében hasznosan tevékenykedő állami, társadalmi és pártszervek képviselőit jutalmazza vele.

Igen sok kiállítás is nyílik 1972-ben, jelentékeny hányaduk az ünnepi könyvhéten és az őszi kongresszusok idején, szeptemberben. A témák között szintén sok minden szerepel: a „Szép magyar könyv”, „A magyar könyv útja” és hasonló című, átfogó kiállítások mellett a helyi gyűjtemények értékeinek bemutatására készülnek sokhelyütt. Természetesen sok helytörténeti gyűjtemény is közszemlére kerül ebben az évben. A nagyobb, hosszabb ideig tartó kiállítások mellett igen sok tematikus, alkalmi és emlékkiállítás készül, sokszor más eseménnyel (intézményavatás, konferencia stb.) kapcsolatban.

1972

nemzetközi könyvév



Felsorolhatatlanul sok a tervezett *könyvévi kiadványok* száma is, s ez érthető, mert a könyvtárak jó része rendes évi kiadványtervét is a könyv évjegyében valószínűleg meg, esetleg a könyv év céljai szerinti bővítéssel, kiegészítéssel vagy egyszerűen könyvévi emblémával jelenti meg. Sok vállalkozás azonban a könyv év tiszteletére született: sok bibliográfia (általában tematikus, illetve személyi) és néhány repertórium, s természetesen sok könyvtári prospektus és propaganda-célra készült aprónyomtatvány. Kiragadott példaként érdemes megemlíteni, hogy *Baranyában* megjelenik az „Olvasó néper” című bibliográfiai sorozat 3. füzeté, a *Nyíregyházi Megyei Könyvtár* pedig mezőgazdasági kézikönyv-jegyzéket ad ki mezőgazdasági üzemek számára.

Igen sok egyéb rendezvényre is készülnek a megyékben: kirándulásokat, látogatásokat szerveznek könyvévi „célpontokra”, és sok helyen könyvtári napokat, könyvtári hetet rendeznek, sőt, néhány megye a következő években is, visszatérően megrendezi ezeket az ünnepi alkalmakat. Az elkészült tervek alapján valamennyi hálózat tevékenységét figyelemmel kíséri a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, s a lehetőség szerinti egyeztetéssel igyekszik megteremteni a könyv év tevékenység országos összefüggését. Ennek érdekében az UNESCO Könyvévi Híradójának számaát magyarul is kiadja, s folyamatosan közli e híradóban a könyv év hazai eseményeit is.

Farkas Lászlóné

25 éves a Der Bibliothekar

Az elmúlt év októberében ünnepelte fennállásának negyedszázados évfordulóját a Német Demokratikus Köztársaság központi könyvtárügyi folyóirata, a *Der Bibliothekar*. A lap első száma a hitleri birodalom bukása után meglepően korán, már 1946 októberében megjelent. (Emlékezzünk csak vissza: a magyar könyvtárolap csak 1951 júniusában indult meg — társbérletben a könyvterjesztéssel.) Hogy a romboláson és a zűrzavaron erőt vevő ország nehéz és bonyolult viszonyai között is ilyen gyorsan születhetett meg egy könyvtári folyóirat, a német könyvtárügy melyen gyökerező társadalmi hagyományával és azzal a fontos szereppel magyarázható, amelyet a szocialista társadalom szervezői szántak a lapnak — rajta keresztül a könyvtáraknak — az élet megindításában, majd az újfajta szociális és művelődési viszonyok kifejlésében.

Az NDK-ban a könyvtárügy kezdettől fogva megbecsült területe a kulturális életnek, soha nem szorult a társadalmi érdeklődés periferiájára. A lap jubileumának körülményei is bizonyítják a kormányzat és a társadalom figyelmét: Az, hogy a könyvtárügy különböző területeinek és szervezeteinek képviselői üdvözlik a jubilálót, a többi szocialista test-

vérlep esetében szintén általános szokás. Még az is csak érdekes, jó szerkesztési ötletnek tűnhet, hogy az évforduló alkalmából a volt szerkesztők, az első munkatársak megszólalnak a lapban és személyes hangvételű emlékezésben pillantanak vissza az indulás időszakára. Az megéppenséggel véletlen lehet, hogy az első szám egyik vezércikk-írója történetesen Otto Winzer, az NDK külügyminisztere volt, aki most az ünnepi alkalomból szintén megszólalt a *Der Bibliothekar* hasábjain. Az azonban már semmi esetre sem véletlen, hanem magas társadalmi rangot kifejező értékítélet, hogy a külügyminiszteren és a korábban említetteken kívül olyan vezetők is köszöntik szép levélben a lapot, mint a művelődésügyi miniszter, Klaus Gysi, sőt a Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottsága nevében maga az első titkár, Erich Honecker! Ezek a gesztusok már nemcsak a lap megbecsülésének, hanem a mögötte levő, az általa képviselt „könyvtárügyi háttér” teljesítményeinek magas fokú elismerését is jelentik.

Illő, hogy legalább így utólag a magyar könyvtárosok nevében lapunk is csatlakozzék a *Der Bibliothekar*-t köszöntők táborához, további sikereket kívánjon a folyóiratnak és az ügynek, amelyek életét, törekvéseit tükrözik — ő — a)

Néhány érdekes adat a *Der Bibliothekar* negyedszázados történetéből: Az első szám még a Volksbibliothekar (Népkönyvtáros) nevet viselte, és évenként hatszor jelent meg. A lap mostani nevét 1950-ben vette fel, ekkor tért át a havi megjelenésre is. Eddig 3175 cikket, beszámolót és 5794 könyvismertetést közölt. Cikkíróinak száma a 25 év alatt csaknem elérte az ezret (1985); 1946/47-ben még csupán 36 szerző, 1956-ban pedig már 150 szerző írását publikálta. Tíz évvel később, 1966-ban a szerzők száma 186-ra emelkedett. (Összehasonlításképpen: a Könyvtáros cikkíróinak száma 1969-ben 183, 1970-ben 155 volt.)

A távlati tervezés: lelkiismeretes felkészülés a jövőre

I.

A területi nyilvános könyvtárak negyedszázados történetében — a torzók és a sikerületlen vállalkozások ellenére — nyomon kísérhető a törekvés az ésszerű, tehát *a szükséges és egyben megvalósítható* szervezet kialakítására. E törekvés lényege: minél igényesebb ellátást nyújtani az ország egész területén, a leggazdaságosabb pénzfelhasználás mellett. Elegendő átlapozni a szakajtóban megjelent szervezési tárgyú cikkeket, hogy meggyőződjünk, milyen gyakran szerepel ott az ökonómia szó. Ökonómia, állampolgári felelősségtudat. Felidéződik bennem, hogy *Veres Péter* közéleti töltésű írásaiban szüntelen hangsúlyozza: az ökonómia annak a *tisztas takarékosságnak* a társadalmi méretű általánossá válása, amely dolgozó népünkben a munka megbecsülésével párosul. Kezdő könyvtárosként a szakma egyik tekintélyes vezetőjétől sok kollégámmal együtt azt tanultuk, hogy az ökonómia a könyvtári szervezetben az *erők és eszközök* összefogott felhasználásával és az elvszerű együttműködéssel valósul meg. Azután megértük, hogy apró összegekre kellett szétosztani a megyei és a járási könyvtárakban levő letéti fejlesztési alapot és a könyvvállományt. Bizony, nem mindig tiszteljük meg magunkat azzal, hogy a felismert *ésszerű megoldásokat* *érvényesítjük* a gyakorlatban, az efféle tapasztalatok azonban nem mentenek fel az ökonómikus tervezés felelőssége alól.

A korszerű könyvtári ellátási rendszer létrehozása csak a szakmából kiinduló *magasfokú tervszerűség* mellett remélhető. Csak ettől a közgazdasági erényekből fakadó tervszerűségtől s a gazdaságosság szempontjainak meggyőző erejű képviselésétől lehet várni, hogy az állami élet és a népgazdaság országos irányító szervei *teljesíthető igénynek* ismerjék el a színvonalas könyvtári rendszer kiépítését.

Ettől a felelősségtől indítva egy könyvtáros munkabizottság már 1969-ben kidolgozta a területi könyvtárak fejlesztési elveit és normáit, figyelemmel arra, ami társadalmilag szükséges és szakmailag helyes.*

A tanulmány tervezési dokumentummá érlelt változatát „tervezet” jelöléssel, mint a *III. országos könyvtárügyi konferencia* egyik anyagát ismerik a könyvtárosok, már akik hivatalból hozzájuthattak. Ezt a dokumentumot sok dicséret illette, a művelődésügy vezető szakemberei nyilvánosság előtt is hivatkoztak már rá. Hivatalosan mindmostanáig nem jelent meg, elismerése a közeljövőben várható.

A nyilvános könyvtári szolgálat ökonómikus rendszerének megtervezéséhez az állami *településfejlesztési koncepció* ismeretében ma jobbak a feltételek, mint voltak. Megjelent két fontos kormányhatározat: A területfejlesztés irányelvei (1006/1971. Korm. hat.) és az Országos településhálózatfejlesztési koncepció (1007/1971. Korm. hat.). A két kormányhatározat megjelenése újból megerősítette a könyvtári hálózati elv helyességét. A társadalom megfelelő könyvtári ellátását csak a szoros együttműködésben álló, s a földrajzi egységeken belül *ellátási rendszert* alkotó könyvtárak biztosíthatják. Ezért minden településen olyan könyvtári szolgáltatást kell kifejleszteni, amely *arányos* az illető településnek a településhálózatban elfoglalt *szerepével*. Erről az alapról indulva készítette már el a megyei könyvtárak egy része — kisebb része — a hálózat távlati fejlesztési tervét. A munka során nyert tapasztalatok azt mutatják, hogy a területi ellátási rendszer értelmezése, a települések mai szegénysége és jövőbeli jelentőségének megítélése körül *félreértések* támadnak. Indokolt tehát, hogy a tervezés lényegesebb kérdéseit újból megtárgyaljuk lapunk hasábjain.

II.

Kezdjük az elvi megközelítéssel: A könyvtár a világról szerzett ismereteinket tartalmazó dokumentumok gyűjtő, feltáró és közvetítő helye, s mint ilyen, *alapozó szolgáltatásként* csatlakozik a társadalom leglényegesebb életjelenségeihez, vagyis a társadalom gazdasági, kulturális, szociális fejlődési folyamatához.

A műveltség demokratizálásában funkciója és szerepköre leginkább *az iskolához* hasonló, annak mintegy társa és munkájának folyamatossá tevője. A korszerű könyvtári ellátás megtervezése tehát az alkotmányban rögzített *művelődési jog* érvényre jutásának előmozdítása.

* Alapelvek és követelmények a közművelődési könyvtárak távlati tervezéséhez. (Tervezet). Bp. 1970, Művelődésügyi Minisztérium.

A lakosság könyvtári ellátására hivatott intézmények között nagyságban és teljesítőképességben lényegbeli különbségek vannak. A hatvanas évek átlagszámai szerint a közművelődési könyvtári intézménykategóriába tartoznak a 100 000 kötetes állományt megközelítő vagy az azon túljutott megyei könyvtárak csakúgy, mint az alig ezer kötetes falusi könyvtárak. A magasabb kötetszám önmagában is magasabb szintű szolgáltatást tesz lehetővé, ám az intézmények közötti nagyságrendi különbségeknek szükségszerűen szerepet kell biztosítani a könyvtárak közötti tervszerű munkamegosztásban is.

Az intézmények közötti munkamegosztást területenként (megyéenként) és azon belül *szolgálati szintenként* kell megszervezni a már hivatkozott kormányhatározatnak megfelelő fokozatokban: alap, közép és felső fokú általános közművelődési könyvtári ellátást nyújtó intézmények, illetve szolgáltató pontok formájában.

A felsorolt szinteken pontos előírásokban kell rögzíteni a szolgáltatások körét és minőségét, s ezekhez képest kell a teljesítményhez szükséges fejlesztési feltételeket előírni.

Erre annál inkább szükség van, mert a helyi önkormányzati hatáskör erősödésével csökken a központi szernek közvetlen beleszólási lehetősége a helyi intézmények fejlesztési kérdéseibe, s könnyen eseti döntések szabhatják meg egy-egy helyen a könyvtár gyűjtésének, elhelyezésének és feladatvállalásának mikéntjét.

Az alapmodell

Az ellátási rendszer norma szerinti tervezésének kritikus pontja a könyvtári intézmény alaptípusa.

Az alaptípus kialakítása azt jelenti, hogy megállapítjuk, melyik az a minimális gyűjteményi nagyság, mekkora az a legkisebb évi gyarapodás, amely megfelelő szolgáltatásokat képes biztosítani az általános alapfokú tájékoztatás körében.

Az Új Könyvek c. kiadvány a magyar könyvtermésből éves átlagban 350—400 címet jelöl ki, mint a falusi könyvtárakban elhelyezendő gyűjteményrész. Ez a kör a klasszikus szépirodalom java terméséből vett válogatást, gyermek- és ifjúsági irodalmat, néhány fontos összefoglaló jellegű általános kézikönyvet, lexikont, szótárt és egy-egy szakismereti ág népszerű monográfikus feldolgozásait foglalja magában. Azok a könyvtárak, amelyek ebben a keretben gyarapították állományukat az elmúlt 10—15 évben, mostanra megközelítőleg 5000 kötetes gyűjteménnyel rendelkeznek. A fentiekből kiindulva kirajzolódnak az alapmodell fő vonalai. Eszerint a könyvtár minimuma: *legalább 5000 kötetes gyűjtemény, évi 350—400 kötetes gyarapodás, főhivatású könyvtáros*. Ezt a minimumot nevezte a normatanulmány „C” típusú könyvtárnak.

Az 1007/1971. sz. kormányhatározatban alsófokú és kiemelt *alsófokú központnak* nevezett településeken alapfokú, C típusú könyvtárakat kell fenntartani. Ezek helyi jelentőségű könyvtárak, hatókörük a helyi tanács (közös tanács) közigazgatási illetékességi körével egyezik. Nincs tehát helye a típus felbontásának — ahogy ez néhol történt — C1 és C2 típusra, mert a könyvtári minimum, mint a neve is mutatja, a legkevesebb, ami a lényeg károsodása nélkül tovább már nem csökkenthető.

A kormányhatározatban *középfokú* és részleges középfokú központoknak kijelölt településeken B típusú könyvtárra van szükség. Ezek középfokú intézmények, regionális szerepkörük — amennyiben a fenntartó a járási szakigazgatási szerv — megegyezik annak közigazgatási illetékességi körével. Ha a fenntartó a város, a megyei szakigazgatási szervnek kell kijelölnie, hogy mekkora régióban kell teret biztosítani a középfokú könyvtári funkciónak, és ezt kívánatos a könyvtár működési szabályzatában is rögzíteni.

A kiemelt felsőfokú, *a felsőfokú*, a részleges felsőfokú központokban, valamint a főváros egyes kerületeiben A típusú könyvtárakat kell fenntartani. Ezek felsőfokú könyvtári intézmények. Ha egy megye területén két felsőfokú szerepkörű város van, célszerű a két felsőfokú könyvtár között a területre vonatkozó funkciókat a kedvezőbb elérhetőség szempontja szerint megosztani.

Az ellátási rendszer

Mint a korábbiakból kitűnik, az ellátási rendszer egy felsőfokú ellátást biztosító központi könyvtárból, az alközpontokként működő középfokú, valamint a helyi ellátást biztosító alapfokú könyvtárakból áll. Az ellátási rendszer magasabb szintjén álló intézmények szolgáltatásaiban értelemszerűen benne foglaltnak az alacsonyabb szintek szolgáltatásai.

Az ellátási rendszer felfelé is, lefelé is nyitott; felfelé: szoros kapcsolatot tart az országos szakkönyvtárakkal, a nagyhagyományú általános tudományos könyvtárak-

kal; lefelé: szolgáltatásait minden hatásos eszközzel és módon igyekszik eljuttatni a használókhöz. Erről részletesebben is szólnunk.

Az ellátási rendszerben szerepelhetnek még a fenti típusokon kívül egyéb szolgáltatási helyek is — elnevezésük D típus —, melyeknek létét a sajátos települési viszonyok és a társadalmi szükségletek indokolják. E szolgáltatási helyek vagy valamely intézményhez csatlakoznak (iskola, művelődési ház, klub), vagy önállóak (pl. kis község könyvkölcsönző helye), vagy valamely könyvtár kihelyezett részei (fiók, mozgókönyvtári letét). Könyvanyagukat részben helyi alapból (kézikönyvtár), nagyobb részben azonban — ügyrendi meghatározás szerint — valamely nagyobb könyvtári intézménytől letét formájában kapják. E szolgáltatási helyek rövid jellemzésére szolgáljanak az alábbiak:

A kormányhatározatban *egyéb települések* néven említett települések, illetve más kulturális és tömegszórakozási intézmények könyvtári szolgálata tartozik ebbe a típusba. Állományuk legalább 1000 kötet válogatott, tartalmilag értékes könyvanyag (a magyar és a világirodalom klasszikusai, gyermek- és ifjúsági irodalom, népszerű tudományos ismeretterjesztő művek).

Évenkénti frissítés, gyarapítás 200 kötet vagy ennél több könyv, részben beszerzés, részben letét formájában és 10 féle folyóirat. Nyitvatartási idő legalább heti 8 óra. Személyzet: részfoglalkozású, tiszteletdíjas vagy társadalmi munkás könyvtárkezelő.

A tervezés munkafázisai

Az ellátási rendszer távlati modelljének ismeretében tehát a fejlesztési tervnek három fő fejezetét kell kidolgozni. Ezek:

1. A könyvtárak fejlettségi *szintjének meghatározása* állomány, gyűjtési tevékenység, szakszolgáltató részlegek és társadalmi hatókör szempontjából.
2. A fejlesztési cél elérésének anyagi, személyi *feltételei* az A, B, C típusú intézmények fenntartására hivatott településeken egyedileg, a D típusban érdekelt településekre vonatkozóan megyei, esetleg járási együttesben.
3. A fejlesztési cél és a fejlesztési feltételek *megismertetése az érdekelt fenntartó szervekkel* és annak *írásbeli rögzítése*, hogy a fenntartó szerv az intézmény megfelelő szintre való fejlesztését mikorra, milyen ütemezésben tartja elképzelhetőnek.

Az ilyen módon felépített és megalapozott távlati fejlesztési tervdokumentum mind a középtávú tervezésnek, mind a fenntartókkal később folytatandó felügyeleti tárgyalásoknak megfelelő eszközként szolgálhat.

Szente Ferenc

A „Kiváló művelődési otthon”, „Kiváló könyvtár” pályázat

A „Kiváló művelődési otthon”, „Kiváló könyvtár” cím elnyeréséért újból pályázatot hirdetett a Művelődésügyi Minisztérium, a Szakszervezetek Országos Tanácsa és a Kommunista Ifjúsági Szövetség. A „kiváló” cím odaítélése a pályázó intézmények 1972. január 1-től 1973. december 31-ig végzett munkája alapján történik, a könyvtárak elbírálásának fő szempontja a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak távlati fejlesztésére megállapított követelményrendszer előírásainak megvalósítása. A pályázati kiírást a Művelődésügyi Közlöny és a Népművelés januári száma tartalmazza, de közvetlenül megkapták a megyei tanácsi művelődésügyi osztályok, a fővárosi tanács népművelési főosztálya és a Szakszervezetek Megyei Tanácsai, illetve a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa is. A részletes tudni- és tennivalókról a Népművelési Intézet és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ útmutatót ad ki. A „Kiváló művelődési otthon” — „Kiváló könyvtár” versengésben résztvevő intézmények számíthatnak a Rádió támogatására is, mely kezdettől fogva bekapcsolódott az akcióba és megfelelő nyilvánosságot teremt a pályázók munkájának megismertetésére.

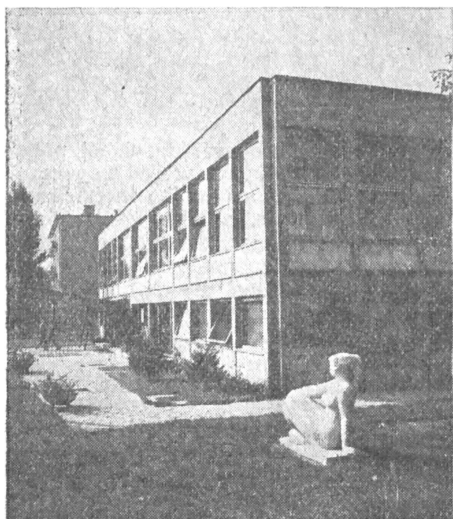
A KÖNYVTÁROS 1971. évi tartalomjegyzéke technikai akadályok miatt februári számunkban jelenik meg.

Miért kiváló a Kaposvári Megyei Könyvtár?

Eredményeink eredetét keresve, a válasz egyszerűnek tűnik: kiemelkedő eredmények többnyire ott mutatkoznak, ahol a könyvtár felismeri a társadalom követelményeit és — szemben a hagyományos felfogással — *fejültséget támaszt* a követelmények kielégítése érdekében. Ahol a vezetőben, illetve munkatársi gárdájában megvan a bátorság, hogy *szembeszálljon a megkövesedett nézetekkel* — akár a könyvtáron belül mutatkozik konzervativizmus, akár a fenntartó elmaradott szemléletében vagy közönyében —, s megvan a kitartás is, hogy évek hosszú során át megteremtsek a kielégítő működési feltételeket.

Egy új színház, mozi, művelődési ház — a közönség igényére apelláló rendezvény-politikát folytatva — megnyitása után szinte egycsapásra teljes kapacitással működhet. Annak a célnak a megvalósítását azonban, hogy egy könyvtár a lakosság negyedét mondhatta állandó olvasójának, évek megfeszített munkájának kell megelőznie a feltételek biztosításáért, az állomány és a feltáró eszközök kiépítéséért s a közönség megnyeréséért.

Ahhoz, hogy egy könyvtár kiemelkedjék a sokaságból, nélkülözhetetlen valami egyedi, különleges kezdeményezés vagy teljesítmény. Ez azonban önmagában még nem elég. Valójában csak akkor emelkedhet ki tartósan, ha „visszhangos” *teljesítménye folyamatos és szolid könyvtárosi munkával jár együtt*. A tetszetős és hangzatos kampányok „Tündöklő Jeromosai” hamarosan letűnnek, s könyvtári területen ma már szinte alig található. A szolid munkával párosult kiemelkedő teljesítményre viszont egyre több könyvtár ad példát. Néhányat kiragadva: *Kiskunhalas* könyvtára jól megtervezett belső terével s személyzeti ökonómiájával tűnik ki. Ekora könyvtári belső teret ilyen kis létszámú személyzettel szinte sehol sem tudnak működtetni. Nevezetességét mégsem ez, hanem az a körülmény adja, hogy a hasonló, 30 000-es városaink között Kiskunhalason van a legtöbb olvasó (a lakosság 24,1%-a!). *A Békéscsabai Megyei Könyvtár* mostoha helyiségviszonyai ellenére az ország egyik legvonzóbb könyvtári miliójét teremtette meg; gyerekrészlege a legszebb gyerekkönyvtári tér az országban. Hírét mégis az a kitartó munka adja, amellyel a könyvtár vezetője és munkatársai a megye falusi könyvtárait szinte egytől-egyik a táj jellegéhez, kultúrájához simuló eleven könyvtárakká fejlesztették. De folytathatnánk a sort a *Tatabányai Megyei Könyvtárral*, ahol számos bátor kísérlet folyik a modern szervezet kialakítására, a szabadpolcos feltárás újszerű formáinak kikísérletezésére. Vagy akár *Szombathellyel*, ahol az olvasóközpontú szakosított terrendszer első megjelenését látjuk, akár *Veszprémmel*, ahol a közművelődési feladatok és a magasabbfokú szolgáltatás szintézisét teremtik meg. Avagy *Miskolccal*, ahol az országban elsőként már akkor szakítottak a konzervatív „népkönyvtár” gondolattal és a modern városi, magasabb szintű gyűjtemény és szolgáltatás feltételeit akkor kezdték kialakítani, amikor ez még „hibának” számított. Erőfeszítésük eredménye 10 000 olvasó, annak ellenére, hogy a könyvtár a legelviselhetetlenebb könyvtári körülmények között működik.



MTI Fotó — Bajkor József felvétele

Határkó a magyar könyvtárépítésben

A Kaposvári Megyei Könyvtár azzal írta be magát a magyar könyvtárügy történetébe, hogy vezetősége meg tudta nyerni mind a fenntartó tanácsot, mind a pártbizottságot, hogy vessék el a kényszermegoldások folytán kialakított „városi könyvtári” beidegzett formát és épületnagyságot, és legyen bátorságuk egy modern értelemben vett *általános könyvtár* programját képviselni és megvalósítani. E program megvalósításával a megyei és városi központi könyvtár olyan megjelenési formáját teremtették meg, amely *határkó* a magyar könyvtárépítés történetében és *példát nyújtott minden utána épülő könyvtárnak*. (A teljes igazság kedvéért itt kell azonban megjegyeznünk,

hogy a könyvtár vezetője és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács könyvtárépítési és -berendezési szakbizottsága által közösen készített és a fenntartó által is képviselt alapterületi igényt központilag kb. 20%-kal csökkentették. E kisstílű „takarékoság” drága mulatságnak bizonyult és szomorú következménye, hogy a könyvtár már most bővítésre szorul! Pótraktárát a könyvtár mögött, egyelőre ideiglenes megoldás formájában, már építik.)

Bármennyire méltányoljuk a bátor könyvtárépítészeti tettet és a frontáttérést, amit a könyvtár végrehajtott, értékeléséhez mégiscsak eredményeit kell néznünk s azt a szívós, kitartó munkát, amellyel ezeket elérte. Egy megyei könyvtár azonban túlságosan bonyolult szervezet ahhoz, hogy tevékenységének minden részletkérdését egyetlen pillantással szemügyre vehessük. Most csak a legfontosabb, a könyvtár munkáját különösen jellemző kérdésről szólunk.



A könyvtár felnőtt részlegében (MTI Fotó — Bajkór József felvétele)

Legmagasabb olvasóarány, legnagyobb könyvtári alapterület és könyvbeszerzési keret

E jól szervezett megyei hálózatban az olvasók aránya a legmagasabb az országban: a lakosság 21,8%-a. A megye székhelyének, Kaposvárnak az olvasóaránya ugyancsak a legnagyobb a 40 000 lakos feletti városok kategóriájában (22,6%). Csupán Szolnok közelíti meg 18%-os olvasói arányával. Az eredmény értékét fokozza, hogy a székhely lakossága igen gyorsan növekszik.

Magyei könyvtáraink helyi szerepük mellett a megyei könyvtárpolitika irányítói is. Mindenütt, ahol a könyvtárügy magasabb szintet ért el, fellelhető a megyei könyvtár szervező, módszertani felügyeletet (gyakorlatban a szakfelügyelet munkáját) ellátó működése. A megyei könyvtárak helyi és regionális feladatköre között nem egy helyen ellentmondás feszül. A legjobbak ezt feloldották, azaz olyan szervezetet hoztak létre, amelyen belül a két terület munkája nem megy egymás rovására.

A *Kaposvári Megyei Könyvtár meg tudta teremteni e két munkaterület megfelelő egyensúlyát*. Felismerve a szoros összefüggést a várható eredmények és a működési feltételek között, községről községre menő szívós harcot folytatott a könyvtár működési feltételeinek megjavításáért. A kisebb letéti helyeket, illetve fiókokat nem számítva a megyének 255 könyvtára van. Ezek közül *új épületben* (önállóan vagy más intézménnyel, pl. művelődési házzal közösen) 84 könyvtári intézményt helyezett el. Somogy megye és Kaposvár ellátottsága *a könyvtári alapterület tekintetében a legmagasabb* az országban. A megye minden 1000 lakosára 30,2 m² könyvtári alapterület jut. Ez a szám magasan felette van mind az országos 18,2 m²-es, mind a megyék 21,6 m²-es átlagának. Mindezzel szorosan összefügg a könyvtárak könyvbeszerzési keretének állása: *az egy főre jutó beszerzési összeg 11,46 Ft*, ami ugyancsak a legmagasabb az országban.

A megyei könyvtár éveken át tartó szívós munkája — s nem csekély mértékben annak imponáló modern megjelenése — erősen *hatott a könyvtári közgondolkodásra*. A megyében mind a tanácsok — kiváltképpen a megyei tanács —, mind a pártszervezetek a könyvtárat lényeges, fejlesztendő intézménynek tartják, s a megye népének gondolkodásában a könyvtár már nem mint pusztán könyvkölcsönzőhely jelenik meg, hanem úgy is, mint *a tájékoztatás központja*.

Az eredmények elérésében el nem hanyagolható tényező a könyvtár minden egyes dolgozójának *megyei szemlélete*. Akár propagandanyaggal történő ellátásról, akár rendezvényekről, könyvtári bútorellátásról vagy bármiféle szolgáltatásról legyen is szó, a megyei könyvtáron belül mindenki figyelmet szentel a hálózat tagjainak ellátására is. Például az évi 15 000 kötetes könyvkötési kapacitás kétharmada jut a vidékre. A falusi könyvtárak rendezvényeinek meghívóit, az ezekkel kapcsolatos bibliográfiákat, ismertetőket, propagandanyomtatványokat nagy tömegben készíti a megyei könyvtár. Még a személyzeti szempontból kicsire méretezett s emiatt hallatlan nehézségekkel küszködő feldolgozó csoport is nagy tömegben gyárt katalógus-



A fából épített pótraktár (Gerő Gyula felvétele)

cedulát és nyújt módszertani segítséget a hálózat, különösen a falusi könyvtárak számára. De kiterjed a kaposvári könyvtár munkája építési programok készítésére, bútorok megtervezésére, sőt a kivitelező megkeresésére, anyagbeszerzésre is.

Általános könyvtári szerep

Külön fejezetet érdemel a könyvtár *közönségkapcsolatainak* kérdése. Közművelődési könyvtárügyünk fejlődésének iránya első pillanatra ellentmondásosnak tűnik: ismeretes, hogy a közművelődési könyvtárat teljes feladatkörű központja testesíti meg, s a regionális funkciót is betöltő központi könyvtárak (ezek között foglal helyet a kaposvári is) fejlődése az egyoldalú közművelődési funkciótól az *általános könyvtár* megvalósításának irányába halad. Ezzel csak látszólag áll ellentétben az az irányzat, amely szerint a könyvtár a kulturális, társadalmi életben is növelni kívánja szerepkörét: otthonná, vitafórummá, előadások színterévé kíván lenni. Szolgáltatási szintjének emelésére törekedve nem akarja kirekeszteni falai közül az ún. átlagolvasók tömegeit sem, szolgáltatási rendszerében mindamellet sokoldalú, korszerű kíván maradni. A magyar könyvtárügy egyik súlyos problémája, hogy *gondosan gyarapított tudományos gyűjteményeink* az intézményi fejlesztés elmaradása, az anyagi eszközök gyengesége következtében nem egy helyen a *múlt század gyakorlatának megfelelő közönségszolgálattal rendelkeznek*. Közművelődési könyvtáraink érdeme, hogy gyűjteményeik bővítését, egyre színvonalasabb feltárását, szolgáltatásaik színvonalának emelését közönségkapcsolatuk fejlesztésével egyidejűleg igyekeznek megoldani. Ez a körülmény e könyvtárakon belül kétségtelenül nagy feszültséget okoz. A mondottak igazolására a legtipikusabb példa a Kaposvári Megyei Könyvtár.

Az olvasótábor növelése, a könyvtár nevelő céljainak megvalósítása érdekében általában minden könyvtár végez *propagandamunkát*. A hagyományos felfogás szerint azonban ez a tevékenység csupán járulékos része a könyvtár munkájának.

A könyvtárak társadalmi szerepének megnövekedése következtében azonban szükségszerűen megnövekedtek a társadalmi kapcsolatok is, s a korábban esetlegesen végzett tevékenység — egy-egy rendezvény — a munka szerves részévé vált. Ma egy modern nyilvános könyvtár feladatrendszerét kétfelé kell osztani: a könyvtár *egyedi* szolgáltatásaira (kölcsonzés, helybenolvasás, valamint az egyre nagyobb méretű másolatadás) és a *társadalmi* jellegű (tömeges, csoportos) szolgáltatásokra (különléte rendezvények: klubösszejevetelek, előadások, viták, kamarahangversenyek, kiállítások stb.).

A funkciórendszerben jelentkező nagy eltérések csak akkor nem okoznak feszültséget, ha a szervezeti kereteket ezek figyelembevételével hozzák létre.

A könyvtáron belül jelentkező — és a kaposvári könyvtárban élénken érezhető — belső feszültség csak úgy oldható fel, ha a kettős, de egymást feltételező feladatkör mind az épület tereinek megfelelő kiképzésével, mind a személyzet létszámának a funkciókhoz „szabásával” valósul meg. A könyvtár a térrendszer tekintetében döntő lépést tett: biztosította, hogy falai között a város egyik kulturális centruma alakuljon ki. Mivel azonban csak nagyterme van, ez az adottság mindig az ún. nagyobb rendezvényekre kényszeríti. Ha volna kamaraterme is, ez csökkentené a gondját, minthogy egy-egy irodalmi összejövetelre 30—40 jelentkezőt különösebb erőfeszítés nélkül egybe lehet gyűjteni, de már 220—240 személy mozgósítása éveken át és sűrűn megismétlődve hatalmas szervező munkát igényel.

Már pedig a kaposvári könyvtár hallatlan erőfeszítéssel, igen nagyméretű és magas színvonalú rendezvényi programot valósít meg. Mindezt azonban a könyvtár „hagyományos” erőire alapozva. A könyvtár egész munkatársi gárdáját dicséri, hogy egyelőre — létszámbővítés hiányában — inkább vállalják a súlyos terheket, mintsem lemondanának e feladatok ellátásáról. (Amennyire a miskolci tereket ismerjük, ott már most tudatában vannak a modern követelményeknek és két irányban is felkészülnek a megoldásra: egyrészt már eleve differenciáltan tervezik a tömegrendezvényi tereket — a megosztható nagyterem mellett kisebb rendezvényi helyiséget is kialakítva —, másrészt pedig e funkciók számára megfelelő szervezeti egyiséget kívánnak kialakítani a könyvtári szervezeten belül.)

A kaposvári könyvtár egyike az elsőnek Magyarországon, amely a „járulékos” feladatként végzett propagandát a közösségi kapcsolatok kiépítésének szélesebb bázisára helyezte. A szombathelyi könyvtár hasonló törekvéseit a könyvtár korábbi mostoha elhelyezése korlátozta. (Vö. Rózsa Béla: A felnöttek olvasószolgálatának 10 éve. A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár Évkönyve 1969/70.)

A kaposvári könyvtár új otthonában méreteiben, szervezettségében imponáló előadássorozatok megrendezését kezdte meg. Rendezvényei bizonyítékai annak, hogy a színvonal és a tömegérdeklődés nem egymást kizáró fogalmak. A kaposvári rendezvények legtöbbször társadalmi eseményszámba megy; noha egy rendezvényük sem ingyenes, s előadótermük 220 fős befogadóképessége sem jelentéktelen, a legtöbbször mégsem közönségszervezési, mint inkább a túljelentkezésből adódó gondjaik vannak.



33 KÉP PÁRTOS ISTVÁN

festményeiből

Palmiro Togliatti
MEGYEI KÖNYVTÁR

K a p o s v á r
1970. szept. 20. okt. 3.

KATALÓGUS

MARTYN FERENC RAJZ- KIÁLLÍTÁSA

1968. MÁRC. 3-17.



PALMIRO TOGLIATTI MEGYEI KÖNYVTÁR

Fontosabb előadássorozataik:

1. „*Latinca Sándor*” *szabadegyetem*. Világirodalmi tagozatának hatodik évfolyama indult 1971 őszén. Egy-egy ciklusa 6—8 előadást tartalmaz. Minden évfolyamot közös gondolat fog össze. A 3. évfolyam témája pl. a modern világirodalom volt, „Avantgarde törekvések a XX. század irodalmában” címmel, a 4. évfolyamé „A magyar nép irodalma”; az 5. évfolyam szerzői estekből állt, a 6. a „Nyelv, sugárzó anyanyelv” címet viseli. Sikerük titka, hogy rendezvényeiken neves, elsősorban fővárosi előadók szerepelnek (Czine Mihály, Bölcs István, Koczkás Sándor, Pándi Pál), jeles költőket választanak ki (a bemutatott költők: Fodor András, Somlyó György, Takáts Gyula és mások), s előadásaik tárgyát gondosan, a közönség érdeklődésének figyelembevételével állapítják meg, nem kerülnek el mai életünk kérdéseit, művészetünk mai problémáit sem. („A szocialista dráma és az abszurd színház”, „Képek a felszabadult magyar irodalomból” stb.)

2. *Önálló előadói estek* (havonta). Pl. Berek Katalin, Bessenyei Ferenc, Béres Ilona, Tompa László, Békés Itala, Bánki Zsuzsa, Keres Emil, Mensáros László stb. felléptével.

3. A könyvtár résztvesz a Könyvtártudományi és Módszertani Központ „*Kultúránk mérföldkövei*” c. kísérleti ankétsorozatában is (havonta). Az ankétok célja, hogy a könyvtár legérdeklődőbb olvasóinak lehetőséget adjon fontos témák olvasmányélmény alapján való megvitatására. A témákat a résztvevők választják ki megadott választékból; és októbertől májusig egy-egy ankéton vitatnak meg egy-egy művet. Az ankéton minden esetben résztvesz az adott témában otthonos szakember is, előadó, illetve vitavezetőként.

4. *Klubfoglalkozás a gyerekek részére* (hetenként).

5. *Képzőművészeti kiállítás* (2—3 havonként). (Martyn Ferenc rajzkiállítása, Goszthony Mária, Beck Judit, Bayer Erzsébet, Pártos István képzőművészek, kiállítás „Pécsi Grafika” címmel stb.)

Bár a jó előadók, az ismert költők, a neves művészek a tartós siker legfontosabb biztosítékai, gondot fordítanak a hírverésre is. A sorozatokra kellő időben nagy tömegű röplappal hívják fel a figyelmet s nem kis erényük, hogy a bejelentett programot pontosan követik. A sorozatok minden egyes előadására külön meghívót adnak ki, sőt ezen kívül irodalmi jegyzéket is. Az olvasószolgálat érdeklődési kör szerint tartja számon az olvasókat, s egyedileg hívja fel a figyelmet a rendezvényekre, bárki igényt jelenthet be meghívóra.

Az egyedi foglalkozás és a közösségi kapcsolatok egyensúlya

Mind az előadások, mind a kiállítások irodalompropaganda „háttérének” megteremtése terhes feladat. A könyvtár dolgozói azonban mindezeket szívesen végzik, bár tölök ez nem kis erőfeszítést követel. Súlyos vállalkozásról van itt szó, amelyért a könyvtár egész gárdája minden dicséretet megérdemel. Nem hagyható azonban szó nélkül, hogy ez több-kevesebb *belső feszültséggel jár*, ami csak úgy oldható fel, ha e munka megfelelő szervezeti kereteit is kialakítják.

A modern könyvtár az olvasókkal való egyedi foglalkozás és a közösségi kapcsolatok *egyensúlyát* jelenti. Ha nem jön létre ez az egyensúly, természetesnek kell tekintenünk, hogy az olvasók ezreinek szolgálatát végző, túlterhelt könyvtárosok minden tevékenységet idegennek fognak fel, ami őket közvetlen feladatuk végzésében gátolja. *A tömegkapcsolatok kialakítása világszerte nem idegen a könyvtártól* s nem lehet azzal elhessegetni, hogy ez „népművelési” tevékenység. A könyvtár ilyen jellegű munkájának az ad értelmet, hogy minden rendezvénye a magasabb szintű egyedi igények kifejesztésére irányul, másrészt művelődési intézményeink között *egyedül* a könyvtárnak van minden használójával *egyedi* kapcsolata, lehetősége igényeinek megismerésére, s az így szerzett ismereteket tömegrendezvényeihez fel is használhatja. *A könyvtár tudja a legjobban kiválasztani* és vitára hívní például a versrajongókat, egy-egy szakterület azonos érdeklődésű olvasóit stb. Mindebből azonban egyáltalán nem következik, hogy a könyvtár most már alakuljon át valamiféle általános előadási, szakköri stb. központtá. Az egészséges mértéket és tárgykört az szabja meg, mire van a könyvtárnak dokumentumanyaga, s milyen területen akarja hatékonyságát növelni.

A Kaposvári Megyei Könyvtárnak talán a legnagyobb érdeme, hogy *az egyedi és tömegfoglalkozások szintézisét nagy erőfeszítések árán megteremtette*, a könyvtárat a város irodalmi, művészeti életének igen fontos tényezőjévé tette, *társadalmi szerepét a köztudatba vitte*. Ami még hátra van, nyilván a két tevékenységi kör szervezeti egyensúlyának megteremtése.

Sallai István

Mire jók a klubkönyvtárak?

Szónoki kérdés, valahogy mégis ez csendül ki a *Könyvtárosban* s a *Népművelésben* indított viták hol elkeseredett, hol optimista hangvételéből. Valóban, mire jók a klubkönyvtárak? „Hasonló érdeklődésű embereknek a társadalmi élet, közös szórakozás, ismeretszerzés, sport stb. céljára való egyesülése, szervezete” — írja a klubról az Értelmező Szótár. És mit ír a könyvtárról? „Nagy mennyiségű könyvnek, valamilyen elvek szerint összeállított, többnyire rendezett és nyilvántartott, valamilyen közösség tulajdonában levő vagy annak használatára szánt *gyűjteménye*.” Nem csupán klub, de nem is csak könyvtár, ez derül ki a „klubkönyvtár” szókapcsolásból, majd később a gyakorlati megvalósulásból. Azt hiszem, ez nem vitás senki előtt.

Van-e valami értelmük, hasznuk a klubkönyvtáraknak? Ha egyszer létrejöttek, bizonyára van hasznuk. Mennyi hasznuk van? Semmivel sem több, mint amennyi munkát, gondosságot, előrelátását és szervezést a cél érdekében beléjük fektetünk. Ha mindez nem történt meg, semmiből csak semmi lehetett. *Jó-e a klubkönyvtári rendszer?* Helyenként jó, máshol rossz, ez is, az is. Megyénkben is működnek jók, s vannak rossz klubkönyvtárak is. Általában tómondatokban kérdezni könnyebb, mint válaszolni, mert a jelenségek bonyolultak, s az, hogy miként működik egy klubkönyvtár, számtalan tényezőtől függ. Véleményem szerint ott jó a klubkönyvtár, ahol jól üzemeltetik, tehát a szükséges anyagiakkal ellátják, és jól képzett, iskolázott, s lehetőleg tehetséges népművelőt foglalkoztatnak benne — az sem baj, ha többemagával. Ahol mindezt nem előlegezik az intézménynek, s ezen kívül még sok mást sem, ott rossz a klubkönyvtár. A pusztai táblacseréből és klubkönyvtárra minősítésből nem születik klubkönyvtár. Népművelés és könyvtári munka csak ott van, ahol *megteremtették az előfeltételeket*, s bizony a klubkönyvtárak jó működésének alapfeltételeit gyakran nemcsak, hogy nem teremtették meg az illetékesek, hanem egyenest *gátolták is* bizonyos intézkedésekkel, például azzal, hogy *folyószámlás gazdálkodást rendszerbe sorolták*, ami sok helyen a könyvbeszerzési lehetőségek megszüntetését eredményezte.

Fejér megyében 1967. április 4-én avattuk fel a két első klubkönyvtárat, *Rácalmás*on és *Fehérvárcsurgón*. Mindkettőt a megadott kategórián felüli lélekszámú községben. Az egyik 5000 lelken fölüli, a másik csaknem 2700 lelket számláló település. (Később gyakran szegtük kedvünket azzal, hogy nem vagyunk kisközséges megye.) Rácalmás *azóta sem tudtuk a klubkönyvtár vezetésének személyi feltételét megnyugtató módon rendezni*, mégsem a klubkönyvtári rendszert tesszük ezért felelőssé. Sem Rácalmás, sem a többi, mintegy 28 községben, nem volt hiábavaló a klubkönyvtár létrehozása még akkor sem, ha nem kis számmal akadnak hibák s hiányosságok. Miért vagyunk mi optimisták, s *tartjuk előrelépésnek* nemcsak könyvtári, hanem népművelési vonatkozásban is a klubkönyvtárakat?

Elsősorban azért, mert nincsen egyetlen községünk sem, ahol pusztán táblacserével, adminisztratív úton jött volna létre intézmény. (A 90 községünk közül 28-ban klubkönyvtár van.) Igaz, az indulásnál nem volt pénzünk, ambíciónk hosszú ideig szinte a lelkesedésből táplálkozott, egészen addig, amíg valaki ki nem nyitotta pénzfárcáját — ez a megyei tanács népművelési csoportja volt —, majd következett a helyi tanács, a járás segítése, a társadalmi munka, továbbá a megyei könyvtár támogatása. Ma már nehéz lenne felkutatni, hogy ki adta össze, s mennyivel járult hozzá ahhoz a csaknem húsz millióhoz, amit a mintegy *harminc intézmény átalakítására* fordítottunk az elmúlt három év folyamán. De ez tökéletesen mindegy, hiszen az a jótékony áradás a fontos, amely pénzt, energiát, társadalmi munkát és *lelemény-esőt zúditott a régi malmokra*, öreg épületekre, kidőlt-bedőlő falú fészekre. Ezek ugyanis korábban csak papíron voltak valamiféle művelődési intézmények, a valóságban nem. *Mind a huszonnyolc községben jobb elhelyezést kapott a könyvtár*, mely addig iskolai folyosón vagy sehol nem működött. Kérdés-e még, hogy érdemes volt? Nem. A kérdések özöne akkor árasztott el minket, amikor a tanácsai költségvetésben a villanyszámla, fűtés, takarítás s nem utolsósorban a beralap hiánya jelentkezett. (Ilyen nehézség sem volt minden esetben, mert akadt olyan községi tanács, amelyik gondosan előteremtette a várható költségek fedezetét.) Az alapítás lázas munkájában szinte versengtek egymással a tanácselnökök, hogy kinek lesz jobb s szebb könyvtára. És lett, mintegy harminccal több, mint korábban, sőt az a községi tanács is, amely addig közömbös volt a könyvtár iránt, legalább kimeszeltette a helyiséget. Olyan nem egy is akadt, amelyik az addigi igénytelen helyett nagyobb adott. Véleményem szerint tökéletesen *mindegy, minek nevezzük* azt a könyvtárat, amely eddig nem volt, de holnaptól fogva már van, habár szerény, kicsi helyet foglal

el s a normáktól is messze elmarad. Nevezzük klubkönyvtárnak, ha a tanácselnökök rokonszenvesebb ez a szó, mint ahogy nálunk így volt.

Fejér megyében a könyvtárak és a kultúra valóságos honfoglalása zajlott le; ez a honfoglalás tizezreket érintett, olyanokat, akik sosem láttak könyvtárat, de akik most már naponta elmennek mellette, be-belátogatnak, és egy idő után már fontos szerepe lesz az életükben. Még akkor is, ha nem forog kacsalábon az az épület. Szegények vagyunk villany, iskola, utak, víz, óvoda, bölcsőde is kellene és még mi minden, amíg az ember a könyvtárat szükségletévé érleli? Senki nem vitatja, hogy előbb a test és a lét szükségletét kell megteremteni, s aztán a szellemét. Vagy jobb volna, ha párhuzamosan történnék mindez? Dehát ha nem megy, mert még a szocializmus (és a könyvtárak) építésében sincs nagy gyakorlatunk! Marad tehát a buk-dácsolás, előre-hátra lépegetés: kezdetben volt a lelkesedés, az olvasás önmagában boldogító ígérete, aztán, az ötvenes évek elején jött a könyv. Majd egy sarok az iskolafolyosón, egy rozoga szekrényvel, egy sötét, hideg lyuk, később az ablakon át történő kiszolgálás. Pedig akkor is voltak már nagy angol könyvtárak, svéd csodák, szökökutas könyvpaloták, s mi ablakon át adtuk ki a könyveket. Miért? Mert sem elegendő pénzünk, sem könyvünk nem volt. Előbb volt könyvtáros, mint könyvtár, persze a könyvtárost sem merném egy mai fiatal könyvtároshoz hasonlítani (leg-alábbis kezdeti szakmai felkészültségüket tekintve). A magam tíz esztendő könyvtári múltjában is tisztán látszik a fejlődés, de a nálam régebbi könyvtárosok még jobban tudják, honnan indultunk.

Minket is a szükség sarkallt, ezért ragadtuk meg az önmagunk teremtette alkalmat ahhoz, hogy úgy fejlesszünk könyvtárakat, ahogy tudunk. Olyan könyvtárakat, melyeknek falaiban a község vezetőinek és lakóinak pihen egy téglája, egy kanál malterja, mert igazán a saját munkájuk révén fogják szeretni, így lesz az övék. *Ezért merültünk nyakig a klubkönyvtárak jelszavával megindult könyvtárteremtés munkájába, Martonvásáron*, amíg nem volt klubkönyvtár, semmilyen nem volt. Illetve, volt egy háromszor három négyzetméteres, petróleumlámpával világított lyuk. Az egyéb népművelési tevékenységre még ennyi hely sem jutott. *Fehérvárcsurgón* a rozoga kultúrház padlásfeljárója alatt három rossz szekrény volt a könyvtár. *Tabajdon, Nagyvelegen, Mezőfalván, Adonyban, Velencén, Gárdonyban, Mátýásdombon* légfeljebb penészes egérlyukak jutottak a könyvtárnak. A legkönnyebb lett volna *tétlenül álmódozni* svéd meg angol mintájú könyvtárakról, milliós terveket kalkulálni, és bírálgatni a semmiből lett szerény könyvtárakat. Tudjuk mi jól, hogy Martonvásáron sem a népművelés, sem a könyvtári munka nem a nemzetközi szabvány mintapéldája, de azt is, hogy a tanácselnök, aki eleinte rossz szemmel figyelte kissé túlbuzgó ügyködésünket könyvtárának kialakítása közben, akkor látott először falusi könyvtárat, amikor az övé elkészült. Ma ő az egyik legodaadóbb népművelő-tanácselnök a megyében.

Ő még régi elnök, s a régié esetében a százféle továbbképző tanfolyam sem pótolja a gyermekkor hiányait. Éppen ezért az ilyen hátránynak reánk eső részét vállalunk kell. Azért is oly nehezen, döcögve megy a szekér, mert a szó legszorosabb értelmében *mindent kell csinálnunk*. Országunkban a könyvtárteremtés forradalmi korszakát éljük, mint életünk annyi más területén, s ilyen körülmények között az a legfontosabb, minék hívják az intézményt, klubkönyvtárnak vagy másnak? Lényegesebb, hogy mindig egy picit, ha csak egy centimétert is, de menjünk előre. *Mi így jutottunk előre a klubkönyvtárak révén* (egyet sem építettünk, csak rozoga épületeket alakítottunk át), még akkor is, ha közben hibákat követtünk el.

A keserű hangok onnan jönnek, ahol csodákat vártak a névváltoztatástól. Ahol nem tettek semmit a klubkönyvtárakért, ott nincs semmi. Sajnos, a kisközséges megyék, amelyek számára *eredetileg tervezték* ezt az intézménytípust, nem pusztán azért nem boldogulnak a klubkönyvtári formával, mert az elképzelést rosszul alkalmazták, hanem mert *a kis települések más közintézménnyel sem boldogulnak*. A kisközséges megyékben az iskolával, óvodával, járdával, ivóvízzel, orvosi ellátással éppúgy hátramaradnak, mint a könyvtárüggyel. Természetes, hogy a kis településeken a klubkönyvtár — mint a legkisebb közművelődési intézménytípus — ideális megoldás volna. A hiba ott van, hogy a kis települések nem „rentábilis” közigazgatási egységek; a szakértők szerint a 4—5000 lelkes településnél kezdődnek a „kifizetődő beruházások”, mégpedig a vízhalózat építésében éppúgy, mint a kereskedelmi, egészségügyi vagy akár a közigazgatási egységek létrehozásában is. Számtalan tapasztalatunk bizonyítja, hogy ez a törvény a könyvtárakra is vonatkozik: a könyvtárépítés, az állomány gyűjteményjellegű fejlesztése jól a nagyobb községekben valósulhat meg, annak ellenére, hogy a kisközséges megyék statisztikai adatai gyakran keltenek elégedettséget a szemléelőben, mert valóban mutatószámok. Utópisztikus, bár tagadhatatlanul humanista indíttatású az elképzelés, hogy egy kis intézményben, *a klubkönyvtárban legyen minden megtalálható*, mint cseppben a tenger: könyvtár, ismeretter-

jesztés, énekkar, színjátszó-csoport, s még mi mindent (politikai ünnepek, közgyűlések, iskolai évzárók stb. rendezését) várnák ettől a „mini kultúrháztól”. Ha valahol mégis kikerekedne ilyesféle intézmény, akkor meg *hol van falun az univerzális személy*, aki úgy tud a folyószámlás rendszerű fenntartás bevételi és kiadási tételeivel spekulálni, hogy jusson és maradjon is, sőt ezen felül állományt gyarapítani, olvasókat nevelni, katalógust építeni, író-olvasó találkozókat szervezni! S mindezeket esetleg tiszteletdíjért, hiszen jócskán vannak 5–800 lelkes települések, ahol nem futja főhivatású népművelő alkalmazására. Ha valahol mégis akadna ilyen tehetség, senki ne vessen meg érte, hogy jó magam is az alumíniumiparnak, a sütőiparnak vagy a mezőgazdaságnak ajánlanám alkalmazását szakemberhiánnyal küzdő társadalmunk sokkal nagyobb hasznára. Egyetlen emberben azért sem lehetők fel a szükséges képességek, mert a folyószámlás rendszerben gazdálkodó kultúrház üzemeltetéséhez egészen másféle alkat szükséges, mint a könyvtári munkához. Ez sem elhanyagolható kérdés a minket is egyre jobban sújtó szakemberhiány kapcsán.

Visszatérve a keserű hangú cikkekre — melyek bár burkoltan, de *elhibáztottnak tartják a klubkönyvtárak létrehívását* —, és mások felvetett kérdésére: mi lesz tehát a jövő útja, azt felelném, hogy a fejlődés. *Én ebben hiszek.* — Ha majd országunk dolgozó népe felszámolta a többszázéves feudalizmus következményeit, a tanyákat, a villany nélküli pusztákat, a sarat és a vályogházakat, akkor ezek a klubkönyvtárak, a kis elhagyott, korszerűtlen falusi könyvtárak is szebbek, tökéletesebbek lesznek. És addig? — kérdezhetik a pesszimisták. Addig pedig dolgozni kell, megragadni a lehetőséget: ha klubkönyvtár a lehető megoldási forma, akkor azt. Az élet törvénye szerint anyagi források, a morális, szellemi befektetés és a közösség összefogó ereje nélkül semmiféle eredmény nem születik, bármilyen szép feliratot és tökéletes működési szabályzatokat gyártunk is.

1968 óta nagy önállóságot kaptak a tanácsok. Akit addig meggyőztünk, vagy „megneveltünk” a tanácsi vezetők közül, azokkal előbbre vagyunk a kultúra dolgában. Ugyanis a „mi adunk ennyit az új könyvtárhoz, mit ad a tanácselnök elvtárs?” korszak lejárt. Ha akar, épít a községnek könyvtárat, ha az óvodát, bölcsődét, a járdát és a törpevízművet tartja fontosabbnak, hát akkor azt építtet a falunak. Még rosszszallani sem tudom az utóbbi elhatározást, így van ez rendjén — előbb élni kell. S hogy *mi lesz a könyvtárakkal?* Rövid távon én sem tudok érvényes választ adni. Mi lesz a klubkönyvtárakkal? — elkövetünk mindent, hogy ezeket is felhasználjuk arra, hogy a könyvtár betöltse feladatát és olvasó embereket neveljen. Klub vagy nem klub, hány rosszul működő, a minimális ellátottsággal is alig rendelkező falusi könyvtárunk van még? Nevükben is szót kell kérnünk. Ezért tartom szónokinak a felvetett kérdéseket, mert általában rosszul ellátott falusi vagy városi könyvtárakról kellene beszélnünk, s ezeket a működhetőség színvonalára emelni.

Az emberiségre (ma már a falun élőkre is) zúduló nyomtatott információ tömeg már-már életveszélyes. *Könyvtáraink*, melyek akár kultúrházakban, akár önálló épületben vannak elhelyezve, *egyre zsuporodnak*. Ez is világjelenség, csak nem tudtunk róla, mert húsz évvel ezelőtt még semmit nem tudtunk a könyvtárak természetrajzáról. Kultúrházainkban, ha a könyvtár erősebb, akkor az egyéb népművelési ágakat szorítja ki abból a kis házból, mely valamikor nem is olyan régen a falu büszkesége volt, ha viszont (akár klub, akár nem) a népművelés erősebb — s ez a gyakoribb —, a könyvtár szorul ki a kultúrházból, de a legjobb esetben is gátolva van terjeszkedésében. Azt vallom, hogy a városi könyvtárak az igazi könyvtárak, amelyeket önálló épületbe, világszínvonalon mozgó normák alapján, a terjeszkedés lehetőségeivel számolva terveztek.

A klubkönyvtárak, községi, körzeti és nem körzeti könyvtárak mai arculata pedig egy történelmi korszak jellemvonását hordja magán, és ki tagadja szerepük nagy fontosságát egy műveltebb s szabadabb ifjúság felnevelésében? Országunk könyvtári tradícióinak és kulturáltságának megteremtésében? Az igaziak itt vannak már: Kaposvár, Tatabánya, Esztergom, a budapesti József Attila telepi könyvtár, Szombathely... nos, igen, ma még Szombathely. De holnap már Miskolc és holnapután talán Dunaujváros lesz a példamutató. És *jól meg fognak férni* a nagy könyvtárak árnyékában a lakótelepi, a községi és a kisebb városi klubkönyvtárak is.

Csongor Rózsa

KITÜNTETÉSEK

A művelődésügyi miniszter a múzeumi hónap alkalmából eredményes munkája elismeréséül *Dr. Vitéz Istvánnak*, a Természettudományi Múzeum Könyvtára osztályvezető-helyettesének; valamint nyugállományba vonulása alkalmából *Orosz Jenőné* főkönyvtárosnak A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

A gyakorlat mérlegén

Csongor Rózsa arra a fontos kérdésre igyekszik választ adni, mire jók a klubkönyvtárak. Gondolatait a Fejér megyei tapasztalatokból vett példákkal illusztrálja. Egyetérthetünk vele abban, hogy a viták önmagukban sohasem oldhatják meg azokat a gyakorlati problémákat, amelyek ezzel az intézménytípussal kapcsolatban felmerülnek. Úgy érzem azonban, néhány megállapításával vitakoznunk kell, mielőtt csakugyan „nyakig merülnék a klubkönyvtárak jelszavával megindult könyvtárteremtés munkájába”. A probléma lényege ugyanis valóban nem az intézménytípus fogalmi értelmezése vagy elnevezése körül van, mint a cikk is megállapítja, hanem *a gyakorlati megvalósíthatóság határainak felismerésében*. A 105-ös utasítás megalkotói a különböző nagyságrendű települések sajátosságainak és lehetőségeinek ismeretében — véleményem szerint — helyesen jártak el, amikor az *1500-nál kisebb lélekszámú községek részére tüzték ki célul* a klubkönyvtárak létesítését, még akkor is, ha néhány nagyközségben — szabályerősítő kivételként, de semmiképpen nem általánosítható és követendő példaként —, a feltételek hiányában pillanatnyilag a klubkönyvtár látszótt megvalósíthatónak. Ilyen példák Pest megyében is születtek, például Verőce, Zebegény, Sósút vagy Vámosmikola esetében, hogy csak néhányat említssek. Ettől azonban *a klubkönyvtár még nem oldja meg a nagyobb települések differenciált szolgáltatásokat igénylő ellátását* sem a népművelés, sem a könyvtári ellátás területén. Ez derül ki az eddigi vizsgálatok, legutóbb a Pest megyei felmérés tapasztalataiból is. A cikk szerzője a továbbiakban maga is megállapítja, hogy a kifizetődő nagyobb beruházások a 4–5000 lelkes településeknél kezdődnek. Tehát a magasabb ellátási szintet igénylő, differenciáltabb szolgáltatásokat biztosító, önálló népművelési és könyvtári intézményeket a nagyobb településeken, míg a kisebb, öszszevonott szolgáltatásokat alapszinten nyújtó klubkönyvtárakat a kis községekben célszerű létesíteni. Ezt látszik alátámasztani a cikknek az a gyakorlatból leszárt megállapítása is, hogy „*kultúrházainkban (akár klub, akár nem), ha a népművelés erősebb — s ez a gyakoribb — a könyvtár szorul ki, de legjobb esetben is gátolva van terjeszkedésében*”. Ez a probléma a *kisközségek esetében tapasztalataink szerint nem merül fel ilyen élesen*. Vitatkozni kell azzal a megállapítással is, hogy az olyan nagyközségekben — mint például Adony,* Velence, Gárdony, Mezőfalva vagy Martonvásár —, ahol eddig legfeljebb penészes egérlyukak jutottak a könyvtáraknak, ott csak az angol és svéd mintájú könyvtárakról való *álmódózás vagy a klubkönyvtárak között lehet választani. Hibásnak ítéltető tehát az a művelődési irányítás, amely megalkuszik azzal az intézménytípussal, amelyikről már most is tudjuk, hogy nagyközségben nem megfelelő*.

Kétségtelen azonban, hogy a klubkönyvtárak létesítése több helyen előrelépést jelentett, elsősorban az anyagi eszközök biztosítása terén; ezt a Fejér megyei húsz milliós ráfordítás is igazolja. A *folyószámlás rendszer valóban gátolja a további fejlődést* és helyenként még a könyvbeszerzési keretek biztosítása terén is gondot okoz. Feltehető, hogy több nagyobb település esetében — mint az idézett Pest megyei példából is kiderül — az adott helyzetben valóban a klubkönyvtárak létesítése volt a pillanatnyilag jobb megoldás. Ezekből a példákból azonban — véleményem szerint — semmiképpen *sem vonható le általános érvényű következtetés*. Úgy tűnik, hogy ha a megfelelő adottságú és nagyságrendű kisebb településeken a működési feltételek biztosításával, tervszerűen és átgondoltan létesítünk klubkönyvtárakat, és azokat korszerűen fejlesztjük, akkor bizonyára meghozzák majd a befektetett anyagi, morális és szellemi ráfordítást. Ha azonban az egész közművelődési könyvtárügy fejlődésének minden szinten általánosítható, tökéletes modelljét látjuk benne, akkor nem járunk jobban, mintha az angol és svéd mintájú könyvtárakról álmódoznánk. Ezért kell józanul *lemérni a gyakorlatban, hogy hol és mire jók a klubkönyvtárak*.

Bagi János

* Nem értjük Adony példáját. Járási székhely volt, már 1954-ben önálló községi könyvtár működött a községben. Miért fejlődött annyira vissza a könyvtára? (Szerk.)

A „KELL A JÓ KÖNYV” olvasómozgalom pályázatának elbírálásával kapcsolatban lapunk 1971. évi 11. számában tévesen közöltük, hogy a pályázati lapokat az MSZBT országos titkársága bírálja el. Az elbírálás a pályázati lapokat kiadó könyvtárak feladata, ők a már elbírált lapokat továbbítják az MSZBT országos titkárságának, ahol a sorsolás történik.

Beszéljünk egy nyelven a klubkönyvtárak rendeltetéséről

Egyetértéssel olvastam Tóth Gyula „Tegyük helyére a klubkönyvtárügyet” című cikkét. Azt a szándékát, hogy a témával kapcsolatos közismert véleménykülönbségek megszűnjenek, a *kis községek művelődésének szempontjából* tartom elsősorban fontosnak, s mondanivalómmal is ilyen nézőpontból szeretnék közelíteni a problémákhoz.

Három évvel a 105/1968. sz. besorolási rendelet után, ebben az eszmecsereben valóban *nem az intézménytípus létjogosultságát kell kétségbevonni*. A problémák megoldásához pedig akkor jutunk közelebb, ha a besorolt klubkönyvtárakban folyó munkát vetjük egybe a rendeletben előírt alapelvekkel és követelményrendszerrel. A gyakorlatot kell tehát szembesíteni az országos intézkedésekkel, és a konzekvenciák levonásával tisztázni a félreértéseket. Ott működnek-e a klubkönyvtárak, ahol létesítésüket a rendelet indokoltnak tartja? Funkciójuknak megfelelően működnek-e, olyan eszközökkel, formákkal és módszerekkel hajtják-e végre a művelődéspolitikai feladatokat, amilyeneket a rendelet kijelöl számukra? És ha nem, miért?

Előjáróban szeretném leszögezni, hogy a klubkönyvtárakban folyó munka tartalmát és színvonalát, az egész kérdéskomplexumot *nem lehet elválasztani a kis községek művelődési helyzetének elemzésétől*, a falusi közművelődés gondjainak újbóli napirendre tűzésétől, noha ezekről sok szó esett már a sajtóban, televízióban, rádióban. Úgy is fel kell tenni a kérdést, hogy milyen jelentősége van ma a csaknem kétezer kis községben élő dolgozók művelődésének, illetve művelődésük meggyorsításának? *Mennyire fontos a falun élők művelődési gondjainak megoldása*, a város és falu közti kulturális különbség csökkentése? Minden úgynek annyi jelentőséget kell tulajdonítani, amennyit súlyánál, szerepénél fogva megérdemel. De szabad-e kétségbe vonni a *demokratizmus jogos követelményeit*: hogy minden állampolgárnak biztosítani kell a művelődés mind magasabb színvonalú lehetőségeit? A klubkönyvtárak pedig — a közművelődés új koncepciójában — a kis községek, peremkerületek lakóinak ilyen irányú művelődését vannak hivatva segíteni, és elsősorban ez ad nekik jelentőséget, ezért érdemelnek több figyelmet.

Dokumentumok sora bizonyítja, hogy a művelődés irányítói állandóan szembeállítják a közművelődési problémákat a fejlődő társadalmi igényekkel. Bizonyosak vagyunk abban, hogy a 105/1968. sz. utasítás a művelődési otthonok felülvizsgálásáról és új besorolásáról is ilyen szándékkal született, s bizonyos szempontokból olyan rendezési elveket tartalmaz, amelyekre felépíthetjük a jövő intézménytípusait. Nem lehet ugyanis érzelmi momentumokra, jó kapcsolatokra vagy a ritkán felbukkanó „népművelő” tanácselnökre alapozni a falu művelődésügyét. Ebből pedig logikusan következik, hogy a közművelődést is tervezni kell, miként tervszerűség van a népgazdaság minden ágában. Ilyen megfontolásból le is szögezhetjük, hogy a jövőben a klubkönyvtár — mint intézménytípust — *a kis települések legmegfelelőbb, egységes közművelődési intézményének tekinthetjük*.

Mi okozza hát a szorító gondokat, mi élteti a makacs nézetkülönbségeket? Sokat töprengtem azon, hogy vajon a rendelet *szubjektív vagy objektív okok miatt sorolta-e a klubkönyvtárakat a művelődési otthon jellegű intézményekhez*. Meggyőződésem ugyanis, hogy nagyrészt ebből származnak a tartalmi munkára vonatkozó nézeteltérések. A vitának tisztázni kell, hogy alapvetően művelődési otthon jellegű intézmény-e a klubkönyvtár, mert mostani munkája alapján az. De ha funkciója szerint működne, és a neki szánt korszerű eszközökkel és módszerekkel hajtaná végre a művelődéspolitikai feladatokat — ahogy elképzeltük —, vajon akkor is az volna?

A szakirodalom már 1961-ben megpróbálta körvonalazni, hogy mit kell érteni a „klubkönyvtár” szón. A jelentéstartalom új igényeket fémjelzett: a legkisebb falvakban is ki kell alakítani a népművelés szilárd, korszerű intézményeit. Mivel „az ilyen kis falvakban általában nincs megfelelő művelődési otthon, ezért a klubszerűen működő könyvtár lényegében a művelődési otthon feladatainak egy részét vállalja át, ezzel bővíti szolgáltatásai körét” — írja *Szente Ferenc*. Nem a klubon van tehát a hangsúly, hanem a könyvtáron.

1966-tól már komoly kísérleteket tesz a szakirodalom a korszerű falusi népművelés tartalmának megfogalmazására. Világosan érzékelhető, hogy a klubkönyvtár elnevezésben nem egyszerűen a szókapcsolás hagyományos jelentéstartalmáról van szó, hanem arról, hogy a nevezett intézmény *feladatkörét a könyvtári funkciókból kiindulva célszerű kialakítani*. A klubkönyvtár olyan intézménytípus, amelynek működtetésével lehet megoldani a könyvtári és bizonyos népművelési feladatokat az olyan kis településeken (1500 lakoson alul), ahol már nem célszerű külön művelő-

dési otthon is fenntartani. Azt reméltük, hogy az új intézmény fel tudja sorakoztatni és ki tudja használni azokat a lehetőségeket, amelyek összefüggnek az alapvető kommunikációs eszközökkel, hisz ezekre építettük tevékenységét. Nem vártunk el anynyit a klubkönyvtáraktól, mintha külön-külön értelmeznénk a hagyományos feladatokat, de *többet vártunk az összefüggő, együtttható módszerek és formák alkalmazásában,* a könyvtáron kívüli népművelés érintkezési pontjainak felismerésében és kapcsolásában, hangsúlyozottan a könyv, a folyóirat, a televízió, valamint az ismeretterjesztés nyújtotta lehetőségekkel élve.

Nem volt indokolatlan ez az elképzelés. Falun is sürgetett és követelt az idő. A legújabb ismereteket kellett eljuttatni az emberekhez, szükséges volt az igényeket folyamatosan továbbfejleszteni, s mindezt korszerűen, vonzó formában. A népművelők többsége elismerte, hogy tartalmi változtatásra van szükség, és ebben a *jövő a könyvtárakra épülő intézményeké.* Szabó Ernő 1966-ban így ír a Könyvtáros 7. számában: „A lényeg: minden ami a művelődési házban történik, vezessen el a könyvhöz, a legszélesebben értelmezett irodalomhoz, mert a könyv, irodalom, könyvtár nélkül nincsen tartalmas, sokoldalú, folyamatos, maradandó művelődés és népművelés.” *Adonyi Máté György* a Könyvtáros 1967/5. számában már az új intézménytípus sajátosságairól ír. Milyen legyen a kis községek és kisüzemek klubkönyvtára? „A klubkönyvtár tevékenysége — főként a könyvhöz kapcsolódva — kisebb közösségek kötetlen formájú gondolatcseréjére, a televízió és rádió egy-egy műsorára, valamint a körzeti és járási intézmények szolgáltatásaira épül.”

Aligha lehet ma már vitatni, hogy a korszerű művelődéstartalmakat az így értelmezett klubkönyvtárakban, a kommunikációs eszközök segítségével lehet legcélszerűbben eljuttatni az emberekhez. *A klubkönyvtárakban azonban nem ilyen értelmezéssel folyik a munka.* Ehhez a rendelet is hozzájárult, elsősorban azért, hogy a művelődési otthon jellegű típusokhoz sorolta őket, noha az eszközök kijelölésével ennek ellentmondani látszik. Nem volt könnyű a helyzet. A rendeletnek számot kellett vetnie a befolyásoló tényezőkkel. Az új intézménytípus széles körű elterjesztésére ösztönző szándék szembe találta magát a kis községekben évtizedek óta élő és megrögzött hagyományos népműveléssel. A fent értelmezett klubkönyvtári munkához nem voltak meg az átállás feltételei. A zömmel tiszteletdíjas népművelők nem tudtak elszakadni a régi, enervált formáktól; az új feladatokra pedig nem vállalkoztak, mert azokra senki nem képezte ki őket. (Csak kísérletező kedvet találunk ma is.) Ahol valóban klubkönyvtári feltételeket teremtettek, ott is a régi sablonokhoz tartoztak: külön az ismeretterjesztést, külön a könyvtármunkát s az egyéb „kultúrotthoni” tevékenységet. Tétovázásra ad lehetőséget az is, hogy *a klubnormák nincsenek kidolgozva,* és éppen a klubjellegű feladatok terén van a legnagyobb összevisszaság és tapasztalatlanság. A klubkönyvtárosok nem tudnak válogatni a nekik való forma és a magasabb intézménytípusok formái között. Végtelen alakultak ki: vagy csak az csinálják — alkalmi jelleggel, rutinból —, amihez értenek, s ez legtöbbször alig valami, vagy ha van ambíció, hivatástudat és hozzáértés, akkor a „mindentakarás” elve uralkodik, a „mini” művelődési ház koncepció, a „vegyeskereskedés”. A falusi klubkönyvtárak többségében valójában nem történt koncepció-váltás. Ahol megpróbálták értelmezni és új felgásban megvalósítani a feladatokat, a tartalmi munka előbb-utóbb ott is deformálódott.

A minőségileg új követelményeknek megfelelni viszont nemcsak a feltételek megteremtésén múlik. Nagyon hat még a konzervatív, visszahúzó erő, a régi szemlélet. Tudomásul kell venni, s többet kell tenni az ellen, hogy a falusi társadalom vezetőinek a többsége *nem hiszi el,* hogy a klubkönyvtárakban folyó munka az igazi népművelés. Ők többnyire nem a könyvtár és a klub sokféle lehetőségétől várják a művelődéspolitikai feladatok megvalósítását. Elvárják a népművelőtől — és ezért mindent megtesznek —, hogy az állami és társadalmi ünnepeken legyen dekoráció, egy-két szavalat, népitánc, és ha van, szerepeljen az énekkar. Legyen évente a nagy ünnepek alkalmával bál; következésképpen szükségeltetik egy 150—200 főt befogadó nagyterem, amihez macacsul ragaszkodnak. Ez a „kultur” igénye falun a tisznek, a Hazafias Népfrontnak, a Nőtanácsnak, de a tűzoltóságnak is. A KISZ-nek az ifjúsági klub mellett is kell a nagyterem, mert nálunk szokássá vált, hogy minden KISZ-titkár bállal mutatkozik be, s évente községenként kettő-három váltja egymást.

Véleményem szerint ezek ismeretében, ezek tudomásulvételével lett a klubkönyvtár — *remélhetőleg csak átmenetileg* — művelődési otthon jellegű intézmény. Csodálkozhatunk-e azon, hogy falun nem tudják komolyan venni a rendeletben körvonalazott intézménytípust? A kérdést tehát így is fel kell tenni: megvannak-e — a feltételek mellett — a helyi igények is a munka új arculatának kialakítására? Tud-e korszerű, pozitív irányba fejlődni a falusi közművelődés egész struktúrája? Át tudjuk-e törni a megszokás falait, a kötetlen, kiscsoportos, klubszzerű nevelési-művelési formák megalapozásának, mozgalommá szélesítésének irányába? Félreértés ne es-

sék. Senki sem akarja a falusi népművelésből kiiktatni a műkedvelő együtteseket, az énekeseket, a zenekarokat, a népitáncosokat, a bábosokat vagy a színjátszókat, ahol ezekre megvannak az igények és a feltételek. De a klubkönyvtárakban — a rendelet is félreérthetetlen — a felsorolt kommunikációs eszközök felhasználásával, a könyv és a folyóirat elsődlegességét hangsúlyozva kell a szocialista kultúrát terjeszteni, tájékoztatni, nevelni és művelni az embereket.

A kérdés úgy is elhangzik, *lehet-e már ma a közművelődés intézménye a könyvtárközpontú klubkönyvtár*, hiszen a könyv műveltség-szélesítő hasznát falun még nagyon kevesen ismerik el. A könyvtáron kívüli népművelés aránytalanul nagyobb társadalmi súllyal rendelkezik, mert hagyományos formái megegyeznek az általános politikai és propagandá tevékenység főbb formáival, s a tömegkapcsolat alapvető eszközeinek számítanak. A községi vezetők a könyvtár fő feladatát főként csak a *könyvtáron kívüli népművelésben való állandó akciózásban*, „nyüzsgésben” tudják észrevenni és értékelni. Mindehhez hozzá kell számítani, hogy a könyvtáron kívüli népművelés irányítói a közművelődés egészében a könyvtári munkát csak szűkebb területnek tekintik. *Ezt fejezte ki a rendelet is a klubkönyvtár művelődési otthoni jellegének kimondásával.* Csodálkozhatunk-e a közismert fogadaton — amit mindenki tapasztalhatott —, amikor egy kis községben a hagyományos népművelést klubkönyvtári feladatra „szűkítettük”?

Mindezek után, ha feltesszük a kérdést: létesüljenek-e klubkönyvtárak, igen! válaszolok. Egyáltalán nem tartom elhibázottnak az új típusú intézmények létrehozását. A falu kulturális ellátásának rendszerében a távlati fejlesztésnek indokolt és megfontolt koncepciója szerint elengedhetetlenek, *égetően szükségesnek tartom megvalósításukat.* De a műveltségterjesztés korszerűsítésével együtt *változnia kell a különböző szintű vezetők szemléletének* is. Sokszor elmondtuk már, hogy a politikai, állami, tömegszervezeti, gazdasági vezetőknek felelősségteljes kötelességük a nép művelése. Ez nem lehet pusztán szimpátia vagy egyéni igény kérdése. Az államnak, a közigazgatásnak a kis községekre kiterjedően is vannak közművelődési feladatai. Igenis, gondoskodni kell az alapszolgáltatásokról. Ezek megteremtése pedig nem függhet attól, hogy a vezetőknek volt-e „gyerekszobája”. A kérdés úgy vetődik fel, *hogy felismerik-e felelősségüket* azért, amiért a nép odaállította őket? Tudják-e, mi a feladatuk, kötelességük a lehetőségek határain belül?

Sajnos, a feladatok rangsorolásával majdnem mindenütt baj van. Nagyon kevés olyan új típusú intézményt építünk és működtetünk még az országban, melyek példát adnának. E tekintetben például a Fejér megyei könyvtárosok optimizmusa sem vigasztal, hiszen csak rozoga épületeket alakítottak át. Sajnos, az encsi járás 80 kis községében sem épült példának állítható klubkönyvtár. Besoroltak tizenötöt, de egyikük sem felel meg az előirt követelményeknek.

Mi hát a teendő? Először is az általános panaszokat szükséges orvosolni. A besorolt intézményeket valóban alkalmassá kell tenni a funkció szerinti működésre. *Beszéljünk egy nyelven* a klubkönyvtárak rendeltetéséről; tisztázzuk a szókapcsolat jelentéstartalmát! A besorolási utasítás követelményeit tárgyi és személyi normatívakkal tegyük mielőbb konkréttá. Minimálisan kötelező és maximálisan nyújtható szolgáltatások meghatározásával *tegyük félre* a „*mindent-akarás*” *igényét.*

Igen sok panasz hangzik el a klubkönyvtárosok mesterségbeli tudásának hiányosságairól. Véleményem szerint nem lehet tovább halogatni azt a fontos feladatot, hogy *továbbképzéseken tanítsuk meg* a népművelőket a korszerű formákban való cselekvésre. Csak akkor valósulhat meg az elképzelésünk — amit szeretünk volna —, hogy például a kommunikációs eszközök műsorait közös viták, beszélgetések kövessék, s a népművelők maguk indítsák, kezdeményezzék ezeket a beszélgetéseket. *Csukly László* mátraverebélyi klubkönyvtáros mondja: „*ezt a munkát csak hivatás-szerűen lehet csinálni*”. De hosszabb távon nem lehet kizárólagosan a hivatástudatra építeni. Ahhoz, hogy meg tudjuk valósítani a könyvtárhoz, a könyvhöz, a tv műsoraihoz, a filmhez és az ismeretterjesztéshez kapcsolódó klubtevékenységet, szemléletváltozás is szükséges. Itt az ideje végre, hogy a továbbképzés gondosan kidolgozott tematikával ilyen irányt vegyen! És ezzel még nem tettünk meg mindent. Mint ahogyan a falusi könyvkölcsönzők és fiókkönyvtárak csak a közép- és felsőfokú szolgáltatásokkal együtt tudják a színvonalas ellátást biztosítani, ugyanúgy kell a másik hálózatnak is a maximális segítséget megadni a klubmunkához. Ehhez pedig elengedhetetlen a *körzeti és járási művelődési intézmények* folyamatos módszertani és szolgáltató segítsége.

A klubkönyvtárak munkáját — a várható fejlődés iránya szerint — egy személy fogja irányítani. Jelenleg legtöbb helyen tiszteletdíjas klubkönyvtárosokkal kell megelégedni. Azt a vitát, hogy átmenetileg egy vagy két személy végezze a feladatokat, rendelettel nem lehet eldönteni (nem is vállalkozott rá). Ez mindenütt a népművelő személyétől és adottságaitól függ.

A besorolási rendeletet a művelődési otthonok fejlesztéséről szóló vitában többen támadják. „Miért volt a besorolásra szükség, ha a tárgyi és személyi feltételeket nem tudtuk hozzá megteremteni”, „ez volt-e a legidősebb feladat?” — kérdezik. Én nem vitatom a rendelet szükségességét, de azt világosan látni kell, hogy azok *tévedtek, akik félreértették* és jóhiszeműen nem szószert alkalmazták a besorolások végrehajtásánál, bár ezzel ösztönözni akarták a falu társadalmát, a helyi vezetőket. Sokkal ösztönzőbb lett volna, ha a besorolt intézmények a működésükhöz kapnak nagyobb állami támogatást. Csak nagyon óvatosan és halkán említem meg, hogy a klubkönyvtárak rendeltetés szerinti működtetéséhez *pénzből is több kell*. Falun *nem lehet a közművelődés gazdasági problémáit vitával megoldani*. Ha csak annyit csinálnak a klubkönyvtárakban, amennyire pénzüik van, nem sokat csinálnak. A közös fenntartásról szóló rendelet nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, mert a gyakorlatban csak ritkán, alkalmi támogatásról beszélhetünk, amire nem lehet folyamatos munkát építeni. *A létebizonytalanság nyomasztó gondjaival vannak tele a kis községek művelődési intézményei*. A klubkönyvtárakban pedig *kilátástalan a bevételért folyó hajszá*.

Meg tudjuk-e értetni magunkat végül is a klubkönyvtárak ügyében? Egy bizonyos: A fejlődés tendenciái adva vannak, noha a fejlődés lassúbb, mint gondoltuk. A vitás kérdések megoldására is megvannak a lehetőségek. Vannak, akik azt mondják, hogy a falusi népművelés a közművelődés egészében kis gond, de akkor is gond, és a megoldást keresni mindannyiunk feladata.

Szabó Gyula

A szerkesztőség — miután az eszmecsereben minden érv elhangzott — a vitát lezártnak tekinti. A hozzászólások — elsősorban Tóth Gyula decemberben és Szabó Gyula most közölt írása — kifejtették a szerkesztőség véleményét is.



Sajtótájékoztató a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban

Révész Ferenc igazgató december 10-én ismertette a sajtó képviselői előtt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak és hálózatának helyzetét, elért eredményeit, a működési problémákat és a közeli és távlati fejlesztési terveket. Az újságírók igen nagy érdeklődéssel hallgatták a tájékoztatót és élénk eszmecsere folytattak arról, hogy miként nyújthat segítséget a sajtó a könyvtár működési feltételeinek javításához. Abban megegyeztek ugyanis, hogy napjainkban nem lehet lényegesen növelni sem a beruházási, sem a költségvetési összegeket. A részt vevők arra az álláspontra jutottak, hogy a közművelődési igényeket az adott lehetőségek között rangsorolni kell, s a meglévő fedezetet a rangsorolás fontossági sorrendje szerint kell felosztani, nem pedig szubjektív állásfoglalás, vagy mechanikus gyakorlat szerint. A beruházások megvalósítása terén pedig ahhoz ígértek segítséget az újságírók, hogy szorgalmazzák a mostani ötéves tervben már elfogadott kőbányai, kelenföldi, rákospalotai és Örs vezér téri könyvtárépítések megvalósítását, segítenek elérni, hogy a beruházások ne szenvedjenek halasztást. A sajtó munkásai kérték a könyvtár igazgatóját, hogy évente kétszer rendszeresen tartson sajtótájékoztatót az időszaki problémák megismertetésére.

A szakmunkástanulók érdeklődése a műszaki szakkönyvek iránt

Nagyatádon, ebben a közelmúltban városi rangra emelt Somogy megyei kisvárosban 1953-ban indult meg a szakmunkásképzés. Az első tanévben mindössze 34 tanulója volt az iskolának, de az 1970—71. tanévben már *több mint 500*, különböző szakmájú tanulót oktattak. Az intézetben az elmúlt tanévben 36 szakmát tanítottak, ezek közül néhányban nagyobb számú tanulót: például 97 kőművest, 94 általános lakatost, 34 mezőgazdasági gépszerezőt, 29 autószerelőt, 22 női szabót, 15 mezőgazdasági kovácsot, 16 géplakatost, 14 villanszerelőt. A felsoroltakon kívül van azonban jó néhány olyan szakma is, amit csak néhányan tanulnak.

Mivel szerettem volna megtudni, van-e igény a fiatal szakmunkásgenerációban a mélyebb, illetve a jövő szempontjából fontos új műszaki ismeretek iránt, s hogy ezzel *arányban áll-e az ellátottság*, mindhárom évfolyamból megkérdeztem ötvenötven tanulót arról, hogyan vélekednek az olvasásról, használják-e a szakirodalmat szakmai ismereteik fejlesztésére, vannak-e saját szakkönyveik, igénybe veszik-e a könyvtári szolgáltatásokat? A kérdőíves módszert kiegészítették a megfigyeléssel, beszélgetésekkel szerzett tapasztalatok, valamint a járási-városi könyvtár olvasottságot mérő adatai. Az összegezés eredménye az alábbi kép.

Az *első éves tanulók* életkora 15—17 év. Legtöbbjük (27) gépszerező, de van közöttük női és férfi fodrász, mezőgazdasági kovács, műszerész, nyomdász, bogárnér is. A tanulók nagy többsége szükségesnek tartja a tankönyveken kívüli olvasást: „Nagyon hasznos időöltés, és az ember nagyon sokat tanulhat belőle”, vagy „Tudásomat fejleszti, nevel, szórakoztat” — volt a felelet. Mindössze három tanuló adott elutasító választ az olvasásról. A válaszok azt mutatják, hogy a szakmunkástanulók világosan látják a tanuláson kívüli olvasás hasznát. (A félreértések elkerülése végett meg kell jegyeznünk: az olvasás hasznosságának felismerése — amint majd a járási és városi könyvtár adatai igazolják — nem jelent minden esetben valódi tájékozódást. A szándékot sokszor nem követi tett.) A tanuláson kívüli *önképzésre* 26 tanulónak van igénye, de csak tizen képezik önmagukat szakkönyvek olvasásával, illetve ismeretterjesztő filmek megtekintésével vagy külön szakmai gyakorlattal. Az olvasás gyakoriságára vonatkozó válaszok szerint *rendszeresen olvas 2, néha olvas 24, nem olvas ugyancsak 24 tanuló*. Itt meg kell jegyezni, hogy azok, akik a tanuláson kívül semmilyen formában nem képezik magukat, a szakkönyvek olvasására vonatkozó kérdésnél a „néha” megjelölést aláhúzták. Ez a válaszadók következetlenségét mutatja. Azok a tanulók pedig, akik e rovat szerint rendszeres szakkönyv-olvasók, nem tagjai a könyvtárnak, és szabad idejüket inkább szórakozással, tv-nézéssel töltik. (Ezt a kedvezőtlen képet igazolja egy 1968-ban végzett felmérés, amely szerint a 222 megkérdezett tanuló közül összesen csak négy olvasott a tankönyveken kívül szakkönyveket is, amint erről a *Szakmunkásnevelés* 1968. novemberi számában olvashatunk.) Látszólagos ellentmondás, hogy az első éves tanulók tekintélyes hányada (45,3%) tagja a járási-városi könyvtárnak. Ugyanis az első irodalomórán egyikén könyvtárlátogatást szervez a magyar szakos tanár, és akkor mód nyílik a beiratkozásra. A könyvtári tagság azonban — amint ezt a könyvtár forgalmi adatai bizonyítják — nem jár szakkönyvek olvasásával. Az elsőévesek olvasmányainak mindössze 1,6 százaléka műszaki könyv, túlnyomó többség a szépirodalom.

Ellentmondásosak a válaszok a könyvvásárlásra vonatkozóan is. Tíz tanuló vásárolt könyvet, mégpedig évente 30—150 forint értékben, a többiek nem. Olyan tanulók is igennel válaszoltak a vásárlás iránt érdeklődő kérdésekre, akiknek — bevallásuk szerint — nincs önálló könyvtáruk, nem rendelkeznek szakkönyvekkel. S azok, akik évente egy fillért sem költenek könyvre, 4—30 kötetig terjedő saját könyvállományt jelöltek meg.

Az elsőévesek a *könyvtári szolgáltatásokra nem tartanak igényt*. Pedig a járási-városi könyvtár sokat tesz azért, hogy hozzájuk is eljussanak a leghasznosabb és legújabb információk. A könyvtárosok szakmájuk legújabb szakkönyveire hívják fel a figyelmüket. Terjesztik körükben a Kaposvári Megyei Könyvtár által összeállított szakbibliográfiát, amelynek füzetei áttekintik egy-egy szakma legfontosabb irodalmát, s rövid ismertetést is adnak.

A *másodéves szakmunkástanulók* közül 27 kőműves, továbbá több női szabó, fodrász, kovács és asztalos tanuló válaszolt kérdéseinkre. Az olvasásról általában — az elsősökhöz hasonlóan — kedvező véleményt mondtak: „Az ismeretszerzés egyik fontos forrása”, vagy „A fizikai munka mellett a pihenés és szórakozás egyik formája”. Érdekeség viszont, hogy a másodévesek között megnövekedett azoknak a száma, akik

nem látják világosan az olvasás hasznát. Az elsősök esetében ez a szám három volt, itt tizenkettő. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy azok, akik haszontalan foglalatosságoknak ítélték az olvasást, a szépirodalomra gondoltak. Ezt bizonyítja, hogy a szakmai önképzést a válaszadók nagy többsége szükségesnek és hasznosnak tartja; a válaszok megoszlása: 41 igen, 5 nem. Jellemző a másodéves tanulókra, hogy az elsősöknél jobban látják a szakkönyv olvasás s méginkább az önképzés hasznát. Mert amíg az elsősévesek esetében — mint láttuk — alig több mint ötven százalék az önképzésre igényt tartók száma, addig a másodévesek 78 százaléka tartja szükségesnek az ismeretszerzés ilyen módját. Az arányok megváltozása arra utal, hogy a szakmai ismeretekben történő előrehaladással egy időben a szakkönyvigények növekedésével kell számolnunk. Az elméleti szakmai ismeretek növekedése mellett nem hanyagolhatók el a gyakorlati munka támasztotta követelmények sem. A másodéves tanulóknak többkevesebb önállósággal kell dolgoznia, munkája eredményét már mérik, szüksége van tehát a szakkönyvek nyújtotta segítségére.

Az olvasottság aránya is jó. A megkérdezettek közül 6 tanuló olvas rendszeresen szakkönyvet, 38 tanuló néha, 6 pedig nem. Legtöbb figyelmet ez esetben azok érdemelnék, akik néha forgatnak szakkönyveket, ti. akkor keresik fel a könyvtárat, ha olyan új problémával kerültek szembe, amivel az eddigi gyakorlat során nem találkoztak. A járási-városi könyvtár munkatársai elmondták, hogy a másodévesek már nem oly gyakori látogatói a könyvtárnak, mint az első évfolyam, de ha jönnek, határozott céljuk van. A könyvtári tagság aránya csökkent (az elsősök 45,3 százalékaival szemben csak 29,8 százalék), de kölcsönzött olvasmányaik 15 százalékát teszik ki a szakkönyvek.

A szakkönyvek vásárlásában is jobb az arány: harmincketten vásárolnak könyveket évi 50—250 forint értékben, tizennyolcan nem. Egyáltalán nincs szakkönyve tizenkét tanulóknak. A könyvtárra is igényt tartanak. Elsősorban persze a szépirodalomhoz kapcsolódó szolgáltatásokat veszik igénybe, de a válaszadók harminc százaléka szívesen venne részt szakkönyvtájékoztatón, illetve hallgatna meg ilyen könyvismertetőket. Eddig a járási-városi könyvtár építőipari szakkönyvekről tartott figyelemfelkeltő tájékoztatót a másodévesek szakkönyvtanulóknak, s eljuttatja hozzájuk a megyei könyvtár említett kiadványait is.

A harmadévesek közül negyvenegyen válaszoltak a kérdésekre. Közülük 32 általános lakatos, a többi autószerelő, marós, esztergályos, villanyszerelő tanuló. Az olvasásról kedvezően nyilatkoztak: látják a hasznát, s véleményüket jónéhányan azzal a Gorkij idézettel támasztották alá, hogy „olvasás közben kitérül a világ”. Ez ugyan főként szépirodalmi olvasottságukra utal, de a szakkönyvek szempontjából is nyomom követhető a fejlődés. Az iskolán kívüli önképzést 38 tanuló tartja szükségesnek, három pedig nem. Összevetve ezt a korábban közölt adatokkal, az előrehaladást a számok is igazolják; az elsősöknél a válaszadók 50,5 százaléka tartotta szükségesnek az iskolán kívüli önképzést, a másodéveseknek 78 százaléka, az utolsó évfolyam válaszadóinak pedig 90 százaléka ítélte hasznosnak a szakkönyvek forgatását is.

A szakkönyvek olvasására rendszeresen hét tanuló vállalkozik, harminchárom néha olvas, egy pedig egyáltalában nem. A szakkönyvek olvasása a harmadik évfolyamon is időleges, meghatározott periódusokhoz köthető (különösen megemelkedik a szakmunkásvizsgák előtti időszakban), de öröndetes tény, hogy a nem olvasók aránya minimálisra csökkent. Csökkenést mutat a könyvtári tagok száma is, a válaszadóknak csak 23,1 százaléka az, de könyvtári olvasmányaik 34,5 százalékát teszik ki a szakkönyvek.

Jó az arány a könyvvásárlás tekintetében is: 32 tanuló vásárol rendszeresen szakkönyvet, 9 nem. Éves átlagban 50—300 forintot költenek könyvekre, s nagyobb százalékuknak van saját, 3—25 kötetnyi szakkönyvvállománya. Sokan veszik igénybe a járási és városi könyvtár szolgáltatásait. Igénylik a szakkönyvismertetőket, a szakirodalmi tájékoztatót is. A könyvtár ezeket (s a felnőttéknél is jelentkező) igényeket figyelembe véve tervezi folyóirat repertórium kiadását, és legfrissebb információk közismerten a folyóiratokban jelennek meg. A műszaki ismeretek iránti igény növekedését — amelyet kifejez a szakmunkástanulók egyre növekvő száma is — a könyvtár az országos műszaki telephálózatba való bekapcsolódással kívánja maradék nélkül kielégíteni.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a szakmunkástanulóknak, eltérő mértékben ugyan, de *megvan az igény* a műszaki szakkönyvek iránt. Keresik a lehetőséget a mélyebb szakmai ismeretszerzésre. A kérdés ezek után már csak az, *hol elégítik ki igényeiket?*

Első és legfontosabb bázis az intézeti könyvtár kellene hogy legyen. A szakmunkásképző intézetnek van is saját könyvvállománya, de az szépirodalmi irányultsága miatt nem tudja az igényeket kielégíteni. Szakkönyv — amelyik valami többletet tartalmaz a tankönyvekhez képest — mindössze 46 kötet található benne. Arány-

talanságok mutatkoznak a szakmák szerinti ellátottságban is. Elsősorban a fémiparban foglalkoztatott tanulók válogathatnak a műszaki könyvek között, rajtuk kívül csak néhány szakkönyv jut a tekintélyes létszámú kőműves tanulókra. Egyáltalán nincs szakkönyvük a vízvezeték-szerelő, bádogos, szobafestő, bogárnár, asztalos, műszerész tanulóknak. A nagyatádi tanulók *szakkönyvellátottsága a szakmunkásképző intézetben tehát nincs megoldva.*

A hiányosságnak több oka van: Az intézetnek nincs külön könyvtárhelyisége, és nincs felelős könyvtárosa sem. Az állomány beszerzése és gyarapítása — legalábbis eddig — alkalmoszerű volt. A megadott keretösszeget nem az igények felmérése alapján használták fel, hanem az Állami Könyvterjesztő Vállalat „Új Könyvek” jegyzéke alapján, vagy a Magyar Nemzeti Bibliográfia felhasználásával vásároltak könyveket. A beszerzéshez az intézet eddig nem kérte a járási és városi könyvtár segítségét. S a könyvek rendszerezéséhez sem. A gyakorlat az volt, hogy a magyarszakos tanár — mint „a legilletékesebb” — elment a könyvesboltba, s ott a megadott értékig könyveket vásárolt. Ez pedig azt jelentette, hogy „törvényszerűen” a szépirodalom került túlsúlyba. A megvásárolt könyvek azután — könyvtárhelyiségek híján — könyvszekrényekbe kerültek, rendszerezés, katalógizálás nélkül. Ebből következően nem lehetett megoldani a kölcsönzést sem. (Az intézet csak az utóbbi esztendőben fordult kérelemmel a járási és városi könyvtárhoz a könyvek katalógizálásának ügyében.) Az intézeti könyvellátottságban mutatkozó hiányok miatt a szakmunkástanulók nagy része *szakkönyvigényét a járási és városi könyvtárban próbálja kielégíteni.*

Mennyiben felel meg a járási és városi könyvtár állománya az igényeknek? A teljes állomány 22 809 kötet, ebből a műszaki jellegű könyvek száma 972. Ez a szám a szak- és ismeretterjesztő művek 11,3 százaléka. Ha tekintetbe vesszük, hogy a gyermekkönyvtárban is vannak műszaki könyvek, amelyeket a szakmunkástanulók önképzésre hasznosítani már nem tudnak, még kedvezőtlenebb lesz az arány, mert a felnőtt részlegben csak 488 műszaki szakkönyv marad. S még itt is gondot okoz, hogy a műszaki ismeretterjesztő és a tulajdonképpeni műszaki szakirodalom keveredik. A műszaki könyvállományt tovább vizsgálva le kell vonni az MHSZ által kiadott rádióamatőr füzeteket, amelyek laikusok számára készültek. Ezekből 74 kötet található a könyvtárban. Ugyancsak le kell számítani a szorosan vett műszaki könyvek közül a háztartási munkában használt könyveket (szakácskönyvek, kézimunkácskönyvek), az ilyen jellegű kötetek száma 118. Végeredményben tehát 296 kötet marad, amelyet használhatnak a szakmunkástanulók (illetve a város és a járás szakemberei).

Túlsúlyban gépipari szakkönyvek ezek, kevés az építőipari kérdésekkel foglalkozó kötet. Pedig sok kőműves, ács, épületasztalos tanuló van (a három évfolyamon, mint láttuk, 97). Az építőipari tanulók elvétele jutnak egy-egy szakkönyvhöz. A Danuvia Gyár 4. részlegének Nagyatádon történt felállítása óta ugrásszerűen megnőtt a gépipari szakmunkástanulók száma. A meglévő állomány nem tudja potenciális igényeiket kielégíteni.

A könyvtárban nem található szakkönyvek könyvtárközi kölcsönzéssel jutnak el az igénylőkhöz. 1969-ben például a járási könyvtár a megyei könyvtártól vagy az OMKDK-tól 14 esetben kért szakkönyveket, amelyből két esetben szakmunkástanulók kerestek bizonyos műveket.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a *szakmunkástanulók műszaki szakkönyvellátottsága nincs arányban az igényekkel.* Pedig a műszaki-technikai fejlődés sürgetően követeli a szakmai ismeretek körének állandó bővítését. Ehez véleményem szerint az alábbi feladatokat kell megoldani a szakkönyvellátottság terén:

1. A szakmunkásképző intézetben olyan, önálló könyvtárhelyiségre van szükség, amely kielégíti a tanulók olvasótermi igényeit is. Ezenkívül egy főhivatású nevelőt ki kell jelölni könyvtárosnak. A jövőben elsősorban a tanári kézikönyvtár kialakítására kell gondot fordítani, azonkívül azoknak a legfontosabb kézikönyv jellegű szakkönyveknek a beszerzésére, amelyek a tanulók részére nélkülözhetetlenek. Az állomány öletszerű gyarapítása céltalan, hiszen pár éven belül felépül a szakmunkásképző intézet közelében az új járási és városi könyvtár, amely majd vonzást gyakorol a szakmunkástanulókra is. A könyvállomány rendezéséhez, katalógizálásához kért a könyvtár segítségét.

2. A járási és városi könyvtárnak a műszaki könyvállomány gyarapításakor a jövőben várható igényeket jobban szem előtt kell tartania. Arányosítani kell a szakszempontú megoszlást, s lehetőleg elkerülni az olyan példányszámtolódást, amire a rádióamatőr füzeteknél láttunk példát. Az említettek mellett tekintetbe kell venni a differenciált igényeket is. A könyvtár műszaki állományának többsége ismeretterjesztő munka, amely alatta marad a szakmunkástanulók igényeinek is.

A jövő munkásgenerációjának érdekében szükséges a tudatos állománygyarapítás a szakmunkásképző intézetben és a járási könyvtárban egyaránt.

Laczkó András

A zeneműtárak gyűjtőkörének összehangolása

A zenei gyűjtemények gyarapítása az általános közkönyvtárak gyakorlatában szokatlan problémát vet fel. A zenei felvételek beszerzésére általában csak mérsékelt keretek között lehet számítani, hiszen a zenei csak *egyike a számos külön-gyűjteménynek*. Enyhíti a gondokat az a körülmény, hogy a könyvek gyűjtésétől eltérően, nincs szükség többpéldányok beszerzésére, mert a szolgáltatás prézens jellegű, és annak sincs akadálya, hogy tetszés szerinti számú érdeklődő egyidejűleg használja ugyanazt a dokumentumot. A kevés számú divatos szerző közzismert műveinek köre viszonylag csekély, az idetartozó lemezek védelméről szalagmásolattal lehet gondoskodni. A művek többségét egy-egy *szakember elmélyült érdeklődésének* minél teljesebb kielégítéséhez kell beszerezni és tárolni, esetleg éveken át használatlanul is. Ennek az igényes közönségrétegnek megnyerése és megtartása érdekében nem lehet beérni valamilyen, mennyiségileg és összetételében megszabott törzsállomány kereteivel. Az ilyen gyűjtemény színvonalá alig lenne magasabb, mint a köznap, szokványos rádióműsoroké. A könyvtárak zenei részlegei azzal emelhetik értéküket a rádióé fölé, ha azokat az *egyedi anyagokat*, amelyek a rádióban is ritkák, *bármikor hozzáférhetővé* teszik.

A zenei gyűjtemények jellegének kialakításakor két lehetőség kínálkozik. Az egyedülálló intézmények valamennyi zenei műfaj, korszak stb. dokumentumait részletesen, de szükségszerűen vázlatosan gyűjtik. Ezzel szemben: *több hasonló célú intézmény összehangolt gyűjtése* esetén mód van arra, hogy a „törzsállomány” kialakítása után és annak lassított bővítése mellett valamennyi helyen egy-egy — *megegyezésben megszabott — irányban teljességre törekedve* gyarapításnak. Könnyen belátható, hogy ha egy intézmény például J. S. Bach műveire és kortársi környezetére szakosítja magát, néhány év múltán viszonylagos teljességet érhet el, olyant, amelynek ismeretében a többi gyűjtő bátran hagyatkozhat erre a vállalkozásra.

A várható igények, érdeklődők ismeretében megengedhetőnek látszik az a módszer, hogy bizonyos műveket egymástól másolatban kérjenek át az intézmények, ha ennek árán minden igény kielégíthetővé válik, vagy legalábbis a hagyományosnál sokkal szélesebb körben valószínűsíthető a kívánság teljesítése. Az egy-egy szerző egész életművének

tanulmányozásába kezdő személytől elvárhatjuk, hogy felkeresse *az erre szakosított gyűjteményt*, akkor is, ha ezért az ország másikat végére kell utaznia.

Ezek a körülmények indokolták teszik, hogy a nagyobb szabásúnak ígérkező *zeneműtárak hangolják össze gyűjtőkörüket*. Egymás közötti elhatárolásukhoz olyan *elvi alapokat* kell megválasztanunk, amelyek viszonylag kevés kérdéses esetet, átfedést, ugyanakkor egyenletes tehervállalást eredményeznek.

A zeneirodalom felosztásához több szempont is kínálkozik:

1. Az *időrendi* (a művek keletkezési éve szerint). Ez az esetek többségében pontos döntési alapot nyújt (kivéve a népzenei), viszont ellene szól, hogy a szerzők életművét széttagolja.

2. A *földrajzi* (a szerzők nemzetisége vagy működési helye szerint). Előnye, hogy a szerzők életművének egységét megőrzi, mégis elég jól elhatárolja a stílusirányzatokat.

3. A *műfaji*. A népzene, dzsessz, tánczene és esetleg a dalirodalom elkülönítése indokolt lehet akkor is, ha a többi anyag tekintetében földrajzi határokat tűzünk ki, mert ezek feldolgozásának sajátosságaival számolnunk kell. Közös vonásuk, hogy a művek egysége 20—200 másodperc terjedelmű, és különleges figyelmet igényel az összetartozó változatok nyomozása, ami bonyolult utalórendszerrel is indokoltá tehet. A nemzetiségek szerinti tagolás a feldolgozó-elemző munka egységességét veszélyeztetné.

4. Az *előadó és a közreműködő apparátus szerinti*. Csak az elvi tisztaság miatt érdemes ezt a felosztási szempontot elkülöníteni, mert az egyetlen kategória, amelyet az így kapottak közül ki kell emelni, a kórusirodalom, s ezt műfaji kategóriának is lehetne tekinteni.

A zeneműtárak lehetséges „beszerzési forrásai” között előtérbe kerülnek a különböző rádióműsorok magnetofon felvételei. Éspedig minél teljesebbé válik a gyűjtemény, annál inkább, mert a hanglemezpiac kínálata kommersz jellegű, míg az egyedi, a teljességet fokozó „csemegéket” a rádiózás kínálja. A könyvtárak zenei részlegei azzal emelhetik szolgáltatásaik értékét a rádióé fölé, ha ugyanazokat az egyedi műsorokat több szempont szerint visszakereshetően és az egyszerű sugárzás időpontjától függetlenül hozzáférhetővé teszik.

A felsoroltak alapján egy hónapra kiterjedő statisztikai mintát vettünk a Magyar Rádió három párhuzamos műsorából. A csoportosításhoz választott kategóriákat vitaindító javaslatnak szánjuk, azzal a nem titkolt reménnyel, hogy legtöbbször ezt a felosztási módszert fogják elfogadhatónak találni, mégha tartalmaz is átfedéseket. A közreműködésre vállalkozó intézmények számának ismeretében pedig majd dönteni lehet a részletesség tekintetében. 8—10 résztvevő esetén elégnék látszik a nemzetek szerinti csoportosítás, 20—30 zeneműtár vállalkozása esetén sor kerülhet a szerzők szerinti felosztásra.

Magyar zene összesen		2700 perc
ebből Bartók	480	
Liszt	200	
Francia zene összesen		2400 perc
ebből Debussy	480	
Olasz zene összesen		2600 perc
ebből opera	1300	
Orosz (szovjet) zene összesen		1200 perc
ebből Csajkovszkij	400	
Német zene összesen		6400 perc
ebből Mozart	1300	
Beethoven	1100	
Bach, J. S.	1100	
Haydn	800	
Schubert	400	
Schumann	400	
Angol zene összesen		1200 perc
Cseh, lengyel zene		400 perc
Népdal, népzene		1300 perc
Kórus		500 perc
Tánczene, dzsessz		2000 perc
Előadói műsor		1200 perc

A kategóriák közül egy — a magyar zene —, külön mérlegelést érdemel. A szerzők ugyanis, szűkebb pátriájuk helyismereti gyűjtőkörébe is tartoznak. Erkel Ferenc műveiről jogosan remélhetjük, hogy a lehető legteljesebb gyűjteményük *Gyulán* található. Elképzelhető, hogy az egész magyar anyagot ilyen alapon kellene felosztani. Ez a körülmény indokoltá teszi, hogy a különböző teherbírási intézmények erejükhöz mért, esetleg mérsékelt programmal is bekapcsolódhassanak a közös vállalkozásba. A kisvárosok zeneműtárai egy-egy, a helyismereti vonatkozásokban adott, vagy ilyen nélkül, de „örökbefogadott” szerző műveinek gyűjtésével is részt vállalhatnak a program egészéből.

A speciális gyűjtőkör megválasztásában nagyon sok esetleges vagy pillanat-

nyi adottság befolyásolhatja az intézményeket. Így például méltányolnia kellene valamennyi partnernek, ha a *nyugati határmenti városok* választják a bécsi klasszikusokat, mert a bécsi rádió közelsége, az ott erre begyakorolt előadó-gárda jó minőségű felvételeket valószínűsít. Az olasz zene egészének, vagy valamely részének választásában döntő lehet a *Kaposvári Megyei Könyvtár* névválasztása, amely az olasz kapcsolatok ápolására kötelez. Kevésbé elvszerű, de elképzelhető, hogy az a könyvtár, amelynek egyik munkatársa a latin-amerikai irodalomra specializálta magát, ugyanebből a kultúrkörből gyűjtse a zenei dokumentumokat is.

A tánczenei felvételek és lemezek beszerzése minden zeneműtár bocsánatos bűnének tekinthető; propaganda célú megalkuvásnak számít, feldolgozásukat azonban illedelmesen elkerülik. Javasoljuk, hogy a gyűjtemények egyike elvszerűen vállalkozzék erre a feladatra.

A népzenei gyűjtemény helyéül *Kodály Zoltán szülővárosa* kínálkozhatik.

Felmerül a kérdés, hogy az ilyen szerzőteagázó gyűjtőtevékenységhez miféle központi tájékoztatási eszközök kelljenek. Nem valószínű, hogy a központi katalógus építésének többletmunkáját valamely intézmény magára vállalná. De ez nem feltétlenül szükséges. Elég lenne, ha az együttműködő intézmények kölcsönösen megküldenék egymásnak füzetkatalógusaikat. Gyarapodási jegyzékek helyett célszerűbbnek látszanék a kumulációk újabb és újabb kiadása, tekintettel az anyag szolid terjedelmére.

Kívánatos lenne, hogy a vállalkozó intézmények e készségüket *szerződésben rögzítsék*, meghatározván a rendszeres évi gyarapítás nagyságát. A szerződések letéteményesének, valamely központi szervnek, vagy az intézmények közül egynek vállalnia kellene a többiek folyamatos tájékoztatását. Ennek keretében a résztvevők hírt kaphatnának az új partnerek felvételéről és az új gyűjtési célokról.

Urbán László



Lauer István ex libris

Az első délszláv olvasókörök Magyarországon

Uroevics Daniló, a Könyvtártudományi és Módszertani Központnak a nemzetiségi könyvtárakkal foglalkozó munkatársa a közel-múltban a történettudományok kandidátusa címet nyerte el „A magyarországi délszlávok kulturális szervezeteinek kialakulása és fejlődése a kezdetektől napjainkig” című értekezésével.

Az alábbiakban ebből az értekezésből közlünk kivonatossan egy részt, amely a múlt században hazánk területén működő délszláv olvasókörök megalakulásáról és tevékenységéről szól.

Az irodalom gyors fejlődése következtében a reformkorban rohamosan szaporodni kezdett a könyvek, újságok és folyóiratok száma. Ez ahhoz a belátáshoz vezetett, hogy még a legszenvedélyesebb könyvbarát se vásárolhat meg minden egyes kiadott könyvet, nem fizethet elő minden egyes megjelenő újságra.

A XIX. század harmincas éveiben azok, akik felismerték a könyvek, de különösen az újságok jelentőségét, a *kávéházakon* belül próbálták lehetőséget teremteni az olvasásra, hiszen az emberek ezeket a helyeket amúgyis gyakran látogatták. Ennek következtében sok nagyobb helységben, mindenekelőtt a városokban — Pesten, Budán, Szentendrén, Baján, Mohácsón, Újvidéken — a kávéházak keretében számos délszláv nemzetiségű polgár több lapra is előfizetett, elsősorban a „Peštansko-budimski skoroteča” (Pest-budai hírnök), „Srpske narodne novine” (Szerb népújság), „Danica ilirska” (Illir esthajnalcsillag) és a „Srpske novine” (Szerb újság) c. korabeli lapokra. Ezeket aztán ott azok is elolvashatták, akik nem tartoztak az előfizetők táborába. Egyesek saját újságpéldányaikat elolvasás után a kávéházak rendelkezésére bocsátották.

A kávéházakban az ott olvasott könyveket és újsághíreket meg is vitatták, eközben a törzsvendégek egyre közelebb kerültek egymáshoz s szinte észrevétlenül csoportokba tömörültek. Midőn aztán a magyarok szerte az országban különböző egyesületeket kezdtek alakítani, ezekből a *délszláv kávéházi csoportosulásokból* is megszülettek az első délszláv egyletek. Alapszabályaikból megtudjuk, hogy fő céljaik a következők voltak:

az olvasás és művelődés támogatása, szervezése és terjesztése, a tudományos ismeretek népszerűsítése; a könyvkiadás elősegítése, az olcsó könyvek kiadásának támogatása; a könyv- és újságvásárlás és -olvasás megkönnyítése; a saját és más nemzetek irodalmának népszerűsítése; a nemzeti öntudat őrzése és ápolása; az ifjúság nevelésének segítése; a más, elsősorban a szláv népek kulturális vívmányainak ismertetése.

Az egyletek között tartalmuk és jellegük szerint megkülönböztethetünk polgári, irodalmi-könyvkiadói és diákegyleteket.

A XIX. század elején Európa nagyobb városaiban, így Magyarországon is *kaszinók* kezdenek alakulni. Átlagos számukhoz képest a délszlávoknál viszonylag kevés kaszinót találunk. 1838-ban említés történik a nagybecskereki, óbecsei, zombori és verseci kaszinókról, amelyek tagjai a „Srpske novine” előfizetői sorába tartoztak.

A kaszinókkal egyidőben délszláv *olvasóegyletek* is kezdenek alakulni. Az egyletek célja az újság- és könyv olvasás volt. Először csak a nagyobb helységekben találunk ilyen egyleteket, amelyek tagjai főleg a papok, tisztviselők, kereskedők és katonai személyek közül kerültek ki, vagyis főként a módosabb polgárok közül, akik az egyleteket önkéntes adományaikból tartották fenn s látták el a szükséges könyvekkel és újságokkal. Tudomásunk van egy 1838-ban alakult szentendrei egyletről. Az „olvasóegylet” célja a művelődés és a könyv olvasás volt. Azért alakult, mert a szentendrei szerbek nem rendelkeztek egy „a hasznos szórakozás és vidámság” céljait szolgáló alkalmas helyiséggel. Az egylet tagjainak a többsége tekintélyes szentendrei polgár, tisztviselő, kereskedő és pap. Az egylet 10 német, magyar és szerb lapot járatott, köztük a „Srpske novine”-t és a „Erpski narodni list”-et.

A délszlávok közül először a horvátok alakítottak *olvasóköröket*, magyar és cseh példára. Valamivel később, a múlt század negyvenes évei táján, a szerb olvasókörök is megjelennek, 1856-ban pedig — a Kossuth-emigráció támogatásával — a bolgárok is megalakítják első olvasóköreiket.

Ezek az olvasókörök, különösen a zágrábi Népi Olvasókör (Narodna čitaonica) a nemzeti nyelv, a nemzeti kultúra, a nemzeti iskolák fejlesztésének támogatását, a nép és a tudományok művelését, nemzeti művelődési intézmények — múzeumok, könyvtárak, színházak — létrehozását tűzték ki tevékenységük céljául. A meglévő olvasókörök hatására már a következő évben újabb illir olvasókörök alakultak szinte minden nagyobb horvátországi helységben.

A pécsi fiatalság, amelyben az ott felállított illir iskola felébresztette és megerősítette a nemzeti szellemet, ugyancsak olvasókört alakított. Az engedély 1839 áprilisában érkezett meg a Helytartótanáctól. Az engedélyből világosan kitűnik az olvasókör célja: „a szláv illire képzése és művelődése”.

Nem tudjuk pontosan, mennyi ideig maradt fenn a pécsi illir olvasókör, ám bizonyos, hogy nem volt hosszú életű: a délszlávok elleni politikai nyomás ennek a délszláv művelődési intézménynek működését is lehetetlenné tette. 1848-ban feltehetően megszűnt működni, mert a forradalom idején minden délszláv egyesületet feloszlattak, s azok a legjobb esetben is csak az 1860-as években kezdhették újra tevékenységüket. Mivel a pécsi olvasókorról semmiféle későbbi adattal nem rendelkezünk, valószínűnek tartjuk, hogy az 1848-as forradalom idején végleg megszűnt.

A tagság kezdeti összetétele polgári származásra utal, a polgári értelmiség, pap-ság és kereskedők köreire. Ezidőtájt az olvasókörök tevékenysége másutt sem jutott el a horvát parasztságig. Sajnos, a pécsi olvasókör példája a Magyarországon más területein élő horvát polgárságra sem gyakorolt befolyást, úgy hogy itt mégcsak meg sem kísérelték illir (vagyis horvát) olvasókörök létrehozását. A szerbeknél viszont — részben a magyar, részben a horvátországi példa hatására — hamarosan szintén megjelennek az első olvasókörök.

Sorrendben az első a Szerém megyei *Irigen* létesült, ünnepélyes megnyitására 1842. január 1-én került sor. Az alapítók azt tűzték ki céljául, hogy az idegen nyelvű könyvek mellett szerezzen be minden újonnan megjelenő szerb könyvet és újságot, különös tekintettel a Matica srpska által kiadandó publikációkra. Tagja lehetett minden irigi és Irig környéki lakos 5 forint tagsági díj lefizetése ellenében. Gyakorlatilag a rumai, zimonyi, mitrovicai és verseci szerbek is használták. *Ez volt az első szerb olvasókör nemcsak Magyarországon, hanem általában a szerbség történetében.*

Nem véletlen, hogy éppen Irigen történt meg az első kezdeményezés a szerb tömegkultúra területén. A XVIII. század első felében Irig már virágzó kereskedő és iparos város volt, lakói bejárták a Habsburg-birodalom egész területét és tanultak voltak. Ennek következtében az itteni polgári réteg méginkább megizmosodott. Különösen gyorsan nőtt a polgári értelmiségiek száma, hiszen Európa számos nevezetes iskolájában találkozhattunk irigiekkel. Volt tehát, aki igényelje a városban a könyveket és az olvasási lehetőséget.

Az olvasókör szerb, magyar és horvát újságokat járatott, köztük több mezőgazdasági és kereskedelmi szaklapot is. Könyvekkel is szépen el volt látva. Már megalkotásakor határozat született, hogy helyezték el könyvtárában azt a több mint hatszáz, főleg szerb és horvát nyelvű könyvet, amelyet két évvel azelőtt vásároltak. Számos irigi polgár is adományozott könyvet és pénzt a könyvtár céljaira. A további rendszeres könyv- és folyóiratbeszerzéshez komoly segítséget nyújtottak a diákok, akik a nagyobb iskolai szünetek idején mulatságokat rendeztek s ezek bevételét az olvasókörnek adományozták.

Az irigieken kívül — mint erről szó volt — az olvasókör könyvtárát rendszeresen használta a többi közeli helység lakossága is. Különösen vonatkozik ez a rendszeresen járatott lapokra és újságokra: ezek olvasása és cseréje az említett helységek között stafétagéppé vált megszervezve.

Jóllehet ezt az olvasókört, akárcsak a többi délszláv olvasókört is, mélyen áthatotta a nemzeti érzés, *soha nem vált szűkkeblűen nacionalista vagy sovíniszta jellemevé*. Megalakulása után az első gesztusa az volt, hogy előfizetett magyar, német és horvát lapokra is. Mivel Irigen más nemzetiségűek is éltek, az olvasókör alapszabálya úgy rendelkezett, hogy tagja lehet minden kifogástalan magaviseletű szerb, horvát és szláv, de minden olyan nem szláv nemzetiségű egyén is, aki szívén viseli a szláv népek haladásának ügyét.

Bár úgy véljük, hogy az irigi volt az első szerb olvasókör, egy Temesvárról 1841-ben keltezett tudósítás arról értesít, hogy Óbecsén „csupa szerbekből-illirekből álló olvasókör [alakult], amelyben nagyszámú — javarészt szláv nyelvű — könyv és folyóirat olvasható”.

Sajnos, más adatunk erről az olvasókorról nincs. Alapítása valószínűleg szűkebb körben zajlott le, működése pedig rövid életű lehetett. Később, a hetvenes évek elején Óbecsén is *tartósan működő* olvasókör alakult.

A XIX. század közepe táján Újvidék egyre inkább a magyarországi szerbek kulturális és kereskedelmi központjává vált. Ez a tény számos szerb kultúrunkást vonzott a városba. Jelenlétük, különösen a *Matica srpska* megalakulása után esedékessé tette volna egy szerb művelődési egyesület megalakítását is, azonban az ilyenirányú kísérletek nem vezettek különösebb eredményre. Az erről az időszakról fennmaradt adatok csak annyit közölnek, hogy 1838—39-ben a „Vándorló Színiégylet” Újvidéken

előadásokat rendezett az 1837 óta működő olvasókör támogatására, amelynek — ugyanezen forrás szerint — könyvtára és könyvtárosa is volt.

Am 1845-ben Újvidéken másodszor is megalakult az olvasókör. Támogatására ismét számos színi előadást rendeztek, még műkedvelők is, és bekapcsolódott az akcióba Újvidék egész szerb lakossága, amely számos könyvet és nagy összeg pénz adományozott az olvasókörnek. Ennek volt köszönhető, hogy könyvtára már a megnyitáskor mintegy 1000 kötetnyi szerb könyvvel rendelkezett. Mindaddig, míg a Matica Újvidékre nem költözött, ez az olvasókör volt az egyetlen olyan művelődési intézmény, amely köré az ottani szerbek tömörülhettek.

A XIX. század közepe táján *Kecskeméten* is számos szerb és horvát élt, jobbára kereskedők, iparosok és tiszték. A negyvenes években a városban több magyar olvasókör és egyesület alakult és működött, s példájukra az itteni délszlávokban is felébredt az igény a hasonló intézmények iránt. 1845-ben meg is alakult Kecskeméten a „Szláv-szerb olvasókör”. Alapítóit az a szándék vezette, hogy ne veszítsék el nemzetiességüket, hogy legyenek saját könyveik és újságaik, hogy ébredjen fel a nemzeti szellem a délszlávokban s gyorsuljon meg kulturális fejlődésük. Az olvasókör már megalakulásakor előfizetett több szerb, magyar és német újságra.

Az olvasókör könyvtárral is rendelkezett, amely szerb és horvát könyvek mellett orosz, szlovák, magyar és német nyelvű könyveket is bocsátott az olvasók rendelkezésére.

Az *egri pravoszláv egyházközség*nek már a XVIII. század végén is gazdag könyvtára volt. Jóllehet a XIX. század első felében az egri szerbek száma eléggé megcsappant, szép számban akadt még a városban szerb kereskedő, iparos és értelmiségi a negyvenes-ötvenes évek táján is, s ott lakott Vitkovics Mihály költő családja is. Így hát 1847 elején itt is megalakulhatott az Egri Szerb Olvasókör. Az olvasókör előfizetett valamennyi fontosabb szerb újságra és folyóiratra, emellett több német és magyar újságra és szaklapra is, elsősorban kereskedelmi, hajózási és közgazdasági tárgyúakra, de néhány kulturális célzatú lapra is. Arról is tudomásunk van, hogy az olvasókör gazdag térképgyűjteménnyel rendelkezett, ami tagjainak kereskedő voltára utal.

Már megalakulásakor volt a körnek könyvtára is. Alapállományát az egyházközség könyvtárában levő könyvek képezték. A kör rendszeres kapcsolatot tartott fenn a Szerb Maticával, amely megküldte neki összes kiadványait. Minden más újonnan kiadott szerb könyvet is beszerzett, amit a szerb írókhoz és kiadókhöz intézett ilyenirányú kérelme is tanúsít. A szerb könyveken kívül a könyvtár gazdagon el volt látva a magyar, német, francia, orosz és angol irodalom legfontosabb műveivel is.

Az itt felsoroltakon kívül a XIX. század negyvenes éveiben olvasókör alakult *Nagykikindán* (1845), *Zomborban* (1845) és *Versecen* (1846) is.

Az iskolák, olvasókörök és egyéb művelődési, társadalmi szervezetek anyagi támogatása érdekében egyre több rendezvény és ünnepség, műsoros és táncest, színelőadás, kirándulás és kiállítás szervezésére került sor. Ezeket rendszerint előadásokat is tartottak, zenével és énekkel tették változatosabbá őket, egyszerűen egyre jobban felvirágozott a művelődési és társadalmi élet. A korabeli lapokból megtudjuk, hogy a XIX. század közepe táján Pesten, Budán, Szentendrén, Baján, Mohácson, Temesváron, Újvidéken, Szegeden és Egerben voltak gyakoribbak az ilyesféle rendezvények. Mivel a szerbek rendszerint Száva-napra szerveztek egy-egy ilyen ünnepséget, „Szent Száva napi beszédek” (svetosavske besede) néven is emlegették ezeket.

Szent Szávát a szerbek a XIII. században kezdték ünnepelni. Ezután, az állandó háborúk és a török rabság során kultusza feledésbe merült. Az osztrák uralom alatt levő szerbek a XVIII. század vége felé kezdik ismét a *népművelés védőszentjeként* tisztelni. 1810-ben Száva-napkor rakták le az újvidéki szerb gimnázium alapkövét, s 1812-ben ugyancsak e napon hozták létre Zimonyban az iskolai alapítványt. Ekkor döntötték el véglegesen azt is, hogy Szent Száva legyen az *iskolák védőszentje*. Az 1826 februárjában megalakított *Matica srpska* is január 27-én, Szent Száva napján ünnepelte megalakulása évfordulóját. Mivel emlékéit teljesen az oktatásügyhöz és a népműveléshez kötötték, e napon az iskolákban és a művelődési egyesületekben az ünnepségek szinte elmaradhatatlanná váltak. Ez a szokás mindmáig fennmaradt, olyannyira, hogy a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége is Száva-nap táján rendezi meg évente hagyományos kulturális estjét Budapesten.

Urosevics Daniló

Pótlások a lexikonokhoz (2.)

Folytatjuk az elmúlt év 12. számában megkezdett kiegészítések közlését. A jövőben a pótlásokat évenként összegyűjtve adjuk közre.

RÖVIDÍTÉSEK

†	<i>Halálozás</i>
BB	<i>Balázs Béla-díj</i>
EF	<i>Erkel Ferenc-díj</i>
ÉM	<i>Erdemes művész</i>
FKL	<i>Film kislexikon. 1964.</i>
FL	<i>Fotolexikon. 1963.</i>
HKI	<i>A huszadik század külföldi írói. 1968.</i>
JA	<i>József Attila-díj</i>
JM	<i>Jászai Mari-díj</i>
KD	<i>Kossuth-díj</i>
KK	<i>Ki kicsoda? 1969.</i>
KL	<i>Kislexikon. 1968.</i>
KM	<i>Kiváló művész</i>
LF	<i>Liszt Ferenc-díj</i>
MIL	<i>Magyar irodalmi lexikon. 1963—1965.</i>
ML	<i>Művészeti lexikon. 1965—1968.</i>
MM	<i>Munkácsy Mihály-díj</i>
OL	<i>Orvosi lexikon. 1967—1969.</i>
SZKL	<i>Színházi kislexikon. 1969.</i>
SZOT	<i>SZOT-díj</i>
TTL	<i>Természettudományi lexikon. 1964—1968.</i>
ÜML	<i>Új magyar lexikon. 1959—1962.</i>
VL	<i>Világirodalmi lexikon. 1970.</i>
ZL	<i>Zenei lexikon. 1965.</i>

KIEGÉSZÍTÉSEK

Kahána Mózes JA 68. MIL	Kilényi Mária †67. 5. 19. MIL
Kaján-Kalász Tibor MM 68. ML	Kis Ferenc †64. 1. 9. MIL, ÜML
Kalász Márton JA 71. MIL	Kis József ÉM 69. FKL, ÜML
Kállai Ferenc ÉM 66. KM 70. SZOT 71. FKL, KK, SZKI, ÜML	Kiss Árpád †70. 1. 11. KK, ÜML
Kállay Miklós †67. 1. 14. ÜML	Kiss István (1927—) SZOT 68. KD 70. KK, ML
Kálmán György ÉM 66. KD 70. FKL, KK, SZKL	Kiss Lajos (1881—) †65. 2. 2. MIL, ÜML
Kálmán Kata BB 69. FL	Kiss Manyi SZOT 70. †71. 3. 29. KK, FKL, SZKL, ÜML
Kamjén István SZOT 69. MIL	Kiss Sándor (1925—) MM 69. ML
Kamondy László JA 65. MIL	Kiss Nagy András MM 70. ML
Kamotsay István SZOT 66. ML	Klemm Antal †63. 12. 23. MIL, ÜML
Kántor Andor MM 67. ML	Kling György MM 70. ML
Kardos Pál †71. 7. 2. KK, MIL, ÜML	Kniezsa István †65. 3. 15. MIL, ÜML
Károlyi Antal †70. 1. 9. ML	Kocsis András SZOT 67. ML, ÜML
Kárpáti János EF 71. ZL	Kodály Zoltán †67. 3. 6. MIL, ÜML, ZL
Kass János MM 67. ML	Kodolányi János †69. 8. 10. MIL, ÜML
Kassák Lajos †67. 7. 22. MIL, ÜML	Kohut Magda JM 68. FKL
Kassovitz Félix MM 68. ML	Kokas Ignác ÉM 71. KK, ML
Kazimir Károly ÉM 70. KK, SZKL	Kollányi Ágoston SZOT 67. FKL, ÜML
Keleti Márton SZOT 70. FKL, KK, ÜML	Kolonits Ilona SZOT 65. FKL
Kemény Egon †69. 7. 23. ZL	Kolozsvári Grandpierre Emil JA 64. MIL, ÜML
Kemény László †70. 5. 8. KK, SZKL	Komjáthy Győző †66. 12. 6. MIL
Kende Márta BB 66. FKL	Komjáthy István †63. ? ? MIL
Kenessey Jenő SZOT 66. ÜML, ZL	Komor Vilmos †71. 9. 28. KK, KL, ÜML, ZL
Kereses János SZOT 70. ÉM 71. KK, ZL	Koncz Gábor JM 68. SZOT 71. FKL, SZKL
Kerényi Jenő KM 66. ML, ÜML	
Keresztury Dezső JA 68. MIL, ÜML	
Kertai György †68. 5. 11. TTL	
Kertész Gyula EF 70. SZKL	

Kondor Béla MM 71. KK, ML
 Konecsni György ÉM 68. †70. 1. 29. KK, ML, ÚML
 Konfár Gyula MM 68. ML
 Kopenlig, Johann †68. 12. 13. ÚML
 Koródy András KD 70. ÚML, ZL
 Kósa Ferenc BB 68. FKL
 Kossa István †65. 4. 9. MIL, ÚML
 Kosztolányiné Görög Ilona †67. 12. 6. MIL
 Kovács András BB 65. ÉM 67. SZOT 68. KD 70. FKL, KK
 Kovács Dénes KM 70. KK, ÚML, ZL
 Kovács Károly ÉM 67. FKL
 Kozák András JM 71. SZKL
 Kozma József †69. 8. 7. ÚML, ZL
 Kőhalmi Béla †70. 1. 12. MIL, ÚML
 Köpeczi Bócz István JM 69. ML
 Kristóf György †65. 10. 15. MIL
 Kroó György SZOT 70. KK, ZL
 Kun Zsuzsa KM 71. KK, ÚML
 Kurtág György EF 69. ZL
 Kurucz D. István ÉM 71. KK, ML

 Lakatos Gabriella KM 71. KK, ÚML
 Lakatos Vince ÉM 71. FKL
 Landau, Lev Davidovics †68. 4. 1. TTL, ÚML
 Láng István EF 68. ZL
 Lantos Rezső LF 70. ZL
 Latabár Kálmán †70. 1. 11. FKL, SZKL, ÚML
 Latinovits Zoltán JM 66. BB 70. FKL, KK, SZKL
 Lehel György ÉM 68. ÚML, ZL
 Lendvay Kamilló SZOT 66. ZL
 Lengyel Géza †67. 11. 4. MIL, ÚML
 Lenkei Lajos †71. 3. 22. SZKL
 Lesznai Anna †66. 10. 3. MIL
 Lukács György †71. 6. 4. KK, ÚML
 Lukács Pál KM 71. ÚML, ZL
 Lukács Pál †71. 8. 16. FKL, SZKL
 Lúszicza Lajos MM 71. KK, ML

 Magyar László †71. 10. 3. MIL
 Mahgub, Khaddam †71. 7. 28. KK
 Majczen Mária JM 70. SZKL
 Major Tamás SZOT 69. FKL, SZKL, ÚML
 Makk Károly ÉM 70. FKL, KK, ÚML
 Maklári József LF 66. ZL
 Maklár János ÉM 69. FKL
 Maleczky Oszkár KM 66. ÚML, ZL
 Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics †67. 3. 31. ÚML
 Mándy Iván JA 69. MIL, ÚML
 Manninger Rezső †70. 2. 4. KK, ÚML
 Marczonnay Tibor †70. 4. 13. MIL
 Máriássy Félix ÉM 69. SZOT 71. FKL, KK, ÚML
 Márk Tivadar ÉM 69. ML, ÚML
 Markó Árpád †66. 9. 17. MIL
 Maróthy János SZOT 69. ZL
 Marton Endre KM 66. KD 70. FKL, KK, KL, SZKL, ÚML
 Martsa István ÉM 70. KK, ML, ÚML

 Martyn Ferenc ÉM 70. KK, ML, ÚML
 Marx György SZOT 70. KK, ÚML
 Máthé Elek †68. 1. 22. MIL
 Máthé Erzsi JM 71. SZKL
 Mauriac, François †70. 9. 1. KK, KL, ÚML
 Mécs Károly JM 70. FKL, SZKL
 Medgyesi Mária JM 66. FKL
 Medveczky Bella †69. 10. 28. MIL
 Medveczky Jenő MM 69. †69. 4. 27. ML, ÚML
 Mester János JM 71. SZKL
 Mezey Mária KM 69. FKL, ÚML
 Mező László LF 68. ZL
 Mezősi Károly †71. 7. 4. MIL
 Mies van der Rohe, Ludwig †69. 8. 17. KK, ML, ÚML
 Mihalik Sándor †69. 1. 15. ML
 Mihály András EF 67. ÉM 69. ÚML, ZL
 Mihályfi Imre SZOT 64. FKL
 Mihelics Vid †68. 12. 20. MIL
 Mikó András EM 67. ZL
 Miljutyin, Grigorij Szergejevics †68. 6. 9. ÚML
 Mocsár Gábor JA 68. MIL
 Modok Mária †71. 3. 20. ML
 Mohácsy Mátyás †70. 4. 6. KK, ÚML
 Moldova György SZOT 67. MIL
 Molnár Antal KM 70. KK, ÚML, ZL
 Molnár Géza JA 68. MIL, ÚML
 Molnár Kata †67. 6. 11. MIL
 Moór Mariann JM 69. FKL
 Móricz Miklós †66. 5. 5. MIL
 Mura Péter LF 66. SZOT 71. KK, ZL
 Muragveli, Vano Iljics †70. 8. 14. KK, ÚML, ZL
 Murányi Kovács Endre †68. 3. 21. MIL, ÚML

 Nagy Attila JM 66. FKL
 Nagy J. Béla †67. 9. 26. MIL
 Nagy László KD 66. MIL, ÚML
 Nasszer, Gamal Abdel †70. 9. 29. KK, KL, ÚML
 Nemes György JA 66. MIL
 Nemes Nagy Agnes JA 69. MIL, ÚML
 Nemeskürthy István BB 71. FKL
 Németh Antal †68. 10. 28. MIL
 Németh Gyula LF 70. ZL
 Németh Imre †70. 6. 13. MIL
 Németh István MM 68. ML
 Németh József BB 71. FKL
 Németh József MM 70. ML
 Nepp József BB 67. FKL
 Nógrádi Sándor †71. 1. 1. KK, ÚML

 Obermayer Ernő †69. 5. 27. TTL, ÚML
 Olcsai Kiss Zoltán ÉM 69. ML, ÚML
 Osváth Béla †65. 8. 21. MIL

 Örkény István JA 67. MIL
 Öveges József SZOT 70. KK
 Óze Lajos JM 70. FKL, SZKL

 Paál Ferenc †69. 7. 11. MIL
 Pákozdy Ferenc (1904—) †70. 5. 11. MIL, ÚML

Pál Mihály MM 70. ML
 Palásthy György BB 70. FKL
 Palcso Sándor LF 71. ZL
 Pálos György †70. 1. 3. FKL, KK, SZKL
 Palotai Boris JA 67. MIL, ÚML
 Palotás Imre †68. 10. 16.? MIL
 Pándi Pál KD 70. KK, MIL, ÚML
 Pápay Erzsébet JM 70. FKL, SZKL
 Papp Lajos SZOT 65. MIL
 Pásztor Gábor MM 68. ML
 Patay László MM 68. ML
 Pausztovszkij, Konsztantyin Georgijevics
 †68. 7. 14. ÚML
 Pécsi Sándor KM 68. FKI, ÚML
 Perényi Miklós LF 70. ZL
 Péri József MM 70. ML
 Perlea Ionel †70. 7. 31.? ZL
 Péter György †69. 1. 4. ÚML
 Petrovics Emil KD 66. ZL
 Pilinszky János JA 71. KK, MIL, ÚML
 Popper Imre SZOT 70. FKL
 Préda Tibor BB 67. FKL
 Psota Irén KD 66. FKL

Quasimodo, Salvatore †68. 6. 14. ÚML

Rác György ÉM 71. SZKL
 Ráday Imre KM 69. FKL, ÚML
 Rákosi Mátyás †71. 2. 5. KK, ÚML
 Ranódy László ÉM 69. FKL, ÚML
 Raszler Károly ÉM 70. KK, ML
 Reismann János ÉM 71. FL
 Remarque, Erich Maria †70. 9. 25. HKI,
 ÚML
 Rényi Alfréd †70. 2. 1. KK, TTL, ÚML
 Rényi Tamás BB 66. FKL
 Réti József ÉM 69. ZL
 Rév Miklós BB 70. FL
 Révay József †70. 2. 19. MIL, ÚML
 Révész György ÉM 70. KK, FKI, ÚML
 Révész Gy. István †71. 6. 14.? MIL
 Révész Imre †67. 2. 27. MIL, ÚML
 Rideg Sándor †66. 2. 8. MIL, ÚML
 Rodolfó KM 71. SZKL
 Rónay György JA 67. MIL, ÚML
 Roubal Vilmos †68. 6. 22. ZL
 Rubinyi Mózes †65. 9. 26. MIL, ÚML
 Rubletzky Géza †70. 6. 18.? ML
 Russel, Bertrand †70. 2. 2. KK, ÚML
 Ruttkai Éva ÉM 66. KM 71. FKL, KK,
 SZKL, ÚML

Sándor Frigyes LF 69. ÚML, ZL
 Sándor János LF 67. ZL
 Sándor Zsuzsa †69. 11. 15.? FL
 Sára Sándor BB 68. FKL
 Sárdy János †69. 3. 9. FKL, ÚML, ZL
 Sarlós Márton †71. 10. 1. ÚML
 Schäffer Judit JM 71. SZKL
 Schiller Alfréd †70. 4. 7. FL
 Sebestyén János EF 67. ZL
 Simándy József SZOT 70. KK, ÚML, ZL
 Simon Béla MM 71. ML
 Simon István JA 67. SZOT 71. KK, MIL,
 ÚML
 Sinclair, Upton †68. 11. 26. HKI, ÚML

Sinka István †69. 6. 17.? MIL, ÚML
 Sinkó Ervin †67. 3. 26. MIL
 Sinkovits Imre KD 66. ÉM 70. FKL, KK,
 SZKL
 Sipkay Barna SZOT 65. JA 67. †68. 1. 28.
 MIL
 Sipos Gyula JA 71. KK, MIL, ÚML
 Siroky, Viliam †71. 10. 6. ÚML
 Solti Bertalan SZOT 71. FKL, KK,
 SZKL, ÚML
 Solymos Péter ÉM 71. ÚML, ZL
 Somló István †71. 4. 5. FKL, KK, SZKL,
 ÚML
 Somló Tamás BB 68. FKL
 Somlyó György JA 66. MIL, ÚML
 Somogyi János MM 71. ML
 Somogyi József KM 70. KK, ML, ÚML
 Somogyvári Rudolf JM 68. FKL
 Soós Zoltán SZOT 67. MIL
 Steinbeck John †68. 12. 20. HKI, ÚML
 Stettner Béla SZOT 70. ML
 Stupica, Bojan †70. 5. 22. KK, SZKL
 Sulkarno, Achmed †70. 6. 21. KK, ÚML
 Sulán Béla †68. 8. 31.? MIL

Szabó Árpád ÉM 67. FKL
 Szabó Csilla LF 71. ZL
 Szabó Ferenc †69. 11. 4. FKL, KK, ÚML,
 ZL
 Szabó Gyula SZOT 65. FKL, SZKL
 Szabó István BB 67. FKL
 Szabó István, id. SZOT 71. KK, ML
 Szabó István, ifj. MM 68. ML
 Szabó Iván KM 70. KK, ML, ÚML
 Szabó Miklós (1931—) LF 67. ZL
 Szabó Pál †70. 10. 31. KK, KL, MIL,
 ÚML
 Szabó Zoltán MM 69. ML
 Szakál Ernő MM 69. ML
 Szakonyi Károly JA 70. KK, MIL
 Szántó Piroska MM 71. ML
 Szántó Tibor †70. 2. 26. MIL
 Száva István †70. 6.? MIL
 Széchenyi Zsigmond †67. 4. 25. MIL,
 ÚML
 Szécsényi Ferenc BB 65. ÉM 68. KD 70.
 FKL, KK
 Szécsi Ferenc ÉM 71. SZKL
 Szécsi Margit JA 68. MIL
 Szecsódi Irén ÉM 67. ÚML, ZL
 Szeferisz, Jorgosz †71. 10. 3. előtt HKI,
 KK
 Szegedi Boris †67. 3. 17. MIL
 Szekula Jenő †70. 1. 19.? MIL
 Szelenyi István EF 69. ÚML, ZL
 Széll György †70. ? ? KK, ZL
 Szemes Mari JM 70. SZOT 71. FKL,
 SZKL
 Szemes Marianne SZOT 66. BB 69. FKL
 Szendrey Ákos †65. 11. 20. MIL, ÚML
 Szendrő József JM 70. †71. 10. 22. FKL,
 SZKL
 Szentirmay Éva JM 71. SZKL
 Szentiványi Lajos ÉM 69. ML, ÚML
 Szentpál Olga †68. 10. 31. UML
 Sziklai Erika LF 68. ZL

- Szilágyi Jolán †71. 7. 7.? ML
 Szilvássy Margit EM 66. ZL
 Szinetár Miklós KD 70. KK, SZKL
 Szirmai Albert †67. 1. 15. ÚML, ZL
 Szirmai István †69. 9. 29. KK, MIL,
 ÚML
 Szirmai Márta LF 68. ZL
 Szirmai Rezső †66. 11. 11. MIL; a Ma-
 gyar életrajzi lexikon adata rossz
 Szirtes Ádám SZOT 69. EM 70. FKL,
 KK, SZKL
 Szoboljev, Leonyid †71. 2. 17. KK
 Szokolay Sándor KD 66. ÚML, ZL
 Szöllősy András EF 71. ÚML, ZL
 Szöllősy Klára †70. 11. 15. KK, MIL
 Szónyi Ferenc LF 68. ZL
 Szónyi Olga EM 71. KK, ZL
 Sztankay István JM 66. SZOT 70. FKL,
 KK, SZKL
 Sztavinszkij, Igor †71. 4. 6. KL, ÚML,
 ZL
 Szücs Loránd LF 69. ZL
 Szür Szabó József MM 68. ML
- Tamás Aladár JA 69. MIL, ÚML
 Tamási Áron †66. 5. 26. MIL, ÚML
 Tamássy Zdenko EF 66. ZL
 Tamm, Igor †71. 4. 13.? KK, KL, TTL,
 ÚML
 Tánucz Tibor JM 70. SZKL
 Tar István EM 68. SZOT 69. †71. 10. 3.
 KK, ML, ÚML
 Tardos Béla EF 66. ÚML, ZL
 Tátrai Vilmos EM 66. KM 70. KK, ÚML,
 ZL
 Taylor, Robert †69. 6. 9.? FKL
 Terescsényi György †65. 9. 17. MIL
 Tersánszky Józsi Jenő †69. 6. 11. MIL,
 ÚML
 Thiery Árpád JA 71. MIL
 Thurzó Gábor JA 67. MIL, ÚML
 Tildy Zoltán BB 69. FL
 Timosenko, Szergej Konsztantyinovics
 †70. 3. 31. KK
 Tompa Sándor †69. 12. 19. SZKL, ÚML
 Tordy Géza JM 70. FKL, SZKL
 Tóth Aladár †68. 10. 18. ÚML, ZL
 Tóth Béla (1924—) JA 70. MIL
 Tóth Béla LF 67. ZL
 Tóth János BB 71. FKL
 Töröcsik Mari JM 69. EM 71, FKL, KK
 SZKL
 Török Rezső †66. 11. 7. MIL
 Török Vidor EM 68. FKL
 Traven, Bruno †69. 3. 26. HKI, ÚML
 Trencsényi-Waldapfel Imre †70. 6. 3.
 KK, MIL, ÚML
 Triolet, Elsa †70. 6. 16. HKI, KK, KL,
 ÚML
 Trnka, Jiří †69. 12. 30. FKL, ÚML
 Trócsányi Zoltán †71. 2. 20.? KL, MIL,
 ÚML
 Tusa Erzsébet LF 68. ZL
- Ujvárdi Erzsébet MM 69. ML
 Ujfalussy József KD 66. ÚML, ZL
- Ujlaky László EM 71. SZKL
 Undi Imre †67. 7. 6. MIL
 Ungár Imre KM 69. ÚML, ZL
 Urbán Ernő SZOT 68. JA 71. KK, MIL
 Urbanek János †71. 10. 3. előtt KK, KL,
 ÚML
- Váci Mihály †70. 4. 16. KK, MIL
 Vadász Elemér †70. 10. 31. KK, KL, TTL,
 ÚML
 Vadász Ferenc SZOT 71. MIL
 Vadnai László †67. 4. 18. MIL, ÚML
 Vajda László †68. 7. 12. MIL
 Vámos László KD 70. KK, SZKL
 Váradi Hédi EM 68. FKL
 Varga Imre MM 69. ML
 Varga Nándor Lajos EM 71. ML, ÚML
 Vargha László †71. 7. 1. KK, KL, ÚML
 Várnai György BB 65. FKL
 Várnai Zseni SZOT 69. MIL, ÚML
 Vásárhelyi Zoltán SZOT 71. KK, ÚML,
 ZL
 Vasas Károly MM 71. ML
 Vass Károly JM 71. SZKL
 Vass Lajos SZOT 70. ÚML, ZL
 Vasvári István SZOT 71. MIL
 Végh Gusztáv EM 69. ML
 Vendl Aladár †71. 1. 10. KK, TTL, ÚML
 Veres Péter †70. 4. 16. KK, MIL, ÚML
 Vészi Endre SZOT 70. KK, MIL, ÚML
 Vidor Ferike †70. 1. 23. SZKL
 Vigh Tamás MM 69. ML
 Vihar Béla JA 66. MIL
 Vilar, Jean †71. 5. 28. KK, SZKL, ÚML
 Vilt Tibor EM 70. KK, ML, ÚML
 Vincze Imre †69. 5. 6.? ZL
 Vorosilov, Kliment Jefremovics †69. 12.
 3. KK, ÚML
- Waldapfel József †68. 2. 15. MIL, ÚML
 Warga Lívia EM 66. ÚML, ZL
 Weigel, Helene †71. 5. 6. KK, SZKL,
 ÚML
 Weöres Sándor KD 70. KK, MIL, ÚML
 Widermann Károly BB 66. FKL
 Winter Ernő †71. 6. 2. KL, ÚML
 Würtz Ádám MM 70. ML
- Xantus Gyula SZOT 68. ML
- Zala Tibor SZOT 69. ML
 Zámbó István LF 67. ZL
 Zenthe Ferenc JM 68. FKL
 Z. Gács György MM 70. ML
 Zilzer Gyula †69. 11. 21. ML
 Zinner Erzsébet EM 69. FL
 Zolnai Béla †69. 5. 30. MIL, ÚML
 Zolnai Pál BB 69. FKL
 Zweig, Arnold †68. 11. 26. HKI, ÚML
- Zsombolyai János BB 67. FKL

Összeállította:

Gyuris György-Marti Gizella

Barcsa János

(1871—1910)

Az évfordulók nagy szolgálata, hogy addig ismeretlen, vagy elfeledett személyekre irányíthatják a figyelmet és lehetőséget teremtenek munkásságuk bemutatására, értékelésére.

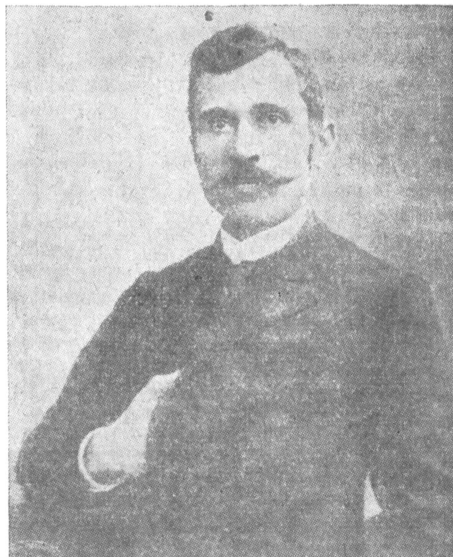
Barcsa Jánosra születésének 100. évfordulója alkalmából hívjuk fel a figyelmet: nevét napjainkban ritkán idézik, pedig jó néhány műve ma is hasznos a történészek, irodalomtörténészek, néprajzosok, pedagógusok számára.

1871. december 8-án született a Hajdú-Bihar megyei Tetétlenen. A debreceni kollégium tanulója, majd a budapesti és a berlini egyetem hallgatója volt latintörténelem szakon. Tanulmányait befejezve a *hajdúnánási* gimnáziumban, később a *debreceni* tanítóképző intézetben tanított.

Kezdetől fogva széles körű irodalmi tevékenységet fejtett ki. (Nyolc önálló műve és majdnem kétszáz cikke jelent meg.) Levéltári források alapján megírta a *Tiszántúli református egyházkerület, a debreceni kollégium és particulái, Hajdúnánás és a hajdúság történetét*. Számos adatot közölt Debrecen irodalmáról, Csokonairól. Élénk közéleti tevékenységet fejtett ki mint a tanítók Gönczy-egyesületének elnöke, a Csokonai Kör választmányi tagja, a Diószegi—Fazekas emlékkünnepség előkészítője.

Tanárként a tanítóképző intézet könyvgyűjteményeinek „őre” és az ifjúsági könyvtár „felügyelője”, mai értelemben vett könyvtárosa volt. Fontos szerepet tulajdonított a felnőttoktatásnak: ismétlő iskolák, népkönyvtárak, felolvasókörök mellett szállt síkra. Gyakran írt olyan cikkeket, melyek a mai sajtószemléhez hasonlóak. (Francia lapok alapján beszámolt a francia állam és egyház elválasztásának kérdéseiről, évente rendszeresen jelentkezett a tiszántúli egyházkerület kilenc gimnáziumának értesítőiben megjelent tanulmányok ismertetésével.)

Az 1906 és 1908-ban kiadott Iskolatörténeti Adattár szorgos munkatársaként ő gyűjtötte össze a *Tiszántúli egyházkerület iskoláinak történetéről* szóló műveket és nyomtatásban megjelent okirataik regesztáit. Valószínűleg ez a munka adott neki kedvet és indítást *tizennégy református folyóirat 1908-ig terjedő repertorizálására*. Munkáját a cikkek tartal-



F. Molnár Erzsébet felvétele

ma szerint csoportosítva tette közzé a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapokban, valamint a Debreceni Protestáns Lapban. A négy csoport a következő: Teológia, bölcsészet, egyháztársadalom; Egyháztörténet; Tanügy, pedagógia; Külföldi egyházi élet. A repertórium felépítése szerzői betűrendes. Az iskola- és egyháztörténeti kutatókhoz nagy segítséget nyújtó munka teljes közlését korai halála megakadályozta. (A teológiai csoport befejező része a Debreceni Református Kollégium Könyvtárában kéziratban fennmaradt.)

Barcsa János egyik legértékesebb alkotása Csokonai-bibliográfiája, melyet 1905-ben a Csokonai jubileumra állított össze több gyűjtő segítségével, mint az akkor felállított Csokonai szoba és erkölytár egyik létrehozója, felügyelője. Az összeállítás „*A Csokonaira vonatkozó irodalom és a kéziratok*” címmel megjelent az Irodalomtörténeti Közlemények 1908-as évfolyamában is. A bibliográfia felöleli a költő műveinek kiadásait (az önálló kiadványokat, a műveiből, leveleiből való közleményeket), a költőre vonatkozó műveket, képeket és kézira-

tokat, valamint Csokonai kéziratait (lelőhely szerint csoportosítva). Barcsa munkáját dicséri, hogy ez *mindmáig az egyetlen teljességre törekvő Csokonai bibliográfia* és adatainak gazdagsága miatt az irodalomtörténet fontos forrása.

Barcsa János születésének 100. évfor-

dulóját a debreceni Déri Múzeum emléküléssel, emléktábla-avatással ünnepelte meg. Válogatott írásaiból emlékkötet látott napvilágot, bevezető tanulmánnyal és irodalmi munkásságát fel-táró bibliográfiával.

Héthy Zoltán

iskola és könyvtár

Könyvtár a szakközépiskolában

A szakközépiskolák könyvtárhálózata — ellátottságát tekintve — az iskolai könyvtárak között nem áll a legrosszabb helyen. Ismerve a különféle tárcákhoz tartozó könyvtárak helyzetét, elsősorban jobb anyagi feltételei említhetők. Amikor azonban „jobb könyvtárakat” (lásd Gátvölgyi József cikkét a Könyvtáros 1971. 9. számában), nagyobb megbecsülést kérünk, feltétlenül figyelembe kell vennünk, hogy a könyvtárak eltérően fejlődnek. A mohácsi Dr. Marek József Mezőgazdasági Szakközépiskola könyvtárának problémáit általánosnak tartom, ezért kívánok foglalkozni vele, és azt hiszem, az itt feltett kérdésekre nemcsak az idő ad majd választ, hanem az illetékes fórumok is.

Amíg egy raktárból könyvtár lesz, bizony áldozatos munkára van szükség. Népművelési felügyelői múlttól négy éve kezdtem iskolai könyvtárosként dolgozni. A szakközépiskola könyvtára 5—6000 kötet, nem szakszerűen leltározott és csak nagyjából szakozott könyvből állt. A folyóiratokat a szaktanárok kezelték. Két nyári munkával az azóta 10 500 kötetre bővült állomány könyveit szakoztam, jelzeteltem, összevontam a tanári és a diákkönyvtárat, szerzői betűrendes, továbbá cím- és szakkatalógus, valamint raktári katalógus készítését kezdtem el.

Mivel az állomány nagyobb része igen elavult volt, szükségessé vált a tanárok és az oktató mérnökök bevonásával a selejtezés. Ennek ellenére nálunk is van kb. 4500 kötetnyi régi anyag. Az iskolai könyvtár egységesítése, az állomány bővítése a szakfelügyelet útmutatása szerint történt. A könyveket a Könyvtárel-látótól a törzsállományi jelölés és a szaktanárok igénye alapján folyamatosan vásároljuk, de kapunk ajándékba, és beszerzünk készpénzért is.

A beszerzésben sokféle probléma vár

megoldásra. Például a Kollektorral 5000 Ft-os összegre kötött szerződés nem biztosít elég pénzalapot a legszükségesebb szakkönyvek beszerzésére sem. A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumhoz tartozó mezőgazdasági szakközépiskolák könyvtárainak intézményközpontja a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár lett. Az OMGK által közzétett módszertani körlevél irányelvei szerintem „romantikusak”. (Azt tartalmazzák, aminek lennie kellene!) A beszerzés összege nem biztosítható egy iskolában sem, a könyvtárvezető tanár feladatai mégis feltételezik az igen magas szintű ellátottságot, (Pl. a személyi túlterheltség miatt az igazán alaposan végzendő sokrétű könyvtári munkából csak a beszerzésnek és a kölcsönzésnek tudunk eleget tenni.)

A felügyeletünk kettős: megyei tanácsi és MÉM-felügyelet. Az 1970—71. tanév során a MÉM felügyelet alapfokú, a megyei felügyelet középfokú könyvtárosi tanfolyamra jelölt. (Itt kell megjegyezni, hogy a tanfolyam idején volt a magyar nyelvi írásbeli érettségi és a szóbelire való előkészítés.) Megítélésem szerint szükség lenne arra, hogy a középiskolai könyvtári munka feladatkörét pontosan meghatározzuk, és azt rendelettel szabályozzuk. Ez a rendelet foglalkozzék az órakedvezmények, a felügyelet, a szaktanácsadás, a továbbképzés és az anyagi feltételek kérdésével.

Fontos, hogy legfőbb feladatunk, az olvasóvá nevelés ne sikkadjon el. Ezért tartom lényegesnek a közművelődési könyvtárakkal való szoros kapcsolat megteremtését, hiszen az általános műveltséget a nagy, városi, kerületi intézményi könyvtárak nyújtják.

Eördögh Endre

a mohácsi Dr. Marek József Mezőgazdasági Szakközépiskola könyvtárosa

Várossá nyilvánításának hétszázadik évfordulóját hónapokig tartó ünnepségsorozattal tette emlékeztetéssé Győr városa. Erre az alkalomra restaurálták a belváros műemlékeit, új ruhát kapott a régi Győr. Méltán, mert kevés városunknak van ilyen összefüggő, hangulatokban gazdag műemlék-negyede.

Számos rendezvény után az ünnepségsorozat a költészet napjaival zárult. A Radnóti-emlékbizottság a költő halálának évfordulóján költői biennálét hirdetett, s ennek keretében a 700 éves város a 700 éves magyar líra pártolására alapított díjakat első alkalommal osztotta ki a közéleti versekkel kitűnt alkotóknak és a verseket közvetítő legjobb előadóknak.

A reneszánsz korában Itália városai koszorúztak költöket. A győriek valami hasonlót indítottak el: kétévenként szándékoznak megismételni a költői napokat, amelyeknek már van előzménye a város kulturális életében, hiszen itt rendezik évente a fiatalok szép magyar beszéd versenyét a Kazinczy-díjért.

A mostani alkalommal Juhász Ferenc költő kapta a közéleti költészet nagydíját A halottak királya c. poemájáért és életművéért, „a társadalmi veszélyek ellen folytatott következetes költői küzdelméért”. A költői díjakat és a Radnóti-emlékérmet két fiatal alkotó, Buda Ferenc és Kiss Benedek érdemelte ki munkásságáért. Az első biennáléra a város több dunántúli költőt is meghívott író-olvasó találkozókra (Ágh István, Bella István, Csorba Győző, Fodor András, Kormos István, Takáts Gyula).

A biennálé keretében folyt le az ország legjobb versmondóinak kétnapos bemutatkozása, amely után Avar István előadóművész nagydíjat, Pintér Tibor veszprémi és Z. Szabó László győri irodalmi-színpad vezető pedig kitüntetését és Radnóti-emlékérmet kapott, az utóbbiak sok tehetséges versmondó neveléséért.

A nagy jelentőségű és nagy jövőjű kezdeménynek volt egy árnnyaldala: a színházban tartott díjkiosztó díszelőadásról hiányzott a város felnőtt közönsége, a széksorok nagyrészt olyan kisdiákok töltötték meg, akik keveset érthettek a bemutatott versekből. Az érdeklődés hiányát visszavezethetjük a győri központi könyvtár mostoha sorsára.

A város lakossága csak akkor nőhet fel költöket pártfogoló szerepéhez, csak akkor lehet a biennálék értő résztvevője, ha olyan könyvtára lesz, amely műhelye a verskultúra terjesztésének, amelynek légköre közel viszi a verset az olvasó közönséghez. Mert mit mondhat a hallott szó annak, aki nem olvas?

Olvasóink tudják már jelzéseinkből, hogy a nagy vidéki művelődési központok között Győr megyei könyvtárának helyzete a legrosszabb. A harmadik ötéves tervben új épület emelését irányozta elő a Művelődésügyi Minisztérium, a megyei tanács azonban másként határozott a pénz felhasználásáról. Az építés elmaradt, de a könyvtár mégsem maradhatott régi helyén. Hogy egy új „vendéglátóipari egységnek” helyet csinálhassanak, átköltöztették olyan épületbe, amely méreteinél és minőségénél fogva csupán egy nagyközégség könyvtárának befogadására alkalmas. A könyvtár állományát is a város különböző helyein tárolják.

Ezért is történt, hogy a Kiszaludai Károly Megyei Könyvtár legértékesebb könyveiből rendezett kiállítást a múzeumban rendezték. Pompás környezetben, a gyönyörű Napóleon-házban ugyan, de... másutt a könyvkiállításokat a könyvtárakban szokták tartani.

„A 75 éves megyei könyvtár értékei” című kiállítás megnyitásán Szaló Lajos, a megyei tanács végrehajtó bizottságának elnökhelyettese mondott beszédet. Megállapította, hogy a kiállítás anyaga méltán reprezentálja az ország egyik legrégebbi közművelődési könyvtárának múltját. Ezért a kiállításnak friss lendítést, inspirációt kell adnia a további évek, évtizedek munkájához. Beszélt a könyvtárak fontos művelődéspolitikai szerepéről, elismeréssel említette a győri könyvtárosok értékes, sokoldalú munkáját s utalt a könyvtár előtt álló feladatokra.

A Kiszaludai Károly Megyei Könyvtár rendkívül korszerűtlen elhelyezésének tudatában ószintén sajnáljuk, hogy az elnökhelyettes múlt és jövő idézése során nem talált alkalmat arra, hogy kinyilvánítsa: a könyvtárat fenntartó megyei tanács is tudatában van feladatának s módot keres arra, hogy a kiemelt felső fokú központtá nyilvánított Győrben vége szakadjon a megyei könyvtár kálváriájának. E nélkül ugyanis nem beszélhetünk fejlődésről.





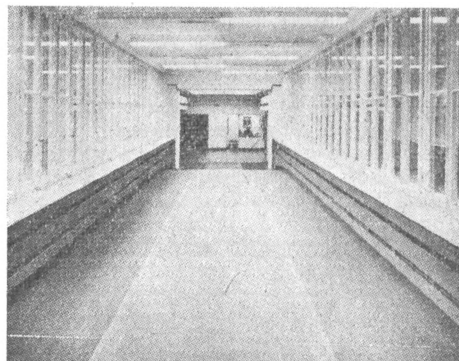
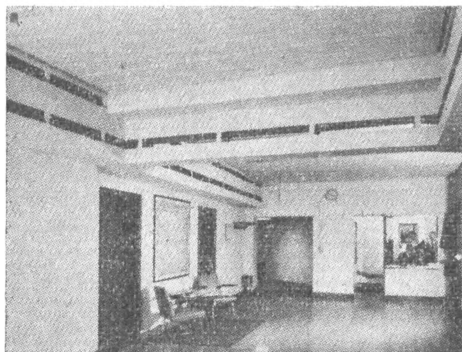
A felvétel jól mutatja a vízszintes és függőleges, tehát komplex jellegű pályakiépítés lehetőségét

Könyvtári szállítóberendezés, amelyre érdemes figyelni

A közeljövőben fejeződik be a müncheni *Bibliothek der Technischen Universität*-nek, az NSZK egyik legjelentősebb műszaki-felsőoktatási és kutatási könyvtárának épületében a „Teelift” elnevezésű, könyvtári és dokumentációs célokra is hasznosítható, gépi erővel működő könnyű szállítóberendezés felszerelése. Megtekintése a Német Szövetségi Köztársaságban közelmúltban tett könyvtárépítési és berendezési tanulmányutam

egyik legérdekesebb tapasztalata volt épületgépészeti szempontból.

A „Teelift” alapelve műszaki szempontból nagyjából azonos a fogaskerekű vasúttal. A négy nylonkerekű kis szállító elem — nevezzük el az egyszerűség kedvéért kocsinak — sínen gördül, amelynek alsó „talp” részébe kis villamosmotor van beépítve. Ez a kis motor a 24 V-os egyenáramot a síneken keresztül kapja úgy, ahogy a gyermekek kis villa-

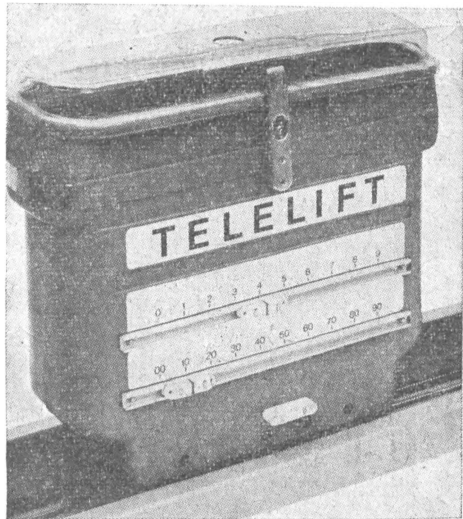


A pálya burkolva is kiépíthető a helyiségek felső légtérének mennyezetéhez (bal oldali kép), vagy pedig a födémhez (jobb oldali kép) kapcsolva

mosvasútja. A motor fogaskerék-szerkezetet hajt, amely beleilleszkedik a fém-pálya fogas-sínébe. A „Telelift” nemcsak vízszintes, hanem függőleges irányban is haladhat, sőt a mennyezeten is, „fejjel lefelé” helyzetben. A síneket ugyanis úgy képezték ki, hogy a kocsin levő tartóperem beleilleszkedik a megfelelő sínperembe.

A szállításra váró anyagot — könyvtárak esetében az állomány különböző egységeit — a műanyagdobozba helyezik, melynek oldalán két számskála, valamint néhány gomb van: ezek megfelelő beállításával a kocsit elektronikus berendezés közbeiktatásával a kívánt célállomásra lehet eljuttatni.

A berendezés kétségtelen előnyei a következők: nincs szükség falbaépített csatornákra, sem épületszerkezeti megerősítésekre, szükség esetén azonban a pálya burkolható; magának a pályának is kicsi a helyigénye, a kocsi 500 mm-es sugarú ívben 90 fokos szögben meg tud fordulni; egyszerű, komplex, tehát vízszintes és függőleges, összefüggő szállító pályán közlekedik a kocsi, mely a mennyezeten is végighaladhat, s tetszés szerinti távolságig, tetszés szerinti emeletek között mozoghat; a szállítás zárt dobozban történik (a könyvtári és dokumentációs, nemkülönben irodai célokra kialakított dobozok hasznos belső méretei a következők: szélesség 120 mm, hosszúság 365 mm, magasság 290 mm); a dobozba tett anyagot a berendezés biztonságosan tartja; tíz doboz (kocsi) típust alakítottak eddig ki, további könyvtári doboztípusok kidolgozása folyamatban van. A kocsi haladási sebessége 5 kg hasznos súly szállítása esetében másodpercenként 0,6 m, a



A „Telelift” kocsi a sínen. A szállítódoboz homlokzati részén az elektronikus irányítóberendezés gombrendszere látható. A doboz szállítás közben zárt

4,5 kg-os önsúlyú kocsi a célállomásra érve, fény- és hangjelet adva megáll.

A berendezés szép, a karbantartási munkák egyszerűek, a pályát körkefékkel felszerelt külön takarítókosci tisztítja. A berendezés érintésvédelmi szempontból teljesen biztonságos. A szállítóberendezést egyébként a müncheni „Telelift” Vállalat gyártja (Holler str. 2.), legközelebbi bizományosa: „Fördertechnik-Salzer”, Wien/Maria Enzersdorf — A 2344.

Dr. Tombor Tibor

Kölcsönzés gép segítségével

A Könyvtáros 1971 novemberi számában cikksorozatot kezdett a könyvtári kölcsönzés gépesítéséről. A sorozat első részében Sárdy Péter külföldi tapasztalatokról (kizárólag számítógépes kölcsönzési módról), a második részben a hazai lehetőségekről számol be.

Az alábbiakban ismertetünk egy hazai megoldást a kölcsönzési adminisztráció és adatfeldolgozás gépesítésére, amely összehasonlíthatatlanul olcsóbban végzi el a könyvtárakban az ilyen feladatokat.

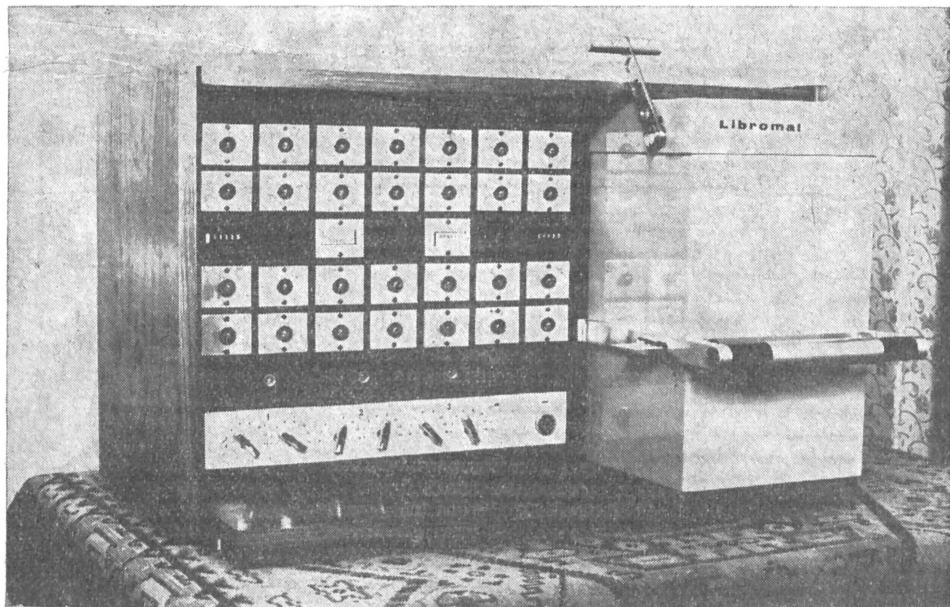
Libromat elnevezéssel kerül forgalomba a közeljövőben az a gépi berendezés — a Sinus Finommechanikai Szövetkezet (Bpest, I., Pálya u. 3. sz.) készíti és hozza forgalomba —, mely egyszerűsíti, gyorsítja és biztonságossá teszi a kölcsönzés-sel járó adminisztrációs munkát, továbbá

elvégzi az olvasóforgalomra vonatkozó adatok többdimenziós feldolgozását.

Az egyszerűsítést a gép azzal éri el, hogy a kölcsönzési adminisztráció műveleteit mechanizálja, kiiktatja a kézírást, a cédularendezést, illetve a besorolást, vagyis időt szabadít fel az érdemi munkához, az olvasókkal való közvetlen érintkezésre. A sokoldalú adatfeldolgozást külön munka ráfordítása nélkül, a felírási művelettel azonos időben és azonos adathordozók igénybevitelével végzi el.

A rendszerhez tartozó kölcsönzőjegy és könyvkártya műanyagból van, ezek mint adathordozók a kölcsönzéskor a gépbe kerülnek, ott az adminisztrációs műveletek mechanizálásánál van fontos szerepük.

Az új kölcsönzésgépesítési rendszer modulszerű felépítésénél fogva lényegében



valamennyi olyan feladat megoldására képes, mely általában megkívánható mind a kölcsönzés, mind a visszavétel alkalmával a gépesített rendszertől. (A berendezés költségei nem igényelnek milliós összegeket, mint a számítógépes külföldi megoldások.)

A modul rendszerből adódóan a teljes áttérésig a nem gépesített műveletek folyamata is egyszerűbb az eddigi megoldásoknál. Így a kisebb könyvtáraknak is módjukban áll a rendszert alkalmazni, anélkül, hogy szerényebb anyagi lehetőségeik miatt le kellene mondaniuk a rendszer előnyeiből adódó kedvező lehetőségekről.

Anélkül, hogy az egész rendszert — a kölcsönzést, visszavételt stb. — részletesen ismertetnénk, röviden elmondhatjuk, hogy a gép a kézírást és a cédularendezést mellőzhetővé teszi és biztosítja az adatokhoz való közvetlen hozzáférés lehetőségét, mégpedig mind a kölcsönzés, mind a visszavétel alkalmával. Teljesítményét tekintve a legnagyobb forgalmú könyvtár igényeinek kielégítésére is képes.

A berendezés a következő műveleteket végzi el:

1. A kölcsönzési nyilvántartás részére a kívánt példányszámban kartotékot készít és ad ki, s ezekre felírja:
 - az olvasó könyvtári nyilvántartási számát,
 - a könyv leltári vagy raktári számát;

- a kölcsönzés vagy a lejárat napját;

- a kölcsönzés tételszámát.

2. Statisztikai adatokat vesz fel és tárol, amelyek folyamatosan rendelkezésre állnak:

- 14 féle adatot gyűjt a kölcsönző személyéről (foglalkozás, életkor stb.),

- 14 féle adatot gyűjt a könyv tartalmáról (szakcsoport, műfaj stb.),
- összesíti a kölcsönzők, illetve a kölcsönzött egységek számát,

- 196 féle variáció szerint ad módot a személyek és a művek részadataiból az adatgyűjtésre. A kombinációs adatgyűjtést három csatornán végzi egyszerre. Az adatok, illetve az adatfajta száma tovább növelhető.

A berendezés többféle kölcsönzési rendszerben használható. A különböző nyilvántartások kartotékjai a gépben levő szalagról készülnek. Használható azonban egyedi lappal is. Az adathordozóként említett két karttyának a gépbe történő helyezésén kívül csak egy mozzanatra van szükség az összes gépi művelet elvégzéséhez.

A berendezés kis helyen elfér, nem igényel külön asztalt és teljesen zajmentesen működik. 220 voltos (világítási) hálózati váltóáramról üzemeltethető. Buszkönyvtárak esetében telepről működik.

A Libromatot a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kívánja alkalmazni egyik kerületi könyvtárában. (P. A.—W. S.)

Új könyvtári vonatkozású rendeletek

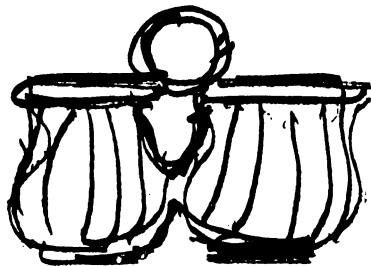
A KÖNYVTÁRAK LÉTESÍTÉSÉNEK, megszüntetésének, illetve tevékenységi körük megváltoztatásának általános szabályait határozza meg a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 35/1971. (XI. 3.) számú, a tanácsai művelődésügyi intézményekről szóló rendelete, amely a Művelődésügyi Közlöny 1971. nov. 18-i, 22. számában jelent meg. E szerint a községi, nagyközségi, valamint a városi tanács és a fővárosi kerületi tanácsok egyéb közművelődési intézményeken kívül helyi és körzeti feladattal megbízott közművelődési könyvtárt (ezen belül fiókkönyvtárt, illetve gyermekkönyvtári részleget), továbbá klubkönyvtárt létesíthetnek. Esetleges megszüntetésükhöz pedig a megyei tanács, illetve a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának előzetes engedélyét kell kérniük. A megyei tanácsok, illetve a Fővárosi Tanács létesítik a megyei könyvtárakat, illetve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtárát. Ezeket csak a művelődésügyi miniszter előzetes hozzájárulásával lehet megszüntetni.

„A TERÜLETI KÖNYVTÁRI HÁLÓZATBA TARTOZÓ JÁRÁSI feladatkörű könyvtárát a megyei tanács végrehajtó bizottsága jelöli ki” — így egészítette ki a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1046/1971. (XI. 3.) számú határozata a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról rendelkező 1018/1956. (III. 9.) Mt. h. számú határozat 17. pontját. Ugyanezen határozat 32. pontjának második bekezdése helyébe az alábbi rendelkezés lép: „A tanács által fenntartott könyvtár vezetőjének kinevezéséről a külön jogszabályban foglalt rendelkezések szerint kell gondoskodni.”

A KÖZSÉGEK ÉS NAGYKÖZSÉGEK szakigazgatási szervének művelődésügyi, valamint gyámügyi *hatásköréről és feladatairól* a művelődésügyi miniszter utasítást adott ki, mely a Művelődésügyi Közlönyben 1971. november 18-án 165/1971. (M. K. 22.) MM sz. alatt jelent meg. Az utasítás a lakosság kulturális alapellátási feltételeinek megteremtésében és az ellátás fejlesztésében a szakigazgatási szerv feladatává teszi, hogy a községi terv részeként dolgozza ki *kulturális intézményhálózatának fejlesztési tervét*, a középtávú terv kidolgozásakor kezdeményezze és készítse elő a helyi ipari, mezőgazdasági üzemek, termelőszövetkezetek, társadalmi intézmények, szervek közreműködését művelődési intézmények — így a könyvtárak — létrehozásában, ilyen beruházások megvalósításá-

ban. Az érdekelt helyi tanácsok szakigazgatási szerveivel közösen kell szervezniük az együttműködést a *több helyi tanács lakosságának szükségleteit kielégítő körzeti feladatkörű intézmények* létesítésére és működtetésére. A kulturális beruházások előkészítése és kivitelezése során gondoskodnia kell a szakmai követelmények maradéktalan érvényesítéséről. A művelődési intézmények, köztük a könyvtárak esetleges megszüntetéséhez ki kell kérniük a járási hivatal útján a megyei tanács végrehajtó bizottságának előzetes hozzájárulását. (Klubkönyvtár megszüntetéséhez a megyei tanács vb járási hivatalának előzetes hozzájárulása szükséges.) A vezetői munkakörök betöltésére, illetve ilyen munkaviszonyok megszüntetésére ki kell kérni a járási hivatal elnökének, ha pedig az intézményvezető tevékenysége — pl. körzeti könyvtár esetében — több községet érint, az érdekelt tanácsoknak, illetve vb-knek véleményét is. Az utasítás megszabja a *szakigazgatási szervnek a közművelődési intézmények működtetésében jelentkező feladatait* is: irányítsák és ellenőrizzék azok munkáját, javasolják a vb-nek az éves munkatervék jóváhagyását, állapítsák meg az intézmény nyitvatartási idejét. A nagyközségi tanács szakigazgatási szerve a közművelődési munka koordinálásában, és állami, hatósági irányítása, felügyelete körében ellenőrzi, hogy a közművelődési intézmények (könyvtárak) munkájában érvényesülnek-e a közművelődési elvek, célkitűzések.

BE KELL JELENTENI az Országos Széchényi Könyvtárnak a jogi személyek — közkönyvtárnak nem minősülő — könyvtáraiban őrzött műzeális értékű könyveket (-gyűjteményeket), zeneműveket, térképeket, egyéb nyomtatványokat és kéziratokat. A művelődésügyi miniszter erről szóló 5/1971. (X. 23.) MM számú rendelete szerint (Művelődésügyi Közlöny 1971. 22. szám) első ízben 1971. december 31-ig kellett, majd folyamatosan a birtokbavételtől számított 30 napon belül kell megtenni a bejelentést.



A MEGYEI KÖZMŰVE-LŐDÉSI SZAKFELÜGYE-LETET a Somogy megyei Tanács művelődésügyi osztálya kísérletképpen egyelőre félévi időtartamra olyan módon szervezte meg, hogy a könyvtárak szakfelügyeletének ellátását a megyei könyvtár igazgatójának irányításával működő 3 személyre bízta. (K. B.)

HALÁLOZÁS. 53 éves korában, hosszan tartó, súlyos betegség következtében elhunyt *Józsa Gyuláné*, aki 1953 óta dolgozott a Mohácsi Járási-Városi Könyvtárban, és az olvasószolgálatban végzett munkájáért 1968-ban A Szocialista Kultúráért kitüntetést is kiérdemelte.

KÖZPONTI CÍMJEGYZÉKET hoznak létre a Kazincbarcikai Városi Könyvtárban — határozták el a városban levő üzemek és tanintézetek műszaki könyvtárosai a műszaki könyvhetek alkalmából tartott előkészítő értekezleten. A központi katalógus lehetővé teszi majd a beszerzések összehangolását, és természetesen az olvasók is tájékoztatást kapnak arról, melyik dokumentumhoz hol juthatnak hozzá. Első lépésként már a közeljövőben megküldik egymásnak és a városi könyvtárnak újabb szerzeményeik katalóguscéduláit, feltüntetve rajta a lelőhelyet is. (P. A.)

Hírek

A FONYÓDI JÁRÁS ÖT KÖZSÉGÉNEK tanácsi vezetője a járási hivatal elnökének kezdeményezésére meglátogatta a Kaposvári Megyei Könyvtárat, amely a látogatás után bemutatta a községi vezetőknek a megye legszebb új falusi könyvtárait is. A vendégek a felkeresett könyvtárakban tájékoztatást kaptak a helybeli tanácsi vezetőkől építési tapasztalataikról: a felhasznált anyagi forrásokról és arról, hogy az új könyvtárak megnyitása milyen fellendülést hozott a falu kulturális életében. (K. B.)

A KAZINCBARCIKAI VÁROSI KÖNYVTÁR az 1971. évi műszaki könyvhetek alkalmából első ízben rendezett a város három nagyüzemének és a főiskolának könyvtárával közösen kiállítást szakkönyveik reprezentatív példányaiból. Az üzemek és a város vezetőinek a kiállítás megrendezésére vonatkozó döntésében az a felismerés jutott kifejezésre, hogy a városi könyvtár ma már kiemelkedő funkciót tölt be a műszaki ismeretek dokumentumainak gyűjtésében. (P. A.)

PÁLVÖLGYI ENDRE, aki korábban az Egyetemi Könyvtár feldolgozó osztályának helyettes vezetője volt, átvette az Országos Széchényi Könyvtár hírlap-feldolgozó osztályának vezetését.

ÚJJAÉPÜLT A DUNA-FÖLDVÁRI KÖZSÉGI KÖNYVTÁR. Az átépítés során alapterületét 200-ról 340 négyzetméterre bővítették, így lehetőség nyílt külön olvasóterem és gyermekrészleg kialakítására is. Az AFESZ 10 ezer forint értékben bútorokat adott, a községi tanács pedig egygyel növelte a könyvtárosok létszámát: jelenleg két teljes és egy fél műszakos munkaerő dolgozik a könyvtárban. (Sz. L.)

ISTVÁNDI KÖZSÉG (SOMOGY MEGYE) 1970-ben megnyílt új klubkönyvtárát november 25-én Magyar Lajosról, a Tanácsköztársaság jeles újságíró-forradalmár alakjáról, a falu szülöttéről nevezték el, s az épület falán emléktáblát helyeztek el. (K. B.)

A KAZINCBARCIKAI Városi Tanács megbízásából a városi könyvtár elkészítette a város szoborkatalógusát, mely 37 szobrászművész 57 alkotását mutatja be írásban és képen. A kiadvány ebben az évben színes nyomásban fog megjelenni. (P. A.)

PÁLYÁZATOK

A miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár pályázatot hirdet három tájékoztató könyvtárosi állásra felsőfokú iskolai végzettséggel és szakképzettséggel, valamint 5 év feletti, elsősorban a tájékoztató munkában szerzett szakmai gyakorlattal rendelkezők számára. Illetmény a 134/1962. (M. K. 12.) M. M. számú utasítás (7023. kulcsszám) alapján. A pályázatokat a könyvtár igazgatójához kell benyújtani (Miskolc, Szabadság tér 3.) 1972. január 31-ig.

A Mohácsi Városi-Járás Könyvtár feldolgozó könyvtárosi állásra hirdet pályázatot. A pályázónak legalább középfokú könyvtárosi képesítéssel kell rendelkeznie, lehet kezdő is. Illetmény a 134/1962. (M. K. 12.) MM. sz. utasítás szerint. A pályázatot a megjelenéstől számított 15 napon belül a könyvtárhoz kell benyújtani (Mohács, Eötvös u. 2.). Lakást nem tudnak adni.

„Kultúránk mérőkövei”

A Művelődésügyi Minisztérium támogatásával, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kezdeményezésére ezzel a címmel ankétsorozat indult hat nagy megyei, illetve városi könyvtárban. Az ankétsorozat programja a *nemzetközi könyv-év* vezérgondolatának megfelelően született: a könyv, az olvasás, a művelődés szükségességének és társadalmi-egyéni hasznának, az ismeretszerzés és ismeretbővítés örömeinek megéreztetése a legfőbb cél.

Minden könyvtári munka, minden befektetett energia értéke a *közönségkapcsolatban*, az olvasók igényeinek színvonalas kielégítésében, az igényeket fejlesztő munkában ölt testet. A könyvtárak többsége differenciáltan, igényszintek szerint igyekezik reagálni olvasóinak érdeklődésére: az állományépítési politika, a feltárás és tájékoztatás mellett erre valók a különféle könyvtári akciók és rendezvények is.

Az ankétsorozat résztvevői a könyvtárak igényes, élénk művelődési érdeklődést és szándékot tanúsító, általában művelt olvasói, akiknek olvasmánykiválasztása a könyvtárosok megítélése szerint tudatosságot és határozott igényt mutat. Az ő számukra az ankétek lehetőséget kínálnak arra, hogy egy-egy mű elolvasásakor szerzett friss olvasmányélményük tudatosabbá váljék a téma vitája, szakértő előadó és egymás véleményének megismerése nyomán.

A sorozat szervezésének *szempontjait* ez az alapgondolat diktálja. A tervezett ankétek jellegéből következően mindenekelőtt arra kellett törekednünk, hogy megközelítőleg *homogén csoportok* alakuljanak ki — hiszen a mozgékony érdeklődésűnek ismert emberek rendkívül sokfélék a tudás és problémaérzékenységi dolgában. Természetesen nem lehet diplomához kötni az ilyen tevékenységben való részvételt, a szervező könyvtárosok azonban megkülönböztetett gonddal ügyeltek arra, hogy a résztvevők valamennyire homogén köre alakuljon ki, hiszen egy-egy mű, téma közös feldolgozásának, az aktív együttműködésnek alapfeltétele, hogy „egy nyelven beszéljenek”, értsék egymás szempontjait s szívesen vitatkozzanak egymással. A következő szempont a *közös vitaalap megteremtése, az ankétek témáinak kijelölése*, hiszen a sorozat önként jelentkező résztvevői nem egy-egy ankéton, hanem egy egész évadon át, októbertől májusig tartó közös munkában való részvételt vállaltak, s vállalták az ankéteknek szereplő művek olvasását is. Ez a kíváncsi bizonyos fókusz csoportképző elemnek bizonyult, néhány felületesen érdeklődőt távolított a jelentkezéstől.

A sorozat címével érzékeltetni kívántuk, hogy az *egyetemes művelődéstörténet folytonosságába tartozó, abban kiemelkedő jelentőségű és hatású művekről szeretnénk vitát indítani, s hogy ezeknek a műveknek közelebbi-távolabbi gondolati rokonságuk van egymással és a mával*. A havonkénti ankéteken megvitatható nyolc téma kiválasztásához a következő művek szolgálnak alapul:

Cervantes: Don Quijote
Defoe: Robinson

Rabelais: Gargantua és Pantagruel
Milton: Elveszett paradicsom

Swift: Gulliver

Corneille: Cid
Rousseau: Vallomások
Balzac: Elveszett illúziók
Tolsztoj, Lev: Feltámadás
Lenin: Állam és forradalom

Molière: Tartuffe
Voltaire: Candide
Stendhal: Vörös és fekete
Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés
Reed: Tíz nap, amely megrengette a világot

Mann, Thomas: Doktor Faustus
Ilyés Gyula: Fuszta népe
Einstein: A speciális és általános relativitás elmélete
Taylor: Biológiai pokolgép
Clarke: A jövő körvonalai

Kafka: A per
Veres Péter: Számadás
Bohr: Atomfizika és emberi megismerés

Selye: Életünk és a stressz
Baade: Versenyfutás a 2000. évig

A párhuzamos témasor nemcsak választékot kínál, hanem a témák bőségére és a kiválasztás viszonylagosságára is utal. Ez a felsorolás is mutatja, hogy egyetlen témasor nem képviselheti az újkori kultúra fejlődését; szükségszerűen csak szemelvényesen, jó esetben további búvárkodásra ösztönözve beszélhetünk ilyen hatalmas korszakról. A teljességre törekvés itt reménytelen és talán fölösleges is volna, vállalkozásunk nagy eredménye lenne viszont, ha a sorozat végén a résztvevők közül néhány kevésnek és továbbgondolandónak érezné az ankéteken fölvetett kérdéseket.

(Egy könyvtárban máris a folytatáson gondolkodnak, az 1972/73-as évad terveit szövegtetik.) A témák mindegyikéhez bibliográfia készült, amelyet külön füzetben adtunk ki, s ezt az ankétok valamennyi résztvevője megkapta. E bibliográfia bevezetője utal arra, hogy nem lezárt gondolatsort kívánunk adni, hanem a figyelmet fontos művekre és maig ható gondolatokra szeretnénk irányítani.

A résztvevő könyvtárakban az olvasókkal közösen választották ki a számukra legvonzóbb témákat. Várható volt, hogy nagyobb részt a modernebb művekre szavaznak, de az elkészült programokban sok régi téma is szerepel. Fontosnak tartjuk, hogy az olvasócsoporthoz nem kerültek meg ezeket a műveket és kérdéseket, hiszen a XX. századi művek, stílusok és gondolatok megértéséhez a „régiek” ismeretén át vezet az út — s bár igaz, hogy József Attila képes volt Bachot Bartókból megérteni, de rajta kívül bizonyára kevesen járják meg visszafelé a megértés útját.

A témák és az akcióban résztvevő könyvtárak kiválasztása után a csoportokat szervező könyvtárosokkal beszélünk meg a tennivalókat és problémákat. A homogenitás és a közös vitaalap mellett a csoportok *állandóságának biztosítása és a legkedvezőbb létszám megállapításának* gondja is felmerült. Nyilvánvaló, hogy a sorozat céljának a „stabil” csoporttal folytatott munka felel meg leginkább, s az is bizonyos, hogy számolni kell lemorzsolódással, cserélődéssel is. Nem közömbös az „ütőképesség” szempontjából a csoport nagysága sem — az első tapasztalatok szerint 20 fő körül már széles és eredményes vita alakulhat ki, s ilyen létszám mellett még lehetséges az intenzív egyéni részvétel.

Fontos, hogy a *kiválasztott művek hozzáférhetőek legyenek*: erre már a témasor összeállításakor is ügyeltünk, s néhány művet épp ezért hagytunk ki a választékból, mert nincs újabb kiadása. A résztvevő könyvtárak minden kiválasztott műből elegendő számú példányról gondoskodnak olvasóik számára a külön erre a célra szolgáló beszerzési keretből, illetve a könyvtárközi kölcsönzés révén.

Ezzel az ilyen típusú vállalkozások „objektív nehézségeinek” egyik részét igyekszünk elhárítani; a másik nagy probléma a tapasztalat szerint *az előadó személye*. Minden előadás, beszélgetés, író-olvasó találkozó, de még az iskolai tanítási órák sikere is nagy mértékben függ az előadó tudásától s pedagógiai-pszichológiai-szociológiai és retorikai adottságaitól, rátermettségétől.

Természetes, hogy megkülönböztetett gondot fordítunk az előadó személyére is, hiszen ha az úgynevezett objektív tényezők bármelyike nem megfelelő, akkor az ankét sikeretelensége máris valószínű. *Számunkra pedig épp az a kérdés, hogy a legkedvezőbb feltételek mellett milyen eredményekre lehet számítani*. Törekszünk tehát arra, hogy minden egyes ankét előadója-vitavezetője az adott téma szakértője legyen. Epp ezért nem lehet elzárkózni a rendező könyvtárak „központi előadó”-elvétől. És itt kezdődnek a nehézségek.

Körültretekintő szervezés, többnyire személyes beszélgetések sorozata után valamennyi olvasóköri megalakult, rögzítették a témákat és időpontokat, beszereztek a szükséges műveket s azok irodalmát, azután pedig a szervezés tapasztalatait minden körvezető könyvtáros összegezte. Október-novemberben mindenütt megtartották az első, illetve második foglalkozást, amelyen a körvezetőkön, szervezőkön kívül pszichológus megfigyelő is résztvett, s így közvetlen megfigyelésből származó tapasztalatunk és véleményünk van az első lépésekről.

A szervezés általában mindenütt alapos és az előzetes elképzeléseknek megfelelő volt, a csoportok korban, műveltségben, érdeklődésben nagyjából hasonlóknak mondható tagjai azonban valójában rendkívül széles skálán mozognak érdeklődés, problémaérzékenység, gondolkodás és még kifejezőkészség dolgában is. A vártnál jóval nagyobb az akció alapgondolatának újdonsága a résztvevők, de még a rendező könyvtárak némelyike számára is. Vonzó és szokatlan sok olvasó számára a lehetőség, hogy olvasmányain töprengve tanulságokat és kérdéseket fogalmazzon meg magában, s kérdéseire választ keressen, vitatkozzék. A vita megfelelő légkörének kialakulásához fontos, hogy a szervezés külsőségeiben is kerüljön minden iskolás ízt: a klubszerű elhelyezés, amelyben az előadónak sem kell kiemelt helyen lennie, a kötetlen és minden merev ünnepélyességet kerülő vitaindítás lényegesen hozzájárul az oldott légkör kialakulásához. S a gyakorlat is az előadó személyének rendkívüli jelentőségét mutatja. A TIT hivatalosan csak helyi szervezetei útján küld előadókat — ilyen úton viszont a megyei művelődési intézmények együttműködésének jelenlegi gyakorlatában a körvezető könyvtárosok nem vállalják az előadó biztosítását. Föltételeztük, hogy legalább részben helyi előadókkal lehet majd dolgozni, a gyakorlatban pedig nő a központi, fővárosi előadók iránti igény. Elképzelhető, hogy itt-ott volnának megfelelő, esetleg ismeretlen fiatal tanárok, egészen „rátermett” emberek, akiket azonban a könyvtárosok nem ismernek, a mi „központi” helyismeretünk pedig nyilván kisebb. Marad a fővárosi előadók meghívásának lehetősége: kétségkívül előnyük, hogy ismert, gyakran szereplő előadók lévén, igen nagy gyakorlattal és biztonsággal vezetnek.

az ankétokat; viszont igen nehéz minden helyre és minden időpontra mindig a megfelelő embert biztosítani. Ez a körülmény a sorozat további alakulására nézve sem veszélytelen. Pedig a partner békési, debreceni, kaposvári, szekszárdi, veszprémi és budapesti könyvtárak munkatársai nagy körültekintéssel és eredmények reményében szervezik, irányítják az ankétokat.

Az első és második ankét tapasztalatait összehasonlítva bizonyos jelei látszanak annak, hogy néhány résztvevő megérezte a speciális lehetőséget, amelyet másutt és másképp nehezen talál meg: azt, hogy a szakértő segítségével az egymás közti vitában lényeges ismeretekkel bővül tudása, olvasmányélménye mélyül és rögzítődik, emlékezetessé válik — mégpedig viszonylag könnyű úton, hiszen egyéni búvárkodással lényegesen lassabban és nehezebben jutna ugyanannyi ismerethez. Az önművelés, irányított önképzés, végeredményben a permanens képzés, a jövő felé tapogatózó első lépések ezek.

A vállalkozás eredményeit nem lehet még megjósolni, noha az első tapasztalatok hasznosak. Lassú folyamatról van szó, óvakodnunk kell minden elhamarkodott általánosítástól; abban viszont bízhatunk, hogy a következetesen végigvitt akció értékelhető tapasztalatokkal szolgál majd.

(F. L.)

Gyermekkönyvek illusztrációi

A könyv a gondolatközlés eszköze, kapcsolatot teremt az alkotó és az olvasó között. A könyv árucikk, olyan sokszorosított ipari termék, amelynek változó értéke van. S mindemellett a könyv szép tárgy is, amely esztétikai jelentéssel bír.

Kassák Lajostól hallottam egyszer:

— „Ha egy könyvet teszünk az asztalra, és valaki bejön a szobába, akkor az először is meglát egy szép tárgyat. Nem azért megy oda, hogy ki írta, mi van benne, hanem hogy közelről tapints, érzékelje. A könyv tehát nemcsak szöveget, gondolatokat közvetít, hanem a könyvnek, mint minden tárgynak, képi jelentése is van.”

Ha ez igaz — márpedig igaz — a könyvekkel kapcsolatban általában, kétszeresen érvényes a gyerekeknek szánt könyvek esetében. Ha valamely könyvfajtánál fontos az esztétikus megjelenés, akkor a *gyermekkönyveknél igazán nem elhanyagolható*. Hisz a kisgyerek, aki nem ismeri a betűt, nem is érzékeli a gondolatot: neki a könyv csupán tárgy — ilyen vagy olyan esztétikai minőségű — „eszköz”.

Az anya karjára ülteti gyermekét, körbeviszi a szobában, rámutat a falon függő képekre, és azt mondja: Csecse, csecse... — Beszéli tanítja a csecsemőt, de nemcsak egy szót tanít meg vele, hanem ezt a fogalmat — a szép fogalmát — hozzáköti egy érzékelhető, a lakás falán függő — ilyen vagy olyan — képhez.

Könyvet vesz kezébe a kisgyerek, nem ismeri a betűket, nem érti a szöveget, de igenis érzékeli a papír minőségét, a szöveg és a fehér háttér arányát, a színes illusztrációkat, egyszóval a könyv egész formavilágát. Könyvet, talán egy irodalmi értékű alkotást tart a kezében, de annak *nem gondolati-fogalmi tartalma hat*

rá elsősorban, hanem esztétikai-képzőművészeti jelentése. A gyermekkönyvek illusztrálása, a gyermekkönyvek egész esztétikai megjelenése a *látási kultúra*, a képzőművészeti közgondolkodás kialakításának, az ún. esztétikai nevelésnek igen fontos része.

A könyvvel bánó könyvtárosok, könyvárusok, szülők reagálása a gyermekkönyvek illusztrációival kapcsolatban általában két véglet körül csomósodik. Vagy föl sem figyelnek a gyerekek kezébe kerülő könyvek tárgyi-esztétikai megjelenésére, vagy kizárólag a könyv külső megjelenését nézik: a könyv egészének



Reich Károly címlapterve

értékét azonosítják azzal a köntössel, amibe a kiadó és a nyomda a gondolatot felöltöztette.

Milyen összetevők alkotják a könyv formai megjelenését? Mire érdemes figyelni, ha könyvet adunk a gyerekek kezébe? Mitől függ egy gyerekkönyv kiállításának esztétikai minősége?

A könyvnek mérete és anyaga van. A *könyv tartós használati cikk*. A könyv tehát legyen olvasható, kézben tartható, polcra helyezhető. A túlméretezett, vékony, de albumalakú gyerekkönyvek — kiállításuk lehet bármily szép — a könyv alapfunkcióját sértik. Őszintén szólva, nem is nagyon szeretik a gyerekek ezeket a könyveket. A papír minőségének, a könyv táblájának olyannak kell lennie, hogy bírja a használatot. A könyv legyen kinyitható, nehezen rongyolódó, az ujjnyomokat békésen tűrő.

Formai megjelenését a könyv a nyomdában kapja. Nem hiába mondta már Kosztolányi olyan tisztelettel: „Betűszedő úr, gondolat bábája!” A pusztai nyomdai munka is műtárgyat hoz létre. A tipográfia, a könyvcsinálás művészete az ipari formatervezés egyik ága. A könyvnyomtatás az iparművészetnek az a területe, ahol az újkori tömegtermelés, a szériagyártás először jelentkezett.

A nyomdában három munkafolyamaton megy keresztül a könyv. Ezek: a szedés, a nyomás és a kötés. Mindegyik hozzáadja a maga eszközeit a szép könyv megszületéséhez. A betű alakja, mérete és típusa maga is vizuális élményt kiváltó kép. Valamely szöveg az első pillantásra — egyetlen szó elolvasása nélkül is — jelent valamit a szemnek. A színes, nyomtatott felület, a tükör és a fehér papír, az alap egymáshoz való viszonya, aránya olyan, mint egy párbeszéd két mondata. Más betűtípust kíván a vers és mást a próza. Más hangulata van a dölt és az álló betűnek. Mást jelent a kövér és a sovány betű. A nyomási eljárások is igen változatosak. A nagy példányszámban készülő gyerekkönyveknél az a legfontosabb, hogy az ötven- vagy százazredik példány is olyan legyen, mint az első. Az okos, modern, automata nyomdagépek szinte lehetetlennek látszó feladatokat is meg tudnak oldani, például a színes képek tökéletes sokszorosítását. A kinyomtatott ívek aztán átkerülnek a kötészetbe, ott hajtogatják, rendezik és könyvvé illesztik őket. Itt kapja meg a könyv végleges formáját.

A könyvnek, ennek a gépi úton előállított, nagy példányszámban sokszorosított produktumnak *önmagában is van képzőművészeti jelentése*. Hát még ha tervezője a tárgy tudatos képi megformálására is törekszik! Ha egy képzőmű-

vész — festő vagy grafikus — a maga tehetségét is a könyv képi megjelenésének a szolgálatába állítja! *A könyv illusztráció nélkül is műtárgy. Azzal együtt: kétszeresen az.*

Amióta könyvet adnak ki, illusztráció is mindig szerepel a lapokon. Sőt előbb-valószínűleg meg a képek (fametszetek) nyomtatás útján való sokszorosítása, mint Gutenberg találmánya, a mozgatható betűtípus. Az illusztráció elősegítheti a szöveg, az alpmű, az irodalmi alkotás megértését, befogadását (persze meg is kötheti, a gondolkodást rossz irányba is viheti). Emellett az illusztrációnak önálló képzőművészeti értéke van, a képi látást elmélyítheti (persze el is ronthatja, helytelen képzőművészeti „elvárásokat” alakíthat ki).

A gyerekkönyvek illusztrációi terén a végletek könnyen bemérhetők. Vannak képszegény, sőt kép nélküli, pusztai betűtengerből álló könyvek. S vannak könyvek, amelyekben a kép fölébe nő a szövegnek, az irodalmi alkotást, melyet tulajdonképpen szolgáltnia kellene, elnyomja az illusztráció. A gyerekek valójában egyiket sem szeretik. *Szöveg és kép lehetséges optimális aránya* a szép gyerekkönyv megvalósulásának egyik feltétele.

Irodalom és illusztráció, szöveg és kép viszonya sokféle lehet. Bizonyos leegyszerűsítéssel az alapformák, a stílusok, a lehetséges megoldások három magatartás körül csoportosíthatók.

Vannak illusztrációk, amelyeket a nyersfordításhoz lehetne leginkább hasonlítani. „Egy az egyben” átteszik a szöveget rajzi eszközökkel a papírra. Ezeket a rajzokat az embernek mind a tíz ujjja látszik, a virág szíromlevelei megolvashatók. Különösen az ifjúsági regények lapjain botlunk ebbe a megoldásba. Sajnálatos, hogy éppen abban az életkorban, amikor még kialakulóban van a gyerek önálló ízlése, e lapok a *naturalizmus irányába* tolják el az igényeket: a nézőben azt a követelményt támasztják, hogy a képzőművészet feladata a természet másolása.

Ezzel az illusztráció-típussal lényegében rokon az a megoldás, amelynél a grafikus az eredeti gyerekrajzok stílusát akarja utánozni. Ez is naturalizmus, csak egy másfajta, stilizált természetelvűség. A gyereknéző hamar átlát a színt: észreveszi, hogy ezek a rajzok utánzatok, a felnőtt selypítései, mesterséges sutaságai, és félretolja a könyvet.

Néha az is előfordul, hogy a rajzok — gyakran igen kiváló lapok — jóformán semmi kapcsolatot sem tartanak az irodalmi szöveggel, melyet kísérnek. Ha az előbbi megoldást a nyersfordításhoz hasonlítottuk, akkor ezt olyan szabad át-

költésnek nevezhetnénk, ahol a fordítás — mint az ismert Karinthy-paródiában — már nem is emlékeztet az alpműre. Csak a könyv kötése, a vékony cérnaszál tartja össze a szöveget és a könyvbeli illusztrációkat. Természetesen így is születet egészen kiváló rajz, de ezt már aligha nevezhetjük illusztrációnak.

Kép és szöveg lehető legharmonikusabb kapcsolata az, aminél az *irodalmi mű és az illusztráció között a tartalmi és a hangulati kapcsolat* egyaránt föllelhető. A művész nem mond le az önálló képi látásról, szuverén tehetségéről, de nem is szakad el az irodalmi szövegtől. Rajzos meditációnak, a szöveg vizuális értelmezésének, látható-érzékkelhető képi gondolkodásnak lehetne talán nevezni ezt a megoldást. Babits Mihály *Költészet és előadóművészet* című tanulmányában, melyet Ödry Árpád előadóestjén mondott el 1918-ban, a jó előadóművészt az igazi illusztrátorhoz hasonlította. Fordítsuk meg a képet: a jó illusztrátor olyan, mint az igazi előadóművész. „Aki egy könyvhöz a képeket rajzolja — mondja Babits —, nem akarja éppen *ugyanazt* mondani, mint az, aki megírta: ugyanazt a képpel, amit az író mondott a szavakkal. Mert a kép és szó közt nincs meg az a párhuzamosság, ami például a különböző nyelvek között mégis megvan. A kép nemcsak *más módon* fejezi ki a mondanivalóját, hanem egészen *mást* tud kifejezni a valóságból, mint a szavak... Így a jó illusztrátor azt a kész és szerves műalkotást, amit az írótól kapott, úgy egészíti ki képeivel, hogy avval együtt, amit ő ad hozzá, *egy másik kész és szerves művet alkotson*. Persze ez az új mű más természetű lesz, mint a régi volt; nem is tisztán irodalmi mű és nem is egészen és csupán az író intenciói szerinti.”

Volna még ezen kívül a gyerekkönyvek illusztrációjának valami külön sajátosságuk? Nyilvánvalóan csak annyira, amennyire a gyerekirodalomnak is vannak — az irodalom egységén és egészén belül — egyéni vonásai. Ezek azonban nem a művészet természetéből, hanem az olvasó, a néző, a befogadó, a közönség életkori sajátosságaiból következnek s többnyire pszichikai motívumok. Mindenekelőtt az, hogy a gyereknéző — ha lehet — még igényesebb megoldásokat, magasabb minőséget kíván, mint amilyen egy adott kor képzőművészeti átlaga. Hisz a világról való ismereteit a gyerek elsősorban képi úton szerzi meg. Az ember és a környezet viszonyát először a *vizuális benyomások alakítják ki*. Hogy később *mit tart majd szépnek, az sokban attól a képi kultúrától függ, amely az olvasás-kor előtt már körülvette*.



Reich Károly

A magyar gyerekkönyvek illusztrációi — hála a Móra Kiadó gondosságának — általában igen magas színvonalúak. Kiváló festőművészek (pl. *Bartha László, Szántó Pirokska*) szívesen vállalkoznak arra, hogy gyerekeknek szóló könyveket képeikkel kísérjék. S maga a Móra Könyvkiadó is a legkiválóbb grafikusművészeinket (pl. *Kass Jánost, Reich Károlyt, Würtz Ádámot*) igyekszik megnyerni a gyerekkönyvek illusztrálására. Persze alkat és feladat, tehetség és kíváncsi találgatásból különféle megoldások születnek, s a legkiválóbb grafikusok műhelyéből is eltérő értékű lapok kerülnek ki. Amennyire telitalálat pl. *Kass* rajzosorozata *Gárdonyi Cifra mese* című kötetéhez, annyira aprólékosak Móra *Aranyszőrű bárányához* készült korai lapjai. Mórát — úgy látszik — Reichnek is nehéz rajzokkal kísérnie, viszont annál inkább otthon van pl. a *Népek meséi* sorozatban megjelent *A bőbeszédű teknősbéka* távoli, óceáni meséket tartalmazó képi világában. Würtz is megmarad az illusztráció „hagyományos” keretei között, amikor pl. *Fekete István Ballagó időjéhez* készít rajzokat; ám színes és képzeletmozgató rajzokat illető *Áprily Lajos Fegyvertelen vadász* címmel egybegyűjtött „gyermekversei” mellé.

Van, amikor egészen kiváló alkotók, jeles művészek sem találnak bele a gyerekkönyvek illusztrációs világába. Lehet például nemes baráti gesztusnak nevezni, hogy *Orosz János* rajzosorozatát ad *Csoóri Sándor Lekvárcirkusz* című gyerekkönyv-kötetéhez, ám a tónus nélküli sötét képek s a fekete szín utolsó rá-

nyemásával kapott átfedések a színes foltok széleinél — örömele né teszik a képeket. *Bálint Endre* művészetét sem kell bizonyítani. Nagyszerű „felnőtt” illusztrációs tehetségét számos könyv — többek között egy francia nyelvű képes biblia — bizonyítja. Mándy Stefánia *A cinóberpiros madár* című kötetéhez készült stilizált, a gyerekrajzok visszaadására törekvő lapjai azonban a kis nézőre nem hatnak elég megszélesítő erővel.

Ugyanakkor az is előfordul, hogy valaki, aki csak gyerekkönyveket illusztrál s a festőművész bejegyzett rangjára nem tart igényt, a gyerekkönyv-illusztráció műfajában egészen kiváló alkot. Ahogy költő is van (igaz, elég ritka), akinek hiányzik felnőtt lírája, de jó verseket ír a gyerekeknek. Ezért többnek, mint pusztán szerencsés talákozásnak nevezhető, hogy *Gazdag Erzsébet* könyveit *Lukács Katónak* a szöveghez harmonikusan illeszkedő rajzai kísérik.

Milyen irányban gazdagodhatna még a magyar gyerekkönyv-illusztráció? Mit várna a könyvkiadástól és az ifjúságnak szóló irodalomtól és, aki a képi kultúrát fejlesztő könyveket szeretne a gyerekek kezébe adni?

Mindenekelőtt *száműzni kellene* végképp, ami silány és igénytelen. A földhözragadt naturalizmust az ifjúsági regények egy részéből és a nagy példányszámú ifjúsági lapokból. A folytatásos képregény önmagában nem rossz. (Ki ne emlékezne, ha látta például a régi Pesti Hírlap mellékletében, az „Adamson úr” rajzokra? És mennyi szellem, bűbáj, humor van Jean Effel biblia-parafrázisaiban!) Nem a műfajjal van tehát baj, hanem annak igénytelen művelésével. A megfelelő technikai tudás nélküli, szellemtelen, a művészetnél helytelen elvárásokat kifejező rajzokkal.

A gyerekekhez közelebb áll az elvonatkoztatás, az áttételes képi látásmód, mint azt általában gondolnánk. Néha a bonyolultnak látszótt hamarabb fölfogják, mint az agyonmagyarázott, szájbarrágott jelenséget. Maguk az eredeti gyerekrajzok is ezt bizonyítják. Ezeknek magasabb fokra emelt, a felnőtt művész tudásával kiegészített s egyéni tehetséggel gazdagított stílus áll a gyerekekhez talán a legközelebb. Am meg lehetne kísérelni talán azt is, hogy valódi, egészen eredeti, *gyerekkéztől származó rajzokat* illesszünk a szöveg mellé. Nem hiszem, hogy kisebbitené ez a művészek presztízsét; a gyerekkönyv-illusztrációt viszont föltétlenül gazdagítaná.

Messzire vezető, tág asszociációs tartalma van a bábművészetnek. Vannak könyvek (pl. Arany: *A fülemile*, Bálint Ágnes: *Mazsola-sorozat*), amelyeket bábkorról készült fotók illusztrálnak. Talán

tovább járható s szélesíthető ez az út. A fotóművészetet is aktívabban lehetne bevonni a gyerekkönyvkiadásba. A fényképek egyre növekvő száma vesz körül bennünket. A fotózás nemcsak leszoktat a látásról, hanem — ha igényesen csinálják — meg is tud tanítani rá. A jó — akár fekete-fehér — fénykép rányitja a szemet néhány olyan értékre (pl. képképvágás, kompozíció, témaválasztás), aminek az általános képzőművészeti kultúra is hasznát látja.

Érdekes hatást kelt, amikor egy mai könyvben régi képeket találunk. Több ez, mint archaizálás. Nemcsak arról van szó, hogy a múltról valló történetet annak a kornak a stílusában illusztrálja a mai művész, amelyben az esemény lejátszódik, vagy amelyikben írták, hanem arról is, hogy a régi (vagy akár mai) témájú szöveg mellé legyen bátorságunk odatenni a valóban régi illusztrációt. Ha valami nagyon, „originálisan” naturalista vagy romantikus, ma már szinte absztraktnak hat.

Általában az a fajta illusztráció látszik „korszerűnek”, amely nem passzív élvezőre, hanem *cselekvő befogadóra* számít. A rajz szólítsa meg a fiatal nézőt, *indítsa el gondolatait*, mozgassa meg képzeletét. Jó volna, ha a néző nemcsak gyönyörködne a gyerekkönyvek illusztrációiban, hanem ha maga is kedvet kapna a rajzolásra. Az illusztráció bátorítson kézbevenni a ceruzát, adjon kedvet a kiegészítésre, ébressze föl a szunnyadó fantáziát. A dolog a kifestőkönyvekkel és *A kis rajzoló*-féle kiadványokkal már elkezdődött. Csak épp azt nem tudom, hogy jó irányban-e. Ugyanis helyes cél-e, a „könyvben levő minták alapján könnyen megtanítani rajzolni”? Valóban az kell-e: „egyszerűbbé tenni a munkát”, a bonyolultat szimplifikálni, vagy a bonyolultat bonyolultnak látni és láttatni? S jó tanács-e a rajzoláshoz: „először halványan, grafitceruzával vázold fel a rajzod befoglaló formáját... Amikor meggyőződted, hogy helyesen vázoltad fel az ábrát és a belső vonalak is megfelelnek az arányoknak, térjél rá a határozott, vastag vonalak kihúzására...”? Lehetőség, hogy éppen a nyers naturalizmusra szoktatunk vele.

Ezek a kérdések persze már messzebbre vezetnek: az általános rajzoktatás, a *vizuális kultúra fejlesztésének* problémájához. Ettől a nagyobb, szélesebb, átfogóbb és bonyolultabb ügytől azonban a gyerekkönyvek illusztrációi sem választhatók el. A gyerekkönyv külső megjelenése és belső rajzai, a könyv képi szépsége egyszerre része az írói gondolat hatásának és a formai-képzőművészeti kultúra alakulásának.

T ü s k é s T i b o r

Budapesti gyermekkönyvtárosok és olvasók véleménye a „Kincskereső”-ről

Az olvasóvá válás, az irodalommal való kapcsolatteremtés: folyamat. Az olvasóvá nevelés folyamatában a könyvek mellett nélkülözhetetlen a folyóiratok olvasása is. Elsősorban az irodalmi folyóiratokra gondolunk, amelyek az irodalmi élet műhelyei. A folyóiratban olvasott vers verseskötet olvasására inspirál, a regényből közölt részlet a regény vagy a szerző más művének elolvasására, megvásárlására készítet. Az irodalmi folyóirat kitárja a gyermekek számára az irodalom kapuját, fontos ízlés- és tudatformáló szerepet tölt be. E hatóerőt érezték meg azok a nagytekintélyű testületek, a gyermekirodalom és a nevelés szakértői is, akik életre segítették a *Kincskereső* c. irodalmi folyóiratot.

Ha visszapillantunk irodalmi hagyományainkra, láthatjuk, hogy a haladó mozgalmaknak, melyek társadalmi vagy ideológiai átalakulást, fejlődést tűztek ki célul, mindig megvolt a maguk sajtó fóruma, folyóirata. Gondoljunk a Nyugatra vagy a gyermekirodalom nagy mestereire: Benedek Elek, Pósa Lajos, Sebők Zsigmond, Tamási Áron, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc és még mások tevékenységére s a gyermekirodalmi folyóiratok jó hagyományaira, melyek követése napjainkban is hasznos lehet. A rangos írók által szerkesztett folyóiratok a gyermekeket könyv olvasásra és az írók megbecsülésére nevelték. Magas művészi fokon, a gyermekeket mindig megbecsülve formálták a jövő olvasóit, neveltek igényes közönséget az irodalomnak. Móricz Zsigmond ezt vallotta: „Gyermekek számára valóban csak a legnemesebb és legbölcsebb íróknak volna szabad írni...” A századfordulón és a század elején csakugyan az irodalom jelesei szóltak a gyermekekhez. Folyóiratokat hoztak létre: Az *Én Újságom*-at és a *Jó Pajtás*-t. E lapok köré kiváló írók csoportosultak, és az olvasók által megszeretett művek a folytatásos közlés után a siker hatására könyv alakban is megjelentek. A gyermeklapok eredeti alkotásokat közöltek. Közvetlen hangon leveleztek az olvasókkal, s rendszeresen ajánlottak elolvasásra könyveket is. Sebők Zsigmond *Dörmögő Dörmötör*-je is folyóirat hasábjairól lépett át a könyvbe. A folyóiratok szerkesztői között rangos írók voltak, akik a gyermeki ízlés pallérozására nagy írókat is igyekeztek munkatársnak megnyerni. Így akarták biztosítani, hogy valóban nemes szellemi kincsek jussanak a gyermekeknek.

Az 1945-ös nagy társadalmi átalakulás elsősorban a szocialista szellemű ifjúsági mozgalom szervezését és akcióit segítő mozgalmi jellegű folyóiratok születésének kedvezett. Mellettük nagy szükség lett volna irodalmi folyóirat létrehozására is, ám ez sokáig késett. A gyermekirodalom fehér foltjai, a *Jelenkor*-ban folyó viták, a szegényes gyermeksjátó, a gyermekirodalom esztétikai folyóiratának hiánya és az a társadalmi és politikai igény, hogy a gyermekeket nagyobb arányban neveljük olvasóvá, gyermekeknek szóló irodalmi folyóirat létrehozását tette szükségessé.



Hegedűs András főiskolai tanár, a *Kincskereső* főszerkesztője könyvtárosok körében

Így jött létre a *Kincskereső*. Mi, gyermekkönyvtárosok különösen örülünk e régen várt folyóiratnak, hiszen az olvasásra nevelést nem lehet elég korán kezdeni. Ezt vallja az *Olvasó népert* mozgalom is, amelynek jegyében a lap megszületett. A Kincskereső irodalomesztétikai mércéjét magasra helyezte: a klasszikusok megismertetésével, megszerettetésével kívánja előkészíteni a gyermekeket a mai irodalmi művek befogadására, abból kiindulva, hogy az ízlést csak művészi alkotásokkal lehet formálni, művelni. Az első öt szám már megfelelő képet ad arról, hogyan tükröződnek ezek az alapelvek a lap tartalmában. A folyóirat címlapja színes, szimbolikus rajz díszíti: a hajó, mely nemes gondolatok, szellemi kincsek felfedezésére hivatott szállítani a tíz éven felüli kis utasokat. Havonta két ív terjedelemben jelenik meg a Szegei Tanárképző Főiskola kiadványaként. Nagy írók gondolatait, aforizmáit, bölcs megállapításait idézi (Németh László, Gorkij stb.). Változatos a versanyaga. A klasszikusok mellett bőven válogat ma is élő költők műveiből (Weöres, Zelk, Tamkó Sirtó Károly stb.). Érdekes kísérlet a 2. számban közölt Jékely vers, a *Régi kezek idézése*, melynek születését, keletkezését is ismerteti a lap. Hasonlóan kitűnő szerkesztési elképzelést tükröz a *Tű* című Váci vers elemzése a *Miért tetszik?* rovatban. A harmadik számban Szabó Magda írása ugyancsak a versek megszerettetését segíti.

Az irodalmi folyóirat tanulmányai, elbeszélései között is sok érdekességet találunk a kis olvasók. Ilyen tanulmány az első számban Hegedűs Andrásé: *Gárdonyi Géza az Egri csillagok fényében* (70 éve jelent meg a regény), és kitűnő elbeszélés Lázár Ervin *A fába szorult hernyó és Ödönke és a tizemeletes* című modern hangvételű írása. A Kincskereső részleteket is közöl regényekből: Takáts Gyula: *Vitorlás a berken* és Gyurkovics Tibor: *Rikiki* c. művéből. (Azóta mindkét könyv megjelent, bár erről a folyóirat — sajnos — nem adott előzetesen tájékoztatást.)

Karátson Gábor írásának segítségével „belépünk a képbe”, és megismerünk egy régi kínai legendát, ezen keresztül a kínai festészet egyik nagy alakját és annak alkotását. A második számban e szerző *Vonalak a térben* c. írását találjuk. A szerkesztők Kosztolányi Dezső: *Édesanyánk — édes anyanyelvünk* c. írásának közrebocsátásával hívják fel az olvasók figyelmét az anyanyelv szeretetére. Hasznos sorozat Fakan Balázsé, a *Hogyan készül a film?* Kár, hogy nem elég közérthető a stílusa, s ez bizonyára az elkerülhetetlen szakkifejezésekből is adódik. A komoly zene megértését és megszeretését segítik Apor Judit írásai és a kották, amelyek valamennyi számban megtalálhatók. (Bárdos trefás kánonja, *Dalmütelefon*, *Tanács fiatal muzsikuskoknak* *Schumanntól*, *Emlékezés Bartókra*, *Nagy emberek vallomásai a zenéről*.)

A népzene, népdalgyűjtés fontosságát és technikáját ismertetik Vikár László írásai a *Zöld erdőben, zöld mezőben...* sorozatban (Volgai nyelvokonainkról. Népdalgyűjtés a tatárok földjén, A homoród-völgyi gyűjtés stb.).

A folyóiratból a vidámság, humor sem hiányzik. Nyelvtörő mondókák, találós kérdések, búvészkedések, humoros írások gondoskodnak erről.

Végeredményben az első számok átnézése után kedvező kép alakult ki bennünk, s éppen ezért szeretnénk, ha a *Kincskereső* nagy példányszámú, országszerte elérhető, hosszú életű folyóirattá válnék, magas művészi célkitűzéseinek megvalósításával egyre több és értékesebb kincset juttatna olvasóihoz, a gyermekekhez, kiknek Goethe szavaival „a legjobb is csak elég jó”. Ehhez kívánunk hozzájárulni a legérdekesebb könyvtárosi és olvasói vélemények közreadásával, az érdeklődés felkeltésével. A Fővárosi Szabó Ervin hálózat gyermekkönyvtáraiban könyvtáranként gyűjtjük a könyvtárosok tapasztalatait és a gyermekolvasók egyéni véleményeit, javaslatait e folyóiratról. Ezek közül most is közrebocsátunk néhányat.

Ahogy a kispesti olvasók látják a Kincskeresőt

A 20. sz., I. ker., Szilágyi Dezső téri könyvtárban főleg 12 éves kortól kezdve olvassák, bár a 10 évesek is találhatnak benne olvasnivalót. A felsős tanulók iskolai munkájukhoz is jól felhasználják.

A kispesti gyermekrészleg olvasói érdekesen vallanak az új folyóiratról. Egy nyolcadikos fiú a 4. számban olvasta Tömörkény novelláját, az *Öreg embőr napáldozatja* címűt. Íme, a véleménye:

„Napáldozatja. A novellára is ez a szó jellemző, alkony. Minden öreg: a kutya, a varjú, az ember. Az élet alkonyán van mindegyik. Közel jár már a vég, s látszólag az embert már nem is érdeklí az élet. Unja is már magát, csak téblábol, üldögél, pipázik. Magában beszélget s a körülötte levő tárgyakhoz. Közönyös, és csak kis unokája érdekli, csak vele foglalkozik. Tömörkény István szép, lírai novellája nagyon megnyerte tetszésemet.”

Nyelcadikos lány véleménye:

„A Kincskereső nagyon választékos, jól összeállított folyóirat. A mi korosztályunknak szól és minket segít tanulmányaink megértésében és azok bővítésében. Az egyik számban pl. József Attila életéről és munkásságáról olvastam. Mindenki érdeklődésének megfelelően talál benne olvasnivalót. Régi és mai írók és költők műveit és életük egy-egy epizódját vagy teljes életét is megtalálhatjuk benne. Nekem különösképpen a folyóirat ismeretterjesztő része tetszik. Főleg Vikár László: Zöld erdőben, zöld mezőben c. cikke volt érdekes, amely a nyelv és zene rokonságáról számolt be. A cikk elolvasása után másképp hallgatom a rádiót. A Hogyan készül a film címmel az utolsó oldalon beszámolnak nekünk a »műhelytitkokról«, ez felettébb érdekes egy tanuló számára. Nagyon jó, hogy több művészeti ággal foglalkozik, így bárki a hozzá legközelebb állót kísérheti figyelemmel. Képes, illusztrációs szöveget is találunk (*Hogyan laktak az emberek*). A népdalok és a zene sokakat érdekel, így Schumann élete és jótanácsai mély benyomást keltenek bennem is. Jónak tartom, hogy a folyóiratban ugyanazon témát költő és író is feldolgozza, csupán más eszközökkel. (Gyurkovics Tibor és Gazdag Erzsébet.) Így összehasonlítást tudunk tenni. Szendrey Júlia élete, pályája sokakat érdekel, az érdeklődők az egyik lapban olvashatják is Júlia, Petőfi Sándornak írt verses levelét. Eddig sokat hallottunk róla, hogy Szendrey Júlia tehetséges író és költő volt, most ezzel a költeménnyel bizonyította ezt. Az élettörténeteket is szeretem olvasni, mert az embert arra készítetik, hogy tanuljon, ne éljen cél nélkül, tétlenségben, hanem tudjon lelkesedni valamiért s azt hajtsa végre.

Mikor először megláttam az újságot, nem nagy buzgósággal kezdtem lapozgatni, mivel külseje nem a legmegnyerőbb. A borítón egy hajót látunk, ami jelkép. Ez a jelkép kifejezi, hogy bebarangoljuk az irodalom, történelem még nem ismert részeit. De ezt csak akkor tudjuk meg, ha már elolvastuk az újságot. Szerintem a borító-lapon egy olyan szimbólumnak kellene lennie, ami már előre felkelti az olvasók érdeklődését. Nagyon boldog vagyok, hogy a mi számunkra is megjelent egy folyóirat, melynek elolvasásához nem kell nagy műveltség. Ajánlom minden felsőosztályos tanuló részére, hogy kísérje figyelemmel a Kincskereső további számaint.”

A Csepel-csillagtelepi olvasók véleménye

A Csepel-csillagtelepi gyermekkönyvtárosok megkérték kis olvasóikat, hogy figyelmesen olvassák el az eddig megjelent négy számot, és véleményüket írásban vagy szóban mondják el. Tíz olvasó „vallott” a Kincskeresőről. Magnószalagra vett véleményüket és a könyvtárosok értékeléseit Dudás Franciska, a 4. sz. gyermekkönyvtár vezetője az alábbi kérdések köré csoportosítva összegezte:

A folyóirat címe és külső megjelenése valamennyi gyermeket az azonos című Móra könyvre emlékezteti. Bár jónak, ötletesnek találták a címet, elhangzott olyan vélemény is, hogy „ha egy indiános könyv címét adták volna, talán érdekesebb lenne”. B. Natália olvasónk aggódik: „nem tudom, ha mindig ez a rajz lesz rajta, nem lesz-e majd unalmas?”. — F. Zsolt ugyancsak nem érti „miért rajzolnak egyforma hajókat a címlapra?”.

A folyóirat tartalmáról őszinte vélemények hangzottak el. Nyolcadik osztályos óravezető mondta a következőket:

„A verseket, mondjuk, szeretem, de valahogy amit Szabó Magda írt a versekről, azt nehezen olvastam el. Nem tudom, ki hogyan olvassa a verseket, de ha azokat így agyon kell boncolgatni, biztosan elmegy tőle a kedvem. Akkor már jobb volt a *Miért tetszik?* című rovatban a *Tű* című írás.” Hatodikos kislány olvasónk állítja, hogy a verses mondókat szereti, az „iskolás verseket nem”. T. Gabi, akiről tudjuk, hogy gyakran kölcsönöz versesköteteket, annak örülne, ha a Kincskeresőben olyan verseket olvashatna, amelyek ebben a folyóiratban jelentek meg először. — V. Károly olvasónkról viszont tudjuk, hogy nem tartozik a verskedvelők táborába. Mégis nagyon érdekesnek találta az egyik számban azt az írást, melyben a költő maga meséli el, hogyan született egyik verse: „nem is gondoltam volna, hogy négy szóból is lehet verset írni”.

Valamennyien szívesen fogadták a meséket, különösen azokat, amelyeket „el is lehet játszani”. Egyik pajtás az *Utak meséje* című íráshoz a következő észrevételt tette: „...erről nem tudom megmondani, hogy mese-e vagy sem. Az úttal beszélget egy legény, ilyen csak a mesében van. A mesékben azonban királyok, állatok vagy ördögök is szerepelnek, ebben nem. A legény míg vándorol az utakon, megöregszik, s nem tudja, hogy végig járta-e már az utakat. Én nem tudom megérteni, miért kell ezt tudnia?” — Ez a „kritika”, ahogy mondani szokás — telitalálat volt. Valóban meglepő, hogy a gyermekek mennyire megérik, ha az egyébként jó válogatások között gyengébb mű is akad.

Több olvasó kevesli a rejtvényeket. Szívesen olvasnának olyan ifjúsági regényeket folytatásban, melyek eddig még nem jelentek meg. Többen szeretnék, ha a kötelező olvasmányokról közölnének írásokat, mint például V. Károly mondta: „olyan érdekes történeteket, mint az Egri csillagokról olvastam, mert azt az irodalomórákon is jól tudnánk hasznosítani”. Hatodikos kislány, aki zenét is tanul, mondta a következőket: „Nagyon örültem, mikor kottát is találtam benne. Bartók Béláról, a tatár népdalgyűjtésről szóló írást el is olvastam. Csak az a baj, hogy sok olyan szót találok, amit nem értek.”

A folyóirat illusztrálásáról valamennyien elmondták: „Kár, hogy nem színes”. Szeretnék, ha a Deltára, a Kisdobosra hasonlítana, „de nem a Pajtásra, mert az már nagyon képes”. A rajzokat nem találták megfelelőnek: „nem értem ezeket” — mondta egyik olvasónk.

Bár még sorolhatnánk tovább a véleményüket, úgy gondoljuk, izelítőül ennyi is elég. Ha összefoglaljuk az elhangzott véleményeket, megállapíthatjuk, hogy valamennyi gyermeknek tetszik a Kincskereső, szívesen olvassák, magukénak érzik. Valamint azt is bizonyítják, hogy nemcsak a ma divatos kalandos könyvek, izgalmas krimik tudják a gyermekeket „megfogni”. „Ráéreznek” arra, ami érték, és azt befogadják. Ez számunkra, könyvtárosok számára is tanulságos. Figyelmeztetés, hogy az igazi, a nemes irodalmat olvassassuk, s mi magunk is ismerjük azt, mert a gyermek megérzi, ha a könyvtáros felületesen ajánl.

A gyermekek véleménye hasznos lehet e folyóirat szerkesztőinek is. Szeptember végén a csepeli gyermekkönyvtárosok könyvismertetésén jelen volt *Hegedűs András*, a „Legkedvesebb íróim” szerzője, a Kincskereső főszerkesztője. A tanácskozáson magáról meghallgatott véleményeket közölni fogja a Kincskereső is.

A 8. osztályba lépő Bodnár Natália magnószalagra mondott „kritikája” így szól: „Én a Kincskeresőből kettőt néztem végig. Az újság címe jó. Mindjárt a Móra könyvre gondolok. A külső lapja is jó, de nem tudom, ha mindig ez a hajó lesz rajta, nem lesz-e unalmas? A második számban volt fejtörő is. Ezeket én szeretem, de a harmadik számban már nem találtam. A rejtvényeket hiányolom, van a Kisdobosban, Pajtásban, Népszabadságban is. Elég sok a vers benne, ezt is szeretem, bár az is igaz, hogy többel már találkoztam más lapban. Például Zelk Zoltán: *Szabadság*, Simon István: *Április 4.* stb. Ez a része a Kincskeresőnek akkor lenne izgalmas, ha elsőnek közölnének benne verseket. Ilyesmi a véleményem a *Földrajzóra 2852-ben* című írásról is. Nem arról van szó, hogy nem tetszik, hiszen a *Tanár úr kérem* is kedvencem, de ezt máshol is el lehet olvasni. Érdekes lenne új ifjúsági könyveket először itt leírni és folytatásban olvashatnánk.”

Tegyünk többet a gyermekirodalomért

A közreadott tapasztalatok is bizonyítják, hogy a gyermekek olvasóvá nevelésében, a nemes irodalom megszeretésében milyen fontos szerepe lehet az irodalmi folyóiratnak. Azonban arra is ráirányítják a figyelmet, hogy még több és jobb műre lenne szükség! Több fórum kellene az íróknak, ahol gyermekekhez szólhatnának, és lehetőséget kell teremteni arra is, hogy a megjelent művekről ismertetések, kritikák jelenjenek meg. Gyermekirodalmi esztétikai folyóirat létrehozása is szükséges! Bízunk abban, hogy ez a régi kívánság valóra válik.

Benkőné Bartha Ilona



Szindbád születése

Krúdy Gyula Szindbád történeteinek filmrevitelle minden bizonnyal felkelti az olvasók figyelmét az író iránt, annál is inkább, mivel a film ezúttal nemcsak méltó az irodalmi alkotáshoz, de kimagasló mű is. A magyar filmgyártás történetében ritkán elért csúcspont egyike. E várható érdeklődésre számítva kértük meg Krúdy Zsuzsát, az író leányát, mondja el személyes emlékeit a Szindbád novellákkal kapcsolatban.

A millennium esztendejében, 1896-ban érkezett a fővárosba vidékről a 18 esztendő Krúdy Gyula. — Első novellája 14 éves korában jelent meg, s ettől kezdve lankadatlan szorgalommal és szenvedéllyel dolgozott. Szinte valamennyi újságnál, folyóiratnál jelentkezett írásival. Olyan lelkesen, lendületesen indult harcba a sikerért, hogy már rövid pesti tartózkodása után tudomásul vették a szakmabeliek: a nyurga ifjú meg akarja hódítani az irodalmi világot.

A *Hét bagoly* című regényében ő így vallott magáról:

Józsás úr ugyanis azon törekvő és fáradhatatlan írók közé tartozott, akik lehetőleg mindennap szeretik nyomtatásban látni a nevüket.

Ennek ellenére a tizes évek elejéig kellett várnia, míg országosan elismert íróvá vált. Az átütő sikert a Szindbád novellák és a Vörös postakocsi hozták meg számára. Első Szindbád kötete a *Szindbád ifjúsága* volt. (Bp. 1911, Nyugat. 193 l.) Sokan írtak kritikát a könyvről, többek között Palágyi Lajos is, akihez az alábbi levelet intézte:

Kedves Lajos,

hálával, köszönettel, boldogan küldöm Önnek üdvözetemet. Végre az első, komoly, szép és nemes írás megíratott szegény kis Szindbádomról. Hálataljesen gondolok Önre és kérem tartson meg továbbra is abban a megtisztelő jóakarásban, amely mai írásában oly nemesen nyilatkozott.

Bp., 1912. I. 13.

*Hive, szolgálja, barátja
Krúdy Gyula*

Szindbád alakját természetesen már előbb megalkotta. Szauder Józsefet idézem:

1906 és 1911 között, irodalmunk egyik leggazdagabb, legszínesebb lustrumában születik meg Szindbád, modern szépprózánk egyik legszebb, szimbolikus hőse és egyik legellentmondásosabb, álom és való közt lebegő írói magatartása.

Szép Ernő így lelkesedett:

Az a csodálatos, festhetetlen szín van Szindbád történeteiben, amely a régi fotográfiákon teszi nemesebbé az arcokat, amely ócska tükrökre lehel, megörzött selymeket illatosít, antik ékszernek köveit teszi gyöngvédeké és bánatosakká. Ahogy Szindbád mesél, gyengédebb és



érzékenyebb a muzsikás cigányok üveg-hangjainál...

Első kötetét a Francia kastély (1912), Szindbád utazásai (1912), Kárpáti kaland (1912), Szindbád. A feltámadás (1916) és Szindbád ifjúsága és szomorúsága (1917) követi. A legutóbbiban előszót is találhatunk:

Midőn új kiadásban látom újra régi hajósomat, elfog a kétség: vajjon így történt-e minden, mint az ifjúkor szemével láttam?

En már nem is emlékszem pontosan a dolgokra. Fiatal olvasóim a megmondható, hogy helyesen és igazságosan cselekedett-e Szindbád?

Menj, hajós, vitorláidra szívek vannak hímezve!

1917. Tavasz.

K. Gy.

A Szindbád megtérése csak nyolc esztendő múlva, 1925-ben látott napvilágot, s a következő három csak halála után:

a Szindbád ifjúsága és megtérése 1942-ben, a Purgatórium 1956-ban és a Szindbád 1957-ben.

Az 1957-ben Kozocsa Sándor gondozásában megjelent, kétkötetes Szindbád hét gyűjteményből, két regényből és az újabb Szindbád-történetekből tevődik össze. Az utóbbiak akkor jelentek meg először könyvalakban. Bár Kozocsa igen jó munkát végzett, ez a válogatás sem teljes, ami nem is csoda egy ilyen leírhatatlanul gazdag életmű esetében.

Krúdy, kinek Szindbád mellett Rezeda Kázmér, Nagybotos Viola, Ulrik, sőt

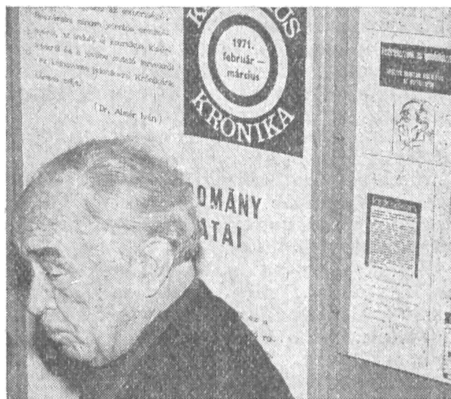
Szent Mihály is kedves hőse, álneve, élete végéig írt Szindbád novellákat. Ilyen volt legutolsó írása is, amelyet íróasztalán találtunk, s amely kötetben még nem jelent meg: *A szivalakú hölgy titka*.

Befejezésül álljanak itt Kozocsa Sándor szavai:

Krúdy Gyula irodalmunk legnagyobb emlékező írója. Ezeknek az emlékeknek olvasása színes álmokat hoz, végtelen örömet szerez; élénk varázsolja azt, ami elmúlt és amit mégis örökké visszavágyunk: az oly könnyen múltó ifjúságot.

K r ú d y Z s u z s a

AZ ÉLET ÉS TUDOMÁNY megindításának negyedszázados jubileuma alkalmából kiállítást rendezett a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár propaganda osztálya és a lap szerkesztője a könyvtár előcsarnokában. Fenyő Béla főszerkesztő megnyitó beszédében elmondotta, hogy a népszerű-tudományos lapok között ez a világ egyetlen hetilapja, amely egyaránt közöl természet- és társadalomtudományi cikkeket. Valamennyi rétegnek szól, arra törekszik, hogy mindenki megértse, aki általános iskolai végzettséggel rendelkezik. Cikkirói között a legjobb szakemberek találhatók, akik egyben a legjobb tudománynépszerűsítők is. Az Élet és Tudomány hetenként 137 000 példányban jelenik meg, ebből 13 600 példány külföldi előfizetőknek jut. A reprezentatív mérési adatok szerint az előfizetők táborának 21,8%-a fizikai dolgozó, 36,4%-a értelmiségi munkakört tölt be, a tanulók aránya pedig 10,5%.



Öveges professzor a kiállításon



Fenyő Béla, az Élet és Tudomány főszerkesztője megnyitja a kiállítást

A kiállítás megnyitására megjelentek a régi és új szerkesztő bizottsági tagok is, az állandó szerzők közül olyan ismert tudománynépszerűsítők, mint pl. Öveges József, Jantsky Pál, Tanagl Harald, Hédervári Péter, Futó József. A lap fejlődését és életét bemutató tablók és tárlók anyagának kiválasztásában és elrendezésében az a szempont vezette a kiállítás összeállítóit, hogy az is megismerhesse az Élet és Tudományt, aki eddig nem olvasta. Ezért az állandó rovatokat bemutató tablókról a rovatvezetők szinte közvetlenül szólnak a kiállítás nézőihez. Az állandó rovatokat, valamint a testvér lapokat és a lap legfontosabb statisztikai adatait nyolc tabló ismerteti. A többi húsz azokat a tudományágakat igyekszik bemutatni, amelyekkel a lap foglalkozik. Külön vitrint kapott az Élet és Tudomány 1946. dec. 1-i, első száma a lap előzményeivel (Garasostár, Fillértár, Orvostár, Magyarország és a Nagyvilág, Új Magyar Múzeum, Érdekes Újság, Vasárnapi Újság stb.) együtt. Ugyancsak külön tárlóban helyezték el a lap szerkesztőinek, szerzőinek, szerkesztő bizottsági tagjainak könyveiből válogatott összeállítást is. (K. Cs.)

Irodalmi arcképek két példaadó esszékötetben

Keresztury Dezső *Örökség* című magyar író-arcképeivel és Németh G. Béla *Mű és személyiség* című irodalmi tanulmányával két példaadó esszékötet került elénk, melyek az átlagtermésből messze kimagaslanak. A két irodalomtörténész közül az egyik, Keresztury Dezső az idősebb nemzedék tagja, míg a másik, Németh G. Béla legalább három évtizeddel fiatalabb. De mindkettő meggyezik abban, hogy nemcsak alapos tárgyi és metodikai tudással rendelkezik, hanem egyszersmind a művész-tudós típusát testesíti meg. S mint ilyenek nem méltatlan utódai Gyulai Pál — Péterfy Jenő — Riedl Frigyes múlt századvégi és századeleji körének.

Keresztury Dezső Örökség című kötetnek anyaga műfaji tekintetben elég változatos. A kutatás új eredményeit új összefüggésükben megmutató pályaképek mellett olyan műhelytanulmány is akad benne, amelyik egy kiemelkedő és igen sokrétű írói életmű egészére egyetlen alkotás elemzésével mutat rá. Van a kötetben sommás összefoglalás, a legfontosabbnak érzett vonásokat rögzítő vázlat, megszabott terjedelmű, alkalmi tiszteletadás is. De valamilyen módon mindegyik írói arckép vagy arcképvázlat.

Keresztury Zrínyi Miklóssal, a költővel kezdi kötetét, és bizonyos újabb Zrínyi-interpretációkkal szemben helyesen állapítja meg, hogy eposza, a *Zrínyiász* az ellenreformáció szellemében fogant. Kimondja, hogy itt a lélek újra visszatekért a metafizikához, a nagy vallásos inspirációhoz.

A Festicus György és a magyar irodalom című esszé az Irodalomtörténeti Társaság keszthelyi vándorgyűlésének megnyitójaként hangzott el, és méltó helyére állította Berzsenyi barátját. *Berzsenyiről* szólva joggal állapítja meg, hogy aki maradi falusi emberként, a lojális nemesi reakció híveként akarja bemutatni, legalább annyi érvet hozhat fel tételének igazsága mellett, mint aki a haladás, a nemesi felvilágosodás, a korai reformkor jelentős személyiségei közt kijelölni helyét.

Kemény Zsigmondról az Özvegy és leánya regénye kapcsán rajzolt képet Keresztury. Kemény, úgymond, a nehézkes, kiegyensúlyozatlan, problematikus természetek közé tartozott, aki a külső élet sikertelenségei után szívesen keresett és talált vigasztalódást az értelem és képzelet világában.

Arany Jánosról több munkája is van szerzőnknek, a Magyar Szemle kiskönyvtárának egyik füzetétől a legutóbb megjelent Arany-monográfiáig. Itt egész Arany-szemléletének tömör összefoglalását adja. A költő fia címmel Arany Lászlóról rajzol képet, akiről megállapítja, hogy forró közéleti érdeklődésű, magát nemzetének szolgálatára rendelő moralista volt, természetes, hogy boldogtalanul és reménytelenül szállt sirba. Schöpplin Aladárt akként méltatja, mint akinek tanulmányaiban megvan a modern irodalomszociológia, alkotáslélektan, stilsztika igen sok, lényeges szempontja.

Ady Endréről három tanulmány is szól. Halálának 25. évfordulóján még úgy látja, hogy az elfogult hódolatnak túlzása abból a pokolból, ahová ellenfelei taszították, most már egy új vallás oltárára ragadja fel. Ez kötelességünkke teszi, hogy halandó ember voltában, hibáinak és erőnyeinek egységében szemléljük őt. Elhanyagolt nép, romlott és idegen elemekkel felhígult értelmiség, meghasonlott közszellem, kihagyó öntudat, az ősi tájékozódó és vezető ösztön bizonytalanná válása, s mindezek következtében a magyarság értelem és cél nélküli önfeláldozása: ezek Adynak a kor ellen emelt vádpontjai. Ami igazán hatott és hat Adyból, az életérzése, világszemlélete s elsősorban a magyarságról való víziója és tanítása. Vannak, akik a magyar önismert legmélyebb forrásának nevezik. Bizonyos, hogy az elmúlt negyedszázad magyar önszemléletét döntően befolyásolta.

Szép, szubjektív melegségű mesteréről, *Horváth Jánosról* rajzolt portréja. *Babits Mihályról* szóló könyvnyi terjedelmű esszéje, mely eredetileg a Magyar klasszikusok bevezetője volt, egész tanulmányt érdemelne. Keresztury itt megkísérelte, hogy Babits hatalmas alakját közel hozza

a mai emberekhez, és hogy a mai olvasót ráébredesse Babits nagyságára.

Műveltsége, állapítja meg, túlságosan sokrétű, gondolkodása túlságosan elemző, kételye túlságosan is erős volt ahhoz, hogy bármiféle tételes hit- vagy eszmerendszert fenntartás nélkül a magáévá tehetett volna. Az ellentmondásokat tehát, amennyiben — természetének megfelelően — nem hagyta őket nyitva, nagyrészt csak az értelem és a művészet, a gondolat és az ábrázolás síkjában oldotta fel. Ezért kellett szükségyszerűen annál inkább eltávolodnia a valóság ellentmondó hullámverésétől, mentől inkább kívánta döntésekre kényszeríteni a gyakorlat, s mentől jobban vágyott arra, hogy elvi tisztasággal fogalmazza meg a maga helyét, szerepét és felfogását. 1919 után ez az érületi-világnézeti magatartás szembeállította Babitsot az ellenforradalommal, de egyre jobban eltávolította a baloldaltól is, a polgári radikalizmus és a marxizmus híveitől egyaránt.

Keresztury, aki a mártír írókról egész antológiát szerkesztett, igen meleg, élet-hű emlékezésekkel zárja kötetét. Emlékezései Papp Károlyról, Szerb Antalról és Radnóti Miklósról szólnak.

Németh G. Béla Mű és személyiség című kötete egyaránt megkap gazdagságával és mélységével. Arcok és pályák c. portréi közül az Arany Jánosról rajzolt kép egyike a legmélyebbeknek irodalmunkban. Egykor Riedl írta, hogy Arany költészetét a demokrácia hulláma emeli és ő maga a magyar paraszt a lángelme fokán. Arany Németh G. Béla szerint sem volt forradalmár, de a francia forradalom vonzásában bontakozott ki s egész szívvel hitte, akarta a demokráciát.

Arany Lászlóról írta Németh talán legszubjektívebb esszéjét. Nem értünk ugyan egyet vele abban, hogy az 1850-es évek nagy nemzedékének végzetes tévedése a nemzeti és a nemzetiségi kérdés nemesi szempontú, hamis megítélése. Hiszen ez már Kossuth Lajosnak is dilemmája volt. A probléma azonban később Tisza Kálmán és javarészt korrupt elemekből összeverődött, profit-éhes, erkölcsöt, progressziót és műveltséget hírből is alig ismerő pártja és annak demagóg ellenzéke alatt mérgesedett el, amint a nemesség átalakulása nyugati polgársággá is illúzióknak bizonyult. Hazánk félféudális jellegű, demokrácia ellenes, junker államhá-

vált a negyvennyolcas alkotmány liberális gyakorlatának megvalósítása helyett.

Arany László magával hozta atyja nagy nemzedékének azt a mély hitét és tanítását, hogy nemzete boldogulása nélkül az egyéné, ha tisztességes, vajmi keveset ér. Látszat csupán. Ő is aranykort szeretett volna deríteni népére, de illúzióvesztett, kötelességét reménytelenül teljesítő magyar lett puritán egyszerűséggel, nagy morális szenvedéllyel és őszinte erkölcsi idealizmussal. Macaulay szavai illettek rá: „Nem szerette a forradalmakat, mint ahogy nem szerette az ellenforradalmakat.” A nemességnek polgárosulásra való ösztönzése s e polgárosodás vágyától fűtött heves kritikája volt nála az uralkodó elem. Ez párosult benne azzal a reménységgel és kívánsággal, vajha e folyamat a nyugati polgárság hibái nélkül menne nálunk végbe.

Németh G. Béla talán legszebb írása Péterfy Jenőről szóló esszéje. Péterfy kettős tragédiájában a másodikikat, — a vállalt halált — közvetlenül lélektani okok is magyarázhatják. Az elsőt, amely az öngyilkosságot hozta, a tehetség és személyiség önmegvalósításának lehetlenné válását azonban a lélektan nem magyarázza. A tragédia mivoltáról maga fejtette ki: nem a halál tényében, hanem éppen ebben a lehetlenné válásban rejlik a tragédia.

Németh G. Bélát roppant világirodalmi ismeret, komoly filozófiai erudíció, finom lélektani és esztétikai érzékenység, a művészetek kölcsönös megvilágításának egyetemes műveltséget feltételező módszere jellemzik. Fegyelmezett szellem, az önszemből és önelemzés adományával, aki tiszteli tárgyát, műfaját, olvasóját és nem utolsósorban önmagát. Áruló mondata, amikor Péterfyről szólva így ír: „életérzésének s szemléletének, a törvényhez való ragaszkodásának s az irracionális »szabadság«-vágyának ellentéte oly ellentétpár, mely oly sok, körülményei, alkata következtében befelé forduló szellemi ember életében megjelenik, s egy vagy más szakaszán életének rendszerint uralkodóvá is válik.” Ezt a kínzó ellentétet ő is feloldotta magában.

A magyar portrék után *Jean Paul, Hermann Hesse, Ernst Barlach, Georg Heym, Gottfried Benn* rövid ismertetései következnek, melyek az előbbiekkal összehasonlítva inkább alkalmi írásoknak tűnnek föl.

Katona Jenő

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Keresztury Dezső: Örökség. 1970. Magvető, 544 l. 31 Ft
Németh G. Béla: Mű és személyiség. 1970. Magvető, 750 l. 38 Ft

Régi hidak, udvarházak és kastélyok

A két könyv — melyről beszámolunk — tartalmában ugyan látszólag nagyon is messze esik egymástól, valójában azonban mindkettő a környezet olyan építményeiről szól, amelyeket — éppen a megszokás miatt — már csak az méltat figyelemre, akiben él a régiség iránti érzék, a régi korok alkotószelleme és életformája iránti tisztelet.

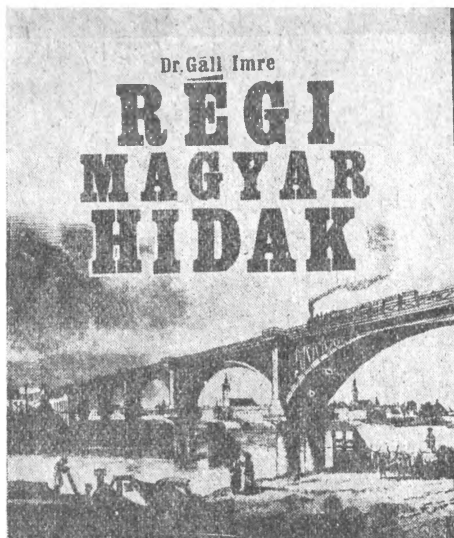
Gáll Imre: Régi magyar hidak (Műszaki, 1970. 220 l.) c. könyve a 19. század közepéig épült közúti és hajóhidakról, fa-, kő- és vashidakról szól. Hogy mikor válik régivé a híd, azt nehéz pontosan meghatározni. Egy-egy jól megépített kastély, udvarház századokat is átvészselhet, de hídjaink, amint a szerző írja bevezetőjében, jó ha megérték 100 évet. Már amelyik. A hidat pusztítja az időjárás, a víz, különösen az árvíz, rombolják a járművek. Alulról, fölülről egyaránt érik a pusztító erők. Rombolja az ember vagy azzal, hogy anyagát elhordja épületeihez — számos régi hídunk esett áldozatul az effajta pusztításnak — vagy egyszerűen az elhanyagolásnak, háború esetén pedig a hadi érdekből történt felrobbantásnak. Egy-egy híd megszerzése a harcoló felek számára nagy előnnyel, elvesztése rendkívüli hátrányokkal járhat.

Gáll Imre rámutat a híd általános tájformáló jelentőségére, majd mint építészettörténelmi dokumentumot elemzi s hívja föl rá a figyelmet. Ismerteti a fennmaradt, de meg nem valósult hídépítési tervek is. Az egyes hidak „műfaji” jellemzése és részletes műszaki ismertetése során tárgyalja a hídépítési költségeit, a hídon olvasható föliratot, a híd történetét, a javításokat, átépítéseket, az anyagokat, amikből a hidak készültek, s megnevezi a hidak tervezőit s az építés mestereit is. Mindezt alapos levéltári kutatások alapján. Megtudjuk a könyvből, hogy a 18. században a Duna kivételével már minden nagy folyónkon állandó hidak biztosították az átkelést a fontosabb pontokon, többek között a Tiszán, a Maroson, a Vágon, a Dráván. A mai megyék betűszerinti sorrendjében írja le erre érdemes hídjainkat. A *Kimutatások* c. fejezetben építészettörténeti jelentőségük szempontjából minősíti a hidakat: *műemlékek* és *műemlékjellegetű* hidakra osztva azokat, amelyek e két csoport valamelyikébe beleilleszthetők. Az elsőbe 9 híd sorol, a budapestiek közül egyedül a *Lánchidat*, a másodikba 23-at, ebbe a budapestiek közül egy sem került be, s ezzel a minősítéssel nehéz egyetértünk. — A *többszörös* régi hidak adatai után

külön közli a *háromnyílásúakat*, előbbibe 16-ot, az utóbbiba 19-et sorol.

A könyv, noha a 19. század közepéig épült hídjainkkal foglalkozik, csak a bevezető fejezetekben meríti a példákat a történelmi Magyarországról (*Fogaras, Geszvár, Fenyőfalva, Torda, Eszék* stb.). Talán idővel ezek részletes földolgozása is elkészül, hisz ez már nem csupán a magyar hídépítéstudomány igénye. De így csonkán is hatalmas panorámája bontakozik ki a 18—19. századi hazai hídépítéstudománytörténetnek, amit a szerző megtold azzal, hogy néhány esetben kiegészíti adatait egészen a századfordulóig, a vashidak építéséig.

Számos vonatkozásban hasonlóképpen jár el *H. Takács Marianna* a *Magyarországi udvarházak és kastélyok* c. könyvében. (Akadémiai, 1971. 285 l. 202 kép) azzal a különbséggel, ami anyagának természetéből következik. Még nincs pontosan és teljesen számbavéve, hány udvarház és kastély pusztult el a Dózsa fölkelés alatt, aztán a törökvesz idején. Csak az Erdélyben, a Felvidéken és Nyugat-Dunántúlon épült, elpusztult és fennmaradt udvarházakra és kastélyokra nézve vannak a teljességet megközelítő tudományos értékű földolgozásaink. A szerző elsősorban a magyarországi késő reneszánsz építkezéstörténet mélyebb megismeréséhez szolgáltatt további adatokat s újszerű szempontokat. A lehetőséghez képest valamennyi kiadott levéltári forrásmunkát, családi, politikai levelezést, levélgyűjteményt, családtörténeti kiad-



ványt, önéletrajzi és naplószerű följegyzést, útleírást, történeti és életrajzi irodalmat, a későfeudalizmus korának irodalmát és az azt tárgyaló újabb irodalomtörténeti műveket és — néhány jelebb, ma is meglevő épület esetében — a vonatkozó családi levéltárakat (Nádasdy, Melczer, Sibrik, Vay stb.) is a legnagyobb alaposággal átkutatta és földolgozta. Bátran kijelenthetjük, hogy *B. Nagy Margit: Reneszánsz és barokk Erdélyben* c. korszakalkotó könyve után *H. Takács Marianna* munkája az utóbbi évek egyik legfontosabb művészettörténeti műve a magyar nyelvterületen. Anynyival is inkább, mert hiszen építésetörténeti művekben korántsem oly gazdag tudományos irodalmunk, mint a képzőművészetiekben.

H. Takács Marianna könyve legtöbbet az erdélyi, felvidéki és Nyugat-dunántúli udvarházakkal és kastélyokkal foglalkozik, mert ezeken az országrészekben viszonylag békésebb körülmények uralkodtak, az itt épült kastélyok, nemesi udvarházak kevésbé pusztultak, mint a töröktől elfoglalt területeken, ahonnan a birtokos, tehát az udvarházat, kastélyt építető és fenntartó rétegnek menekülnie kellett.

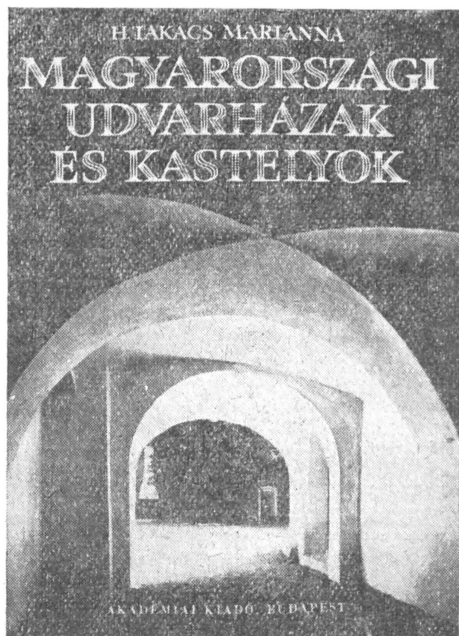
A szerző könyve első fejezetében tisztázza az *udvarház* és a *kastély* szerepét a lakosság védelmében. A nemesi udvarház azért épült nagy területen, fallal is azért vették körül, hogy a birtokon élő lakosság ellenséges támadás esetén a falak közt védelmet találjon. A három rész-

re szakadt országban a török-tatár, a német zsoldos háborúk idején ez az építkezés valóban nemcsak a nagybirtokos, hanem a lakosság érdekeit is szolgálta.

H. Takács Marianna felsorolja az udvarház és kastélyépítés valamennyi föllelhető lényeges adatát, mind az építető fejedelemre, főúrra, családra, mind a tervezőre, a tervre és az építés egyéb körülményeire vonatkozókat. Nem kerülük el figyelmét a mesteremberek, a kőfaragók, ötvösök, téglavetők, pallérok stb. sem. Mindent behelyez a korbá, magába a társadalomba, a politikai és gazdaságtörténeti helyzetbe. Megismertet a tervező építész nemzeti hovatarozásával, az építéssel kapcsolatos rokonsági-örökösödési adatokkal éppúgy, mint a költségek összegével és ennek tételeivel. Elődeihez képest mélyebbre hatol a történelmi rétegekbe, ami érthető is, hisz az előtte járók éppen ezt teszik a kutató számára lehetővé és kötelezővé. Ezért utal arra, hogy bár a *radnóti kastély* Balogh Jolán szerint Agostino Serena velencei építész tervei szerint készült, de ennek előtte már az 1500-as évek elején állni kellett ott kastélynak, egy elmosódott s eddig nem méltányolt 1514-es évszám is erre utal. Az ilyen értelmű tisztázás azért fontos, mert egészen másként hangzik az, ha tudjuk, hogy az 1650 körül „épített” radnóti — s hozzá hasonlóan igen sok más — kastélynak megtalálható az elődje, ezért a velencei építész bizonyos „formákat”, tehát az előző épület alapfalait készen kapta s hogy tulajdonképpen csak átalakított, toldott egy olyan előző épületen, amelyet a magyar építőtehetség több mint másfél századdal azelőtt már létrehozott. Hisz a radnóti kastélyról, illetve mégcsak *udvarházról* már 1495-ből maradt fenn okleveles följegyzés.

H. Takács Marianna könyve voltaképpen az egész ország akkori történetével megismertet. Nem gubózik be szigorúan az építészeti, közelebbről az építészeti stílusvizsgálatok szűk körébe, hanem a társadalmi viszonyokat éppúgy szem előtt tartja, mint a művelődésieket, ha azok a vitás kérdések tisztázását segítik.

A kutatás és földolgozás során olyan nehézségekkel is találkozott, amelyek munkáját áthidalhatatlanul hátráltatták. Így például azt olvassuk egy helyen, hogy a „*szamosújvári vár sajnálatos módon ma nem hozzáférhető, XVI. századi részleteinek ismertetését illetően a közölt fényképekre és adatokra vagyunk utalva*”. Az efféle akadályok ellenére is elmondhatjuk, hogy a magyarországi és erdélyi udvarházakról és kastélyokról a tudományos kutatás színvonalán álló teljes értékű művet alkotott. (A várkastélyok már kívül esnek kutatási körén, mert azok inkább a várépítkezések körébe utalhatók.)



Már előtte is sokan foglalkoztak azoknak a kastélyoknak egy részével, amelyekkel könyvében találkozunk, de nem ölelték föl valamennyit. *Biró József* csak az erdélyieket tárgyalta (Erdélyi kastélyok. 1942), *Varju Elemér* csak a magyar várakról közölt szép kötetet (Magyar várak, 1932.), *Balogh Jolán*, *Divald Kornél*, *Divéky Adorján* és annyian mások számos objektumról írtak, H. Takács könyvében azonban a főntiekből nyilvánvaló, hogy többről van szó.

A könyv *adattára* abc rendben sorolja föl az udvarházakat és a rájuk vonatkozó fontosabb adatokat, utalva a forrá-

sokra is, de a kérdésre vonatkozó hatalmas irodalmat a *bibliográfia* külön is összegyűjti. Ezek Gáll Imre könyvéből hiányzanak. Mindkét mű használatát név- és tárgymutató könnyíti meg.

Hidak, udvarházak, kastélyok írásban és képből. Mindkét kötet fényképfölvételei fokozzák az olvasó örömét. Elmondható e könyvekről, hogy nemcsak a tudomány számára jelentenek nyereséget, hanem nélkülözhetetlen forrásai és kalauzai a tudatos hazaszeretnek is, amely a múlt értékeinek ismerete nélkül nem létezhet.

Sz i j R e z s ő

kézikönyvtár

Dolmányos István: A Szovjetunió története

A Szovjetunió történetére vonatkozó könyvtárnyi irodalom legnagyobb része fordítás. A felszabadulás után számos terjedelmes kiadvány jelent meg a szocializmus országáról, de magyar szerző tollából Dolmányos Istvánnak, a fiatal történész nemzedék nagyon tehetséges tagjának e műve *az első rendszerező össze-foglalás*.

A Szovjetuniót bemutató és népszerűsítő kiadványok között útleírásokat, kérdés-felelet formájában ismertető könyveket, agitatív jelleggel készített füzetes kiadványokat találunk, de készült tárgyszókatalógus és bibliográfia is.

A kiemelkedőbb történeti munkák közül meg kell említenünk a Pankratova szerkesztette háromkötetes kiadványt, amely az ötvenes évek elején jelent meg magyarul, majd a Nyecskina által javított és bővített, csaknem 900 oldal terjedelmű művet. A magyar szerzők sorát az 50-es évek végén és a 60-as évek elején Dolmányos István és Perényi József egyetemi jegyzetei nyitják meg, amelyeket más szerzők által összeállított cikkgyűjtemények, válogatott dokumentumkötetek egészítenek ki.

E kézikönyv jellegű munka — mint címe is mutatja — a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat, majd az azt követő időszak történetét tárgyalja 1971 tavaszáig és az SZKP XXIV. kongresszusának ismertetésével zárul.

A forradalom győzelme óta változatlan érdeklődés kíséri az orosz föld népeinek történetét. „Megfejtethetlen talány”, „képtelen álom” és hasonló kifejezések olvashatók e sorsfordító nagy eseményről, amely gyökerében változtatta meg a világtörténelem addigi menetét. Napjainkban a szocializmus világrendszerévé válása

magyarázza a lankadatlan, sőt állandóan fokozódó érdeklődést a Szovjetunió története iránt. A forradalom hazájának előtörténetével is meglepő bőséggel foglalkoznak a polgári történetírás képviselői, magára a forradalomra pedig roppant figyelemmel koncentrálnak. Ennek az a magyarázata, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom eseményeinek témaköre és értékelése szoros kapcsolatban van az új társadalmi rendszer, a szocializmus tekintélyével.

Dolmányos kézikönyvének bevezetése az ország népeinek történetét tárgyalja az állam kialakulásától az 1917-es februári polgári demokratikus forradalomig. E 96 oldalnyi „előtörténet” is tartalmaz számos új, helyenként eddig nem rögzített tudományos megállapítást. A rövidre fogott összefoglalóból is érdekes tényeket tudunk meg: például még IV. Iván idején, a XVI. században is száműzetés jutott osztályrészül annak a Fjodorov nevű merész embernek, aki először nyomtatott könyvet Oroszországban. A XVIII. század orosz polihisztorának, Lomonoszovnak, „az európai tudományosság és gigászának” munkásságát a könyv részletekbe is betekintést nyújtó módon, érdekfeszítő stílusban tárgyalja.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalommal — előzményeivel, lefolyásával és győzelmével — részletesen foglalkozik a könyv. Míg az első ezer év történetét nem egészen száz oldalon foglalta össze, addig ennek a témának — fontosságának megfelelően — másfélszáz oldalt szentelt. A Leninnel foglalkozó több fejezet közül újszerű és eredeti a „Lenin utolsó munkáinak történelmi jelentősége” és „A XIII. pártkongresszus” című.

A szerző meggyőzően ábrázolja Lenin

és Sztálin, valamint a Központi Bizottság más tagjainak személyes szerepét, befolyásukat a fiatal Szovjetunió történetének alakulására az első években.

Három terjedelmes fejezet szól a szocialista gazdasági építőmunkáról, a szocialista társadalmi rend megszilárdításának küzdelmes esztendeiről a II. világháború kitéréséig. Külön érdeklődésre tarthatnak számot ezeken belül A szovjet-orosz művelődés kibontakozása (1921—1932), A kultúrforradalom második szakasza és A nemzetiségi politika pozitív és negatív vonásai című alfejezetek.

A Nagy Honvédő Háború történetének részletekbe is menő taglalása sok új ismerettel gyarapítja eddigi történelmi tudásunkat a Szovjetunióról. Csaknem száz oldal terjedelemben foglalkozik a szerző

az ország háború utáni éveinek gazdasági, politikai, társadalmi, kulturális helyzetével, nem kerülve ki a Karib-tengeri válság és a nemzetközi kommunista mozgalom nézeteltéréseinek témáját sem. A kommunista építés kibontakozása című fejezet a XXI. kongresszustól napjainkig terjedő időszak főbb történelmi jelentőségű eseményeit foglalja össze.

A Szovjetunió története c. munka marxista—leninista szemlélettel, tudományos igényvel készült. Világos stílusa, anyaggazdagsága mind a szakembereket, mind pedig a népszerű történelmi munkák iránt érdeklődő olvasókat kielégíti. Kár, hogy e szép munka két fontos segédeszközt nélkülöz: a név- és az időrendi mutatót. (Kossuth, 504 l. 70 Ft.)

Vida Sándor

könyvtári szakirodalom

A könyv útja Pest megyében

Már a tartalomjegyzéken végigfutva szembetűnik, hogy az évkönyv nem korlátozódott csupán a tanácsi könyvtárak működésének feltárására, hanem a megye olvasási kultúrájával összefüggő egyéb jelenségek összegezésére is vállalkozott, hogy elősegítse a könyvtári feladatok felismerését, megoldását. A kötet még érdekesebb volna, ha ugyanezzel a címmel a könyvtárhasználókhöz, olvasókhöz is szóló írásokat, közérdekű helyismereti-bibliográfiai közleményeket is tartalmazna. Mivel az évkönyvben ilyen nincs, elsősorban azt kell megvizsgáljunk, hogy a megye könyvtárosai, népművelői számára ad-e olyan használható, gyakran kézbevehető adattárat, módszertani segédanyagot, ami hosszabb távon is támogatja a műhelymunkát, a tervezést, akár a történelmi visszatekintést is.

Az összefoglaló tanulmányok az 1965-től 1969-ig tartó időszakot vizsgálják. Így *Debreceni Imréné* összegezése is, amely a megye könyvtárhálózatának eredményeiről és gondjairól szól. Bár felveti, hogy a megye a fontosabb mutatókat nézve erősen lemaradt az országos átlag mögött, a szűkreszabott és pusztán Pest megyei összesített adatok közlésével, valamint szinte minden eredményes akciót, történetét elbeszélő tárgyalási módjával nem segíti elő egyértelműen a helyi tenivalók felismerését. A dolgozat bevezetőjéből a megye társadalmi struktúrájának sajátos változását ismerhetjük meg: ennek alapján elsősorban a könyvtári munka jellegzetes tendenciáit, lehetőségeit, próbálkozásait ismertető közlésekre

lettünk volna kíváncsiak, a szinte minden könyvtárban elvégzett már-már rutin jellegű tevékenységek bemutatása helyett. (Ilyen jellemzőnek tartjuk például azt, hogy a könyvbeszerzési keretnek mintegy 40%-a éveken át költségvetésen kívüli támogatásból eredt.)

A szakszervezeti könyvtárhálózat tevékenységét B. Csöke Anna elemzi, szakmánként összehasonlítási lehetőségeket nyújtva a könyvtárak között. Az elemzés hiányossága, hogy települések szerint nem vizsgálja a könyvtárakat, s így a könyvtárosok számára nem nyújt ösztönzést az együttműködés szervezettebb kialakítására. A mindkét hálózatban emelkedő forgalmi mutatók hitelességét bizonyítja az a tény, hogy a vizsgált időszakban egyenletesen növekedett az egy főre jutó könyvvásárlás értéke is. *Dékány Kálmán* adatgazdag írásában a szövetkezeti könyvterjesztés formáiról, gondjairól ír. Tanulságos megállapítása, hogy a vidéki könyvesboltoknak az antikváriumok funkcióját is teljesíteniük kellene, mivel a boltok készleteket gyakran éppen a nagy szellemi értékeket képviselő művek nem kerülnek be, hiszen ezek az eladó számára ideális forgási sebesség ideje alatt általában nem találnak vásárlóra.

A módszertani tapasztalatok közül *Szabó Ferenc* írása — a KISZ Megyei Bizottsága mellett működő ifjúsági olvasószolgálat munkáját elemzi — a meglepetés erejével hat. Bár csak az olvasóbizottság tevékenységi körét írja le, ez is olyan sokoldalú és józanul a jelenségek

mélyére tekintő, hogy a mozgalmi munkában elfásult könyvtáros is tanulhat belőle. Szívesen olvasnánk e tevékenység részleteiről, például a Pest megyei Hírlapban hirdetett, a könyvtárak forgalmát céltudatosan befolyásolni kívánó rejtvénypályázat hatékonyságáról is. A tavábbiakban *Bagi János* és *Pál Ernő* a könyvtárak társadalomtudományi, *Billédi Ferencné* pedig a mezőgazdasági könyvvállományát vizsgálja. Az előbbiek adatai sajnos 1967-ből valók, s a művek forgási sebességének kiszámításánál nem veszik figyelembe azt, hogy a művek milyen régóta vannak a könyvtárban. Így természetes, hogy legnagyobb a forgási sebessége annak a műnek, amely a vizsgálat szerint 1960-ban került a forgalomba, s sokkal kisebb annak, amelyik 1966-ban került a könyvtárba. (Tanulással szolgál az a megállapítás is, hogy a hagyományos rendszer esetében néhány nehézséget okoz az olvasó személyi adatainak megállapítása a könyvkártya alapján a hiányos nyilvántartás vagy az olvashatatlan aláírás miatt. Itt is érdemes leszögezünk, hogy bármilyen, utólag elemzésre számító igényes könyvtári munkához állandó tagsági számot kell használnunk, mely az aláírások mellőzése esetén is tetszőleges időszakig visszamenőleg utal az olvasóra.) *Billédi Ferencné* vizsgálata nem hagyományos mutatókat is közöl, de legkonceptiózusabb a hosszabb távra is pontosan kidolgozott feladattervet közlő *Orvos Mária* sokoldalú

számvetése a megyei könyvtár helyismereti munkájáról, s *Adonyi Máté György* reprezentatív vizsgálata a könyvtárak elhelyezéséről. Ez utóbbi tanulmány kapcsolódik teljes értékűen a gondokat és eredményeket felsoroló bevezetőhöz a megyében szükséges könyvtári alapterületek kérdéskörének sokoldalú bemutatásával. Végezetül *Freitag Magda*, a Nagykőrösi Városi Könyvtár 1000 főrészolvasóját hasonlítja a város egész lakosságához, s közben számos érdekes megállapítást tesz.

Összegezőként elmondhatjuk, hogy az évkönyv változatos, érdekes anyagot tartalmaz, vizsgálódásaiban sikerülten kapcsolódik a könyvtári kutatások eddigi eredményeire. Keveselljük viszont a hálózati könyvtárak tevékenységét érintő elemző részeket, s éppen ezért érezzük úgy, hogy a megye ötéves könyvtári fejlődésének, problematikájának leglényegesebb váza, tendenciája nem bontakozik ki előttünk, mégha egyes kérdésekben pontos diagnózist is kapunk. Az olvasmányokat, olvasókat vizsgáló elemzések is több, a helyi munkában használható módszertani tapasztalat közlésével adósak. Az évkönyvnek az általános jellegű megfigyeléseken túl gazdag lehetőséget kell biztosítania a helyi érdeklődők, megfigyelések részletes kibontakozására. (Szerkesztette: Pál Ernő. Pest megyei Könyvtár, 1970. 139 l.)

Arató Antal

KÖNYVTÁRI HÍRADÓK

AZ OSZK HÍRADÓ-nak, az Országos Széchényi Könyvtár belső tájékoztatójának 1971. évi 7—8. számában a központi szolgáltatások tízéves fejlesztési tervéről, a csaknem félezer külföldi intézménnyel rendszeres kapcsolatban álló nemzetközi csereszolgálat munkájáról, a liverpooli IFLA-közgyűlésről; a 9—10. számában a zeneműtár nagyértékű kézirat-szerzeményeiről, a nagykönyvtárak gyűjtőköri együttműködéséről és a brit külügyminisztérium iratanyagában található hungarica-dokumentumokról olvashatunk érdekes írásokat.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS elmúlt évi 8—9. összevont száma nagyobb dolgozatokat közöl az NDK tájékoztatói szakembereinek képzéséről, a dokumentációs tevékenység szerzői jogi vonatkozásairól, az MTA kutatóintézeteinek periodikum-ellátásáról és az Országos Vezetőképző Központ számítógépes könyvtári feldolgozó rendszeréről; a 10. szám cikke az ENSZ genfi könyvtáráról, a bányászati fogalmak ETO-jelzettel ellátott gyűjteményéről (te-

zaurusz), valamint a MÉLYÉPTERV műszaki információs rendszeréről szólnak.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS 1971. 11-es számának fő cikke Semmelweis Ignác könyvtárosi tevékenységével és az orvosi szakirodalomban alkalmazott eponymákkal (tulajdonfőnévvel jelölt fogalmi megnevezések pl. Basedow-kór) foglalkoznak; a „Könyvtárosok írják” rovat főként a lyukkártyás dokumentáció orvosi könyvtári alkalmazását tárgyalja. Kivonatosan közli a lap a KGM Műszaki Tudományos Tájékoztatási Intézet 1970. szept. 30-án lebonyolított tájékoztatótudományi ankétjának előadásait is.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ-nak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „közlönyé”-nek 1971. szeptember—októberi számában sok ismertetést, híradást olvashatunk a folyamatban levő olvasási akciókról: az IFLA-konferencia előkészületeiről, az MSZBT új olvasószolgálmáról, a „Kultúránk mérőöldkövei” sorozatról. A híradó bemutatja a sashalmi könyvtár „Kiváló népművelő” címmel kitüntetett vezetőjét, ismerteti az FSZEK új kiadványait és

érdekes adatokat közöl a Rózsa Sándor tv-filmsorozat olvasási hatásáról.

A CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁROS 1971 júniusi számának figyelmében a mezőgazdasági könyvhónap helyi eseményei állnak. A híradó könyvtárismertető sorozata ezúttal a vasutas szakszervezet szegedi körzeti könyvtárának 1950 és 1970 közötti történetét, fejlődését mutatja be. Változatlanul a lap erősségének tekinthető könyv- és folyóiratszemléje, különösen a megyei hálózati híradókat ismertető rovata.

A SOMOGYI KÖNYVTÁRI HÍRADÓ 1971. évi 4. számában érdekes cikket olvashatunk Móra Ferenc könyvtáregyesítő tervéről, mely 1921-ben született a szegedi Városi Somogyi Könyvtár és az akkor még csak kibontakozóban levő egyetemi könyvtár egyesítésére. — A híradó anyagának nagyobb részét az értékes helyismereti-helytörténeti írások alkotják; folytatásként a szegedi bibliográfiát, regisztrálja a könyvtárról szóló közleményeket, publikálja a város díszpolgárainak jegyzékét és igen értékes tanulmányban tárja fel Szeged utcaneveinek történetét. Kár, hogy a kiadvány sokszorosítása nem javul, oldalai, különösen az újságoldal-hasonmások homályosan, illetve sehogyan sem olvashatók.

A HAJDÚ-BIHAR MEGYEI KÖNYVTÁRI TÉKA elmúlt évi 2. száma nagyon tartalmas: foglalkozik a szakszervezeti könyvtárak eredményeivel, gondjaival, a debreceni új zenei könyvtár és klub tevékenységével, a megye tanácsi könyvtárainak szolgálatára központilag megindított katalógusépítő munkával, annak előrehaladásával, s — mivel az Új Könyvek a megye egyetlen iskolai könyvtárába sem jár — a központi állománygyarapítási tanácsadó ajánlásainak figyelembevételével bő jegyzéket közöl az iskolai könyvtárak számára beszerzésre javasolt művekről. Érdekes a tanácsi könyvtárakba járó periodikák beszerzésének alakulásáról szóló cikk egyik adata: a fejlődésre jellemző, hogy míg 1966-ban az országos előírásokhoz képest 50%-os volt a lemaradás, ma már csak 20%-os elmaradást kell ledolgozni.

A PEST MEGYEI KÖNYVTÁROS 1971. évi 3. számában több cikk foglalkozik irodalmi témával, különösen a megye irodalmi hagyományainak ápolásával. A híradó legtanulságosabb cikke a budakeszi általános iskolások és a könyvtár viszonyával foglalkozik; ezt a közérdekű írást lapunk is átveszi. Nem minden tanulság nélküli Díósd klubkönyvtárának bemutatása: ebből kiderül, hogy a 2500 lakosú község új intézménye egy 6 × 6 méteres könyvtári és egy 6 × 8 m-es klubhelyiségből áll, s noha az olvasók száma 720 körül van, a heti nyitvatartási idő rendkívül

kevés: a kölcsönzési idő csupán kétszer négy óra, a harmadik nap pedig a klubfoglalkozásoké.

A KÖNYVTÁRI TÁJÉKOZTATÓ-nak, a Nógrád megyei Könyvtár stencilezett híradójának 1971. 3. számát a híreken és a folyóiratbeszerzés útmutatón kívül teljes egészében a III. negyedév végéig elért tervteljesítés adatainak táblázatai és az ezeket kiegészítő elemzés tölti ki. Ebből megtudjuk, hogy az alkalmatlan helyiségben tengődő Balassagyarmati Járási Könyvtár és a salgótarjáni gyermekkönyvtár új elhelyezést kapott, viszont van olyan falusi könyvtár is (Bárna), amely a híradó kiadásáig még egyetlen napot sem működött 1971-ben.

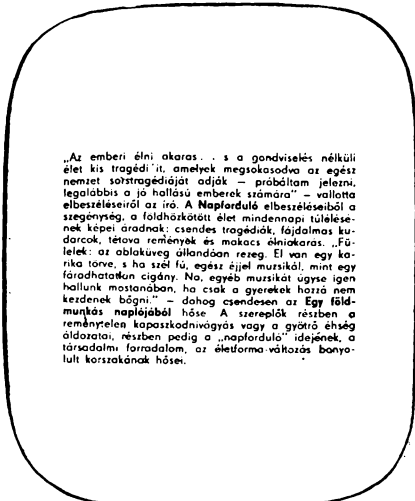
AZ EGYÜTT — a Szolnok megyei könyvtárközi bizottság tájékoztatója — 1971/2-es jelzésű tartalmas számában Tóth Dezsőnek a szolnoki író-könyvtáros találkozón elhangzott előadásán és a sok rövidebb beszámolón — egyeteb között a könyvtári klubokról, irodalmi körökről, tapasztalatcseréről szóló írásokon — kívül olyan módszertani cikket is közöl, amelyre külön felhívjuk a gyerekekkel foglalkozó könyvtárosok figyelmét: Pápayné Kemenczey Judit „Versek az alsótagozatos gyerekek könyvtári foglalkozásain” című írása mögött rendkívül gazdag tapasztalati anyag van, amelyet nemcsak a bemutató foglalkozások sikere igazol (l. a Könyvtáros 1971. 7. sz. 416. old.), hanem a mindennapos könyvtári munka tartós eredményessége is.

A VAS MEGYEI KÖNYVTÁRKÖZI BIZOTTSÁG ÉRTESETŐJE címmel negyedévenként megjelenő híradót ad ki a Szombathelyi Megyei Könyvtár. Az 1971. I. jelzésű első szám jó helyzetképet ad a megye szakszervezeti könyvtárhálózatáról. Ebből kiderül, hogy 1966-tól 1970-ig a szakszervezeti könyvtárak állománya 40, az olvasók száma 21, a kölcsönzött kötetek száma pedig 36%-kal emelkedett. A könyvtárral ellátott munkahelyeken a dolgozók 32,8%-a szakszervezeti könyvtári olvasó. A legnagyobb gondok: a megyében 1 központi, 3 körzeti, 20 önálló és 90 letéti könyvtár működik, de még az „önálló” könyvtárak sem elég erősek: a 20 közül 15-ben nincs főfoglalkozású könyvtáros, 8-nak a beszerzési kerete nem éri el az előírt minimumot (5000 Ft), és 5-nek állománya az 1000 kötetet sem haladja meg. Az egész megyében mindössze 28 szakszervezeti könyvtárnak van önálló helyisége. — A kis könyvtárak gondjairól szól a „Három évvel a besorolás után” című írás is, amelyből kiderül, hogy a sárvári járásban viszonylag gondosan előkészített klubkönyvtári átszervezés ellenére — noha 21 helyen jobb körülmények közé került a könyvtár — a

30 klubkönyvtárra minősített intézmény közül csupán kettőnek a könyvtári alapterülete felel meg a lélekszám szerint javasolt normának. Az ötszáz lakos alatti lélekszámú községekben az átlag 23,8 m², az 501—1000 lakosú községekben 24,4, az 1000 lakos felettiekben pedig 25,2 m². A 30 közül csupán 18 egységben található szabadpolcos könyvtár! — Az igen tartalmas, jól szerkesztett híradó egyéb cikkei között még a tanácsok tájékoztatásáról, egy üzemi könyvtár munkájáról, a folyóiratellátottság fejlődéséről és a megye irodalmi hagyományairól olvashatunk értékes írásokat — s külön ki kell emelni a folyóiratszemlét és a jól sikerült humoros rovatot.

A TAPOLCAI KÖNYVTÁROS, a tapolcai járás híradója 1971. évi 2. számá-

ban egyetlen, nagyobb terjedelmű cikket közöl. Ebben Varga Dezsőné kővágóörsi körzeti könyvtáros a könyvtár útját vizsgálja a kezdetektől a „kiváló” cím elnyeréséig. Az 1384 lakosú kisközség könyvtárában 1970-ben 460 olvasó 17 767 kötetet olvasott. A titok: 160 m²-es önálló épület, 7300 kötetes állomány, 40 újság, folyóirat s a mindennapos, du. 4-től 8-ig tartó kölcsönzési idő, amely után még tévézés is lehetséges. A beszámolóból idézünk egy mondatot, mely a fáradságtalan könyvtáros-házaspárt és a jó körülményeket megteremtő tanácsot, illetve termelészövetkezetet egyaránt dicséri: „Nálunk az olvasók a tágas, világos, télen jól fűtött helyiségekben szívesen tartózkodnak, soha nem sietnek, a szabadpolcok között élvezettel böngésznek.”



„Az emberi élni akarás... s a gondviselés nélküli élet kis tragédiái, amelyek megokosodva az egész nemzet sorstragédiáját adják — próbálom jelezni, legalábbis a jó hallású emberek számára” — vallotta elbeszéléseiről az író. A Napforduló elbeszéléseiből a szegénység, a földhöz kötött élet mindennapi tulajdonságának képei aradnak: csendes tragédiák, fájdalmas kudarcok, létvágy remények és macok élni akarás. „Fületek: az ablaküveg állandóan reteg. El van egy kárka tonva, s ha szél fú, egész éjjel muzsikál, mint egy fáradhatatlan cigány. Na, egyéb muzsikát ugye igen hallunk mostanában, ha csak a gyerekek hátrá nem kezdnek bágni.” — dahog csendesen az Egy földmunkás naplójából hőse. A szereplők részben a reménytelen kapaszkodni vágyás vagy a gyötörétség áldozata, részben pedig a „napforduló” idejének, a társadalmi forradalom, az életforma változás bonyolult korszakának hősei.

VERES PÉTER

NAPFORDULÓ



ANNOTÁLT KÖNYVAJÁNLÓ RÖPLAPOKAT adott ki a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, amely a községi könyvtárak 1970/71-es törzssanyag-jegyzékéből választotta ki a népszerűsítésre szánt könyveket. Egy röplapon egy könyvajánlás szerepel. Valamennyi röplap grafikával, de egységes formában készült. A rendelkezésre álló mennyiség egy részét néhány falusi könyvtárban folyó kísérleti akciójában használja fel a KMK, másik részét pedig megrendelés alapján, önköltségi áron a könyvtárak rendelkezésére bocsátja. A rölapok hátoldalán a nemzetközi könyvémblémája és felirata szerepel, illetve szabad hely található a felhasználó könyvtár közleményei számára. (F. L.)

UNESCO kiadványok címmel a Magyar UNESCO Bizottság évente kiadja az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének kiadványait jegyzékbe foglaló bibliográfiát. Az 1970. év

kiadványait felsoroló összeállítás — Gombocz István munkája — a szervezet hivatalos publikációin kívül oktatásügyi, természet- és társadalomtudományi, tájé-

koztatási tevékenységének dokumentumaiból nyújt gazdag válogatást. A különböző típusú kiadványok címleírásait minden esetben szakszerű annotációk egészítik ki.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A MAGYAR KÖNYV-KIADÓK ÉS KÖNYV-TERJESZTŐK EGYESÜLÉSÉNEK piackutató csoportja időről időre kiadja a vásárlók körében folytatott vizsgálatairól készült tanulmányokat. Legutóbb Kamarás István tanulmánya, a „Hogyan értesülünk a könyvekről?” jelent meg, melynek egyik — a könyvtárosok érdeklődésére is számot tartó részét — a Könyvtáros 1971. 10. számában közöltük. Az Egyesülés másik kiadványa (Komoly zenei kottavásárlás Budapesten és vidéken) a kották beszerzési módjait, az ide vonatkozó tájékoztatás hatékonyságát és az információs forrásokat kutató vizsgálat eredményeit ismerteti.

A SOMOGY MEGYEI HONISMERETI BIZOTTSÁG rendszeresen megjelenő tájékoztatóban ad hírt munkájáról. A kiadványt Somogyi Honismereti Híradó címmel Király Lajos, a megyei könyvtár munkatársa szerkeszti és a megyei könyvtár sokszorosítja. Az 1971. évi 1. számban a megyei munkásmozgalom történetéről, egy 50 éven át működő községi olvasókörről olvastunk tanulmányt, több írás néprajzi témával foglalkozik, mások tájnyelvi gyűjtésekről számolnak be. A kiadvány a honismereti mozgalom megyei híreivel zárul.

LÁNYOK-ASSZONYOK klubja működik már második éve a Paksi Járási Könyvtárban, 1971—72. évi programfüzetében jól választott közérdekű témákat találunk, s ami kiváltképp hasznos: minden előadás-hoz kis ajánló bibliográfia kapcsolódik. Ily módon az őket érdeklő témából a résztvevők jóelőre fölkelésülhetnek. Néhány cím a klub előadásaiából: *A magyar népművészet a XIX—*

XX. században, Gyógyszerártalmak: öngyógyítás, Szóványosság — kövérség, A mai ember és a mai környezet, Mi van a csillagok között, miről mesélnek a holdkövek? A modern ember társkeresése, A háztartásban előforduló balesetek, Szülőkhöz szólunk, Fiatalkorúak bűnözése.

AZ ENSZ 1970. ÉVI TITKÁRSÁGI KIADVÁNYAI az Országgyűlési Könyvtárban c. jegyzék felsorolja a világszervezet kiadványait, melyek a világgazdasági kérdésektől a szociális problémáig, a fegyverkezés ellenőrzésétől a kábítószerezéssel szembeni küzdelemig minden — a világszervezetet foglalkoztató — kérdéskört felölelnek.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR új röplapbibliográfiái a 150. éve született Dosztojevszkijről, a 75. éve született Karikás Frigyesről és a Nobel-díjas Pablo Nerudáról szólnak. Az arcképpel díszített, az írónak az FSZEK központjában megtalálható és a róla szóló tanulmányokból válogató röplapok jó segítséget nyújthatnak az évfordulók megünnepléséhez.

MAGYAR PEDAGÓGIAI INFORMÁCIÓ címmel megjelent az OPKM 1971. 1—2. számú válogató bibliográfiája, mely a pedagógiai sajtó, a folyóiratok és hetilapok cikkeiből sorolja föl a fontosabbakat továbbá a könyvalakban megjelent munkákat is. A bibliográfia igen helyes szerkesztési elve a témák szerinti csoportosítás, mivel a könyvek nem válnak el a periodikáktól. Sajnálatos viszont, hogy utóbbiakat a mutatókban nem sorolja föl, s így nem világos, milyen periódikákra terjed

ki figyelme. A kutatóknak, tanároknak egyaránt hasznos tájékoztató eszközt be-szerzése minden nagyobb könyvtárban kívánatos.

A 14 ÉVEN FELÜLI IFJÚSÁG könyvtári ellátása a közművelődési könyvtárakban címmel adta ki az OSZK KMK Könyves-Tóth Lilla szemléjét, mely a külföldi gyakorlati munkát és a kísérletezést tekintti át. A tanulmány összegezi azoknak a válaszoknak tanulságait is, melyek a KMK körkérdésére érkeztek: a KMK ugyanis húsz könyvtári intézménynek (szocialista és kapitalista államokban) küldte el az ifjúság könyvtári gondozásáról érdeklődő kérdőívét. 15 választ kapott, s ezekből kiderül, hogy mindenütt szükségesnek látják a serdülők (sőt a 18—20 éves ifjak) külön könyvtári „gondozását”, bár a megoldások igen eltérőek. A fő követelmény, hogy elsősorban pedagógiai értékű könyvtárosra van szükség, aki irányítani tudja a fiatalokat a könyvek világában; hogy az ifjúsági részlegnek mindenképp kapcsolatban kell lennie a felnőtt állománnyal; s hogy az „ifjúsági övezetben” mozgástér kell a fiataloknak, ahol zenét hallgatni, beszélgetni, vitatkozni lehet.

KURRENS KÜLFÖLDI SZOCIOLÓGIAI FOLYÓIRATOK 1971-ben címmel a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jegyzéket bocsátott ki a tudományág irodalmának gyűjtésében kooperáló 13 könyvtár 1971-re megrendelt szociológiai folyóiratairól és évkönyveiről. Az FSZEK, amely a szociológia országos alapkönyvtára, e folyóiratok rendelkezésének egybehangolását kívánja segíteni a jegyzékkel.



A Mohácsi Városi-Járási Könyvtár gyermekrészlege (MTI Fotó — Bajkor József felvételei)





Ára: 6,- forint